IGNAZIO SILONE

FONTAMARA

ÇEVİREN: SABAHATTİN ALİ

İKİNCİ

IGNAZIO SILONE

1 Mayıs 1900'de İtalya'da doğmuştur. İtalyan edebiyatının en önemli kalemlerinden biri olan yazar Ignazio Silone mahlasıyla tanınsa da asıl ismi Secondo Tranquilli'dir. Anne, babasını ve küçük kardeşini depremde, hayatta kalan bir diğer kardeşini de faşizm zindanlarında kaybetmiştir. Kısır topraktan ekmeklerini tırnaklarıyla söküp alan insanların kahramanca mücadelesi, gençliğini Güney İtalya'daki köylüler arasında geçirmiş olan Silone üzerinde unutulmaz izler bırakmıştır. İtalya'dan ayrılarak İsviçre'ye yerleşmiştir. Eserlerinde Mussolini İtalyası'nı en açık haliyle okura aktarmıştır. Eserlerinden bazıları; *Fontamara*, *Ekmek ve Şarap*, *Kar Altındaki Tohum*.

SABAHATTİN ALİ

25 Şubat 1907'de Gümülcine'de doğdu. İlk eğitimini tamamladıktan sonra 1922'de Balıkesir Muallim Mektebi'ne kaydoldu. İlk şiir ve hikâye deneyimlerini bu sıralarda çeşitli dergi ve gazetelere göndermeye başladı. Eğitimine İstanbul'da devam eden Ali, okulu bitirdikten sonra Yozgat'ta öğretmenlik yaptı. 1928 yılında dil eğitimi amacıyla Almanya'ya gönderildi. 1930 yılında Türkiye'ye geri döndü. Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü'nde memurluk, Devlet Konservatuarı'nda dramaturgluk yaptı. Bu yıllarda Sabahattin Ali, öykücülüğe yeni bir soluk getirmeye, gerçekçi akımda örnekler vermeye başladı.

1932 yılında Konya'da bulunduğu sırada okuduğu bir şiir yüzünden "Atatürk'e hakaret" suçlamasıyla tutuklandı ve mahkûm oldu. 1938'de tekrar öğretmenliğe başlayan Ali, birçok çeviriler de yaparak yazınsal çalışmalarına devam etti. 1945 yılında görevden alındı. Aynı yıl İstanbul'da yayımlanan siyasi mizah gazetesi Markopaşa'da yazıları yayımlandı. Bu yazılardan dolayı hakkında çeşitli davalar açıldı. 1948 yılında üç ay tutuklu kaldı. Kendisine pasaport verilmeyen Sabahattin Ali üzerinde bitip tükenmek bilmeyen siyasi baskıdan ve takibattan kurtulmak için Bulgaristan sınırından Avrupa'ya geçmek üzere Kırklareli civarında yoldayken öldürüldü. Ölümünden önce yayımlanmış dokuz kitabı ve Varlık dergisinde tefrika edilmiş *Esirler* (1936) oyunu ayrıca yetmişten fazla şiiri ve çevirdiği kitaplar vardır.

Sabahattin Ali'nin birçok dile çevrilerek yayımlanan eserlerinden bazıları şunlardır: *Değirmen* 1935, *Kağnı* 1936, *Ses* 1937, *Yeni Dünya* 1943, *Sırça Köşk* 1947, *Kuyucaklı Yusuf* 1937, *İçimizdeki Şeytan* 1940, *Kürk Mantolu Madonna* 1943

Eserin özgün adı: Fontamara, 1949

Yayınevi notu: Romandaki italik olan kısımlar Sabahattin Ali'nin Almancadan yaptığı 1943 yılında AKBA Kitabevi tarafından yayımlanan çevirisinde yer almayıp Tonguç Ok tarafından İtalyanca aslıyla karşılaştırılarak metne eklenmiştir.

KOR KİTAP - 80

FONTAMARA - IGNOZIO SILONE

ÇEVİREN • SABAHATTİN ALİ
EDİTÖR • TONGUÇ OK

KAPAK TASARIM • DEVRİM KOÇLAN
Kapak Resmi: Giuseppe Pellizza da Volpedo, Il Quarto Stato (Dördüncü Kuvvet), 1901

© 1949 Arnoldo Mondadori Editore S.p.A., Milano / © 2015 Mondadori Libri S.p.A., Milano
"Bu eserin Türkçe yayım hakkı Telif Hakları ONK Ajans Ltd. Şti.'den alınmıştır."

ISBN 978-605-2283-62-2
Birinci Basım MART 2019
© Ginko Kitap Ltd. Şti. 2019

BASKI: Mutlu Basım Yayın - Bahri Mutlu
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi C Blok No. 256 Topkapı / İst.
Sertifika No: 18569

Ginko Kitap: Osmanağa Mah. Ali Suavi Sk. No: 10 D. 3 Kadıköy / İstanbul
T: 0216 449 20 99 • **F**: 0216 449 21 00
www.korkitap.com • info@korkitap.com
Sertifika No: 35054

Kor Kitap, Ginko Kitap Ltd. Şti. tescilli markasıdır.

KOR
KİTAP

IGNAZIO SILONE

FONTAMARA

ÇEVİREN: SABAHATTİN ALİ

ROMAN

SUNU

CAN YÜCEL

1920 sonlarından başlayarak, TÜRK SOLU Faşizmin dünya için nemene bir musibet olduğunu dilinde tüy bitmemecesine anlatmaya çalışmıştır, olanakların kısıtlığına karşın. Nâzım başta olmak üzere Türk sosyalistleri irili ufaklı dergilerde, yaprakçalarda, ve en kahramancası Tan gazetesinde Faşizm denen mereti kalemleriyle neşterlemişlerdir. Ama bunların içinde bir tanesi 1943 gençliğini temelden sarsmıştır. O da: Sabahattin Ali çevirisiyle Akba Kitapevinden çıkan *Fontamara* romanı. Bizim de o zaman yoksul bir köylü ülkesi olduğumuz için midir nedir, faşizmi Apeninlerin yoksulun yoksulu köylüleri gözüyle görmek gözlerimizi büsbütün açmıştı...

Kitap 1966'da Toplum yayınları arasında dost Remzi İnanç yönetiminde yeniden bastırılmışsa da hak ettiği ilgiyi görmemişti. Varan üçe başarılar...

Ignazio Silone Sabahattin Bey'in de belirttiği gibi içinden yetiştiği yöre halkının çilesini baştacı etmiş, o uğurda sürgünlere katlanmış bir yazardır. Bundan sonraki işleri nedense sulanmaya başlamış ve sonunda André Gide, Spender, Koestler gibi yazarlarla komünist aleyhdarları kafilesine katılmıştır.

Faşizmi bizlere sergilemek için Sabahattin Bey'in cıvıl cıvıl gözleriyle, sekmez sezgisiyle seçtiği bu kitap, zaten mütegallibe sultası altında inleyen bir köylülüğün faşizmden de nasibini alınca nasıl direnç bilincini devşirdiğini anlatır. Bu süreç, bizdeki köy romanlarından farklı olarak, adeta sinematografik bir hızla denkleştirmiştir, ama köylü davranışlarını safdışı kılmadan, köylülüğün kendine özgü anlatım biçimlerini ve tepkilerini gelberi ederek. Bu başarı dilde yöresel ağza kaçmadan düz ağızla elde edilmiştir. Adeta bambaşka bir yaşam biçimi, faşizmin dağdağası içine mancınıkla fırlatılmış gibidir. İlk şaşkınlıkların sonunda hayretten bilince ve güzelim bir gazeteye dönüşüşü onun için o kadar anlamlı gözükmektedir.

Sabahattin Bey örnek bir çeviri çıkarmıştır ortaya. Beş-on eskimiş sözcüğü saymazsak araya giren onca yıla karşın yepyeni bir dil vardır karşımızda. Her yapıtında olduğu gibi *Fontamara*'da da tam bir usta vardır önümüzde.

Ey sevgili usta, toprağın memleket topraklarınca bol olsun...

Kasım 1995

ESERİN MÜELLİFİ* HAKKINDA

SABAHATTİN ALİ

Ignazio Silone, bugünkü hür İtalyan edebiyatının en kuvvetli simalarından biridir. Milletinin mukadderatına karşı gösterdiği candan alaka yüzünden, İtalya'dan çıkmaya mecbur edilmiş, İsviçre'de yerleşmiştir. Gençliği Cenup İtalya'daki köylüler arasında geçmiş, kısır topraktan ekmeklerini tırnaklarıyla söküp alan bu insanların kahramanca mücadelesi onun kafasında silinmez izler bırakmıştır. İlk yazılarıyla birlikte yurdunun çalışan insanları için mücadeleye başlamış, fakat faşist rejimin takibatına uğramıştır.

İsviçre'de, yurdundan uzakta olduğu halde, savaşmaktan vazgeçmemiş, yeni eserler vererek, İtalyan milletinin ıstıraplarını dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Eserleri Fransızca'ya, İngilizce'ye, daha birçok dillere hemen çevrilmiş ve muharririne, büyük bir şöhret temin etmiştir.

İtalya'nın dışında ilk neşrettiği edebi eser, Türk okuyucularına sunduğumuz Fontamara romanıdır. 1933 senesinde İsviçre'de ve Almanca olarak neşredilen bu eser, Orta Apeninlerdeki Abruz

---

* *Müellif*: Yazan, kitap hazırlayan.

dağları mıntıkasındaki fakir köylülerin, soyguncu memurlar ve halkçılığı hedef tutmayan bir rejimle mücadelesini, tüyleri ürperten bir realizmle tasvir etmektedir.

Bundan sonra Ekmek ve Şarap, Kar Altındaki Tohum adlı romanları çıkmış, fakat ne yazık ki bilhassa bu son romanıyla, muharrir daha ziyade mistik bir dünya görüşüne sapmaya başlamıştır.

Muharririn başkaca, Paris'e Yolculuk diye bir hikâye kitabı, Faşizm adlı bir etüdü, Diktatörler Mektebi adlı, yarı roman, yarı hiciv bir eseri vardır.

ÖNSÖZ

IGNAZIO SILONE

Burada anlatmak istediğim şeyler, bir sene evvel, Fontamara'da geçmişti.

Fontamara, Cenup İtalya'daki Marsika havalisinin* en fakir, en geri köyüdür. Suyu boşaltılmış Fucino gölünün şimal tarafında, taşlı bir tepenin üzerinde, köhne bir kilisenin etrafında yüz kadar zavallı kulübe... Hepsi birer katlı, hepsi biçimsiz, havanın tesiriyle kararmış, yağmur ve rüzgârdan hırpalanmış, damları kiremit ve türlü türlü kırık dökük şeylerle üstünkörü örtülü. Bu evlerin çoğunda bir tek delik var: Hem pencere, hem baca işini gören kapı. İçeride doğru dürüst bir döşeme yok, duvarları ise rutubet içinde; burada insanlar oturur, uyur, yemek yerler; erkekler nesil üretir, kadınlar çocuk doğururlar; burada domuzlar, eşekler, keçiler ve tavuklar hep birlikte yaşarlar.

Eğer birtakım acayip şeyler geçmeseydi, Fontamara hakkında, sahiden, söylenecek fazla bir söz yoktu.

Ömrümün ilk yirmi senesini Fontamara'da geçirdim. Bunun hakkında da söylenecek fazla bir söz yok. Yirmi sene aynı gök, aynı toprak, aynı yağmur, aynı kar, aynı evler, aynı kilise, aynı

---

* *Havali*: Yön.

bayramlar, aynı yemek, aynı sefalet... Atalardan dedelere, dedelerden babalara, babalardan çocuklara geçip gelen bir sefalet...

Dünyanın ebedi dönüşü, zamanın yürüyüşü ve tabiatın değişimi içinde, insan, hayvan ve toprağın hayatı...

Önce ekim gelir, sonra ayrık köklemek, sonra bağ budamak, sonra kükürt saçmak, sonra mahsul kaldırmak, nihayet bağbozumu, daha sonra?

Yeni baştan:

Ekim, ayrık köklemek, bağ budamak, kükürt saçmak, mahsul kaldırmak, nihayet bağbozumu...

Hep aynı şey, aynı değişmesi imkânsız şey, her zaman... Seneler geçer, seneler birbiri üstüne yığılır, gençler ihtiyar olur, ihtiyarlar ölür, ve insanlar eker, ayrık kökler, bağ budar, kükürt saçar, mahsul kaldırır ve bağ bozar. Peki sonra? Başka ne var?

Yine aynı şey. Daha sonra? Daima aynı şey! Her sene bir evvelki gibi, her mevsim bir evvelki gibi, her nesil bir evvelki gibidir.

Yağmur zamanlarında aile işlerine bakılır. Yani herkes birbiriyle uğraşır. Fontamara'da birbiriyle hısım olmayan iki aile yoktur. Zaten küçük yerlerde çok kere herkes birbiriyle hısımdır. Herkesin menfaati birbirine bağlıdır. Bunun için de herkes birbirine girer. Bunlar hep aynı nizalardır,* nesilden nesile kalan, bitip tükenmez davalar, bitip tükenmez masraflarla, herhangi bir çitin kime ait olduğunu ortaya çıkarmaya çalışan bir tip tükenmez nizalar. Çit yanıp kül olur, ama kavganın ateşi sürer gider.

Burada her şey zaruretlere bağlıdır. İnsan bir ayda 20 soldi biriktirir, ertesi ay 30, yaz sonunda hatta 100 soldi biriktirebilir; bu da on iki ayda 30 liret kadar tutar. Fakat bu sırada bir hastalık, yahut buna benzer başka bir felaket çıkagelir ve insan on senede biriktirdiğini harcayıverir. Haydi yeni baştan: Ayda 20 soldi, 30 soldi, 100 soldi. Bunun arkasından tekrar aynı şey. Ova yerlerde birçok şeyler değişir, Fontamara'da hiçbir şey değişmez. Toprak

---

* *Niza*: Çekişme, kavga.

fakir, verimsiz ve taşlıdır. Bu birazcık arazi de parçalara bölünmüş, ipoteklere boğulmuştur. Hiçbir köylünün birkaç hektardan fazla tarlası yoktur.

Fucino Gölü'nün kurutulması son seksen senede öyle bir hararet yükselmesi doğurmuştur ki, bu yüzden etraftaki tepelerin bütün ziraati bozulmuş, zeytin ağaçları tamamen mahvolmuştur, üzümler hastalanmış, tam olgun hale gelmeleri pek seyrekleşmiştir. Bağları Aralık sonunda, ilk kardan evvel bozmak gerekmekte ve bu üzümlerden buruk, limon gibi ekşi bir şarap çıkmaktadır. Bu şarabı yapan fakir köylüler, eninde sonunda onu kendileri içmeye mecbur olurlar.

Bugün İtalya'nın en mümbit* mıntıkaları arasında sayılan Fucino gölünün kurutulmuş toprağı, bu kadar büyük bir fukaralığı gideremiyor, çünkü buradan çıkan bitip tükenmez zenginlikler oldukları yerde kalmayıp şehire akıyor.

Roma civarında ve Toscana'daki muazzam arazisi ile birlikte, Fucino Gölü'nün 14.000 hektarı da, Prens Torlonia adında birinin malıdır. Bu adam, geçen asır başlarında bir Fransız alayı ile birlikte Roma'ya gelip yerleşen, Torlogne adında Aveniyalı birinin soyundandı. Bu adam Roma'da önce harp ve sulh, sonra tuz, sonra 1848 harb'i sonra bunun peşinden gelen sulh, sonra 1859 harb'i, sonra Bourbon'lar ve bunların yıkılışı üzerine işler çevirmişti. 1860'dan sonra, bir Napoli-Fransız-İspanyol şirketinin düşük hisse senetlerini ele geçirmeye muvaffak olmuştu. Napoli kralının bu şirkete verdiği bir hakka göre, Torlonia, kurutulan topraklardan 90 sene müddetle faydalanabilecekti. Fakat Piemonte sülalesine yaptığı siyasi hizmetlere karşılık, bu verimli topraklar kendisine ebedi mülk olarak bırakıldı; önce dük, sonra da prens rütbeleriyle taltif edildi.

Bahsettiğimiz "Prens Torlonia"nın, emlakını muhafaza için hususi bir muhafız teşkilatı vardır. 60 kilometre uzunluğunda bir hendek, muazzam çiftliğinin etrafını çevrelemektedir. Buraya

---

* *Mümbit*: Verimli.

girmek için, geceleri yukarı çekilen, asma köprülerden geçmek lazımdır. Hiç kimsenin, bu geniş ovada kulübe yahut ev yapmaya hakkı yoktur.

Burada 10.000 kadar "Cafone"* çalışır. Bunlar köylünün en fakir kısmıdır. "Prens Torlonia" dedikleri adam arazisini o civardaki avukatlara, doktorlara, noterlere, muallimlere ve zengin köylülere kiralamıştır. Bunlar da toprakları ya ortakçıya verirler, yahut da daha fakir köylüleri gündelikçi olarak tutup kendileri işletirler. Bunun için ovanın kenarlarındaki büyücek kasabalarda her sabah bir ırgat pazarı kurulur, Torlonia'nın ortakçıları burada her gün yeni işçiler tutarlar. Irgatlar, iş yerlerine gitmek için 5 kilometreden 12 kilometreye kadar yol yürümeye mecbur olurlar.

Torlonia'nın her sene Fucino'dan elde ettiği muazzam servet, köylülerin sefaleti ile apaçık bir tezat halindedir: 15.000 ton şeker pancarı, 15.000 ton hububat, her çeşitten 500 ton sebze...

Fucino'nun pancarları Avrupa'nın en mühim şeker fabrikalarından biri tarafından işlenir. Fakat şeker, onu yetiştiren köylüler için, ancak paskalya çöreğinde tadılan nadir bir nimet olmakta devam eder. Fucino'nun hemen bütün ekini şehire gider, orada bundan francala, çörek ve küçük pastalar yapılır, ve şehirlilerin köpekleri ile kedileri bile bunlardan yer. Fakat bunu yetiştiren köylüler, senenin büyük bir kısmında mısırla yaşarlar. Çünkü aldıkları, ancak açlıktan ölmeyecek kadar bir paradır. Öyle bir para ki, onları yaşatmaz, süründürür.

Evvelce birçokları Amerika'ya hicret ederlerdi. Harpten evvel Fontamaralılar Arjantin'e, Brezilya'ya bile gidip bahtlarını deniyorlardı. Muvaffak olanlar dönerler, fakat artık Fontamara'da değil, biriktirdikleri paralarla daha fazla kazanmak ihtimali olan, o civardaki köylerden birine yerleşirlerdi. Muvaffak olamayanlar ise köylerine dönüp tekrar eski, hayvanlar gibi vurdumduymaz hayatlarına başlarlardı. Fakat, denizlerin ötesinde bıraktıkları hayat, kaybolmuş bir cennetin rüyası gibi, içlerinde yerleşir kalırdı.

---

* Biz bu kelimeyi yerine göre "köylü" yahut "ırgat" diye tercüme edeceğiz.

Geçen senenin birkaç haftası içinde Fontamara'da olup biten şeyler, birçok senelerden beri donup kalmış olan hayatı tekrar harekete geçirdi.

Gazeteler önce bundan hiç bahsetmediler. Ta birçok aylar geçtikten sonra İtalya'da ve İtalya'nın dışında rivayetler dolaşmaya başladı.

Fontamara, hiçbir coğrafya haritasında bulunmayan bir köy, birdenbire birçok münakaşaların mevzuu, İtalya'nın büyük bir kısmının, bilhassa Cenup İtalya'nın bir sembolü oluverdi.

Burası hakkındaki rivayetler başlangıçta bana hayal mahsulü, imkânsız, uydurulmuş, ve bilinmez sebeplerle bu ücra, gözden ırak köye yakıştırılmış şeyler gibi geldi. Doğrudan doğruya bir haber almak için yaptığım bütün teşebbüsler neticesiz kaldı.

Fakat günün birinde, gece geç vakit evime dönerken, kapının önünde üç uyku sersemi köylünün uzanıp yattığını gördüm. İkisi erkek, biri kadındı. Paltolarından ve keten heybelerinden, bunların Fontamaralı olduklarını derhal fark ettim. Ben geldiğim zaman doğruldular ve havagazı lambasının ışığı altında yüzlerini de seçtim. Hakikaten Fontamaralı idiler.

Uzun bo ylu, zayıf, iri bir ihtiyar... Hareketleri ağır ve geniş... Kırışık içindeki yüzü yer yer sakallı... Arkasında, gölgede, karısı ile oğlu...

İçeri girdiler, oturdular, anlatmaya başladılar.

Önce ihtiyar konuştu. Sonra karısı; sonra yine ihtiyar, sonra yeni baştan karısı, sonra ihtiyar, sonra oğlu; en son yine ihtiyar konuştu.

İhtiyarın sözleri bittiği zaman sabah olmaya başlamıştı.

Onların söyledikleri bu kitapta yazılıdır.

Burada iki noktayı aydınlatmak lazım. Birincisi: Anlattıklarım, okuyucunun Cenup İtalya hakkında şimdiye kadar hayalinde yaşattığı hoş manzaralı levha* ile apaçık bir

---

* İtalyanca metinde "resim, tasvir, tablo" anlamına gelen "immagini" sözcüğü kullanılmış. -ed.

tezat teşkil edecektir. Kitaplarda burası mes'ut, bahtiyar bir ülke olarak gösterilir: Köylü neşeli şarkılar mırıldanarak işine gider, genç kızlar güzel elbiselerini giyip koro halinde türküler söylerler, yakındaki ormanda da bülbüller şakır.

Ama Fontamara'da hayat hiç de böyle değildir.*

Bu hikâyede halk bilgisi arayanlar, boşuna ararlar. Fontamaralıların giyinişinden bir kelimeyle bile bahsedilmez. İçinde halk tabiri olarak bir tek kelime bile yoktur.**

Fontamara'da orman yoktur. Dağlar, Apeninlerin büyük bir kısmı gibi, çirkin ve keldir. Pek az kuş bulunur. Bülbül olmadığı gibi, halk dilinde bu kuş için bir ad da mevcut değildir. Köylüler şarkı söylemezler ne koro ile, ne yalnız, hatta ne de sarhoş oldukları zaman; hele işe giderken şarkı söylemek akıllarına bile gelmez. O zaman sadece söverler; onları, sevinç veya kızgınlık gibi büyük bir duygu sardı mı, hemen sövmeye başlarlar. Ama bunu yaparken bile muhayyileleri*** pek işlemez. Bildikleri evliyalardan bir ikisini ele alıp, hep aynı kelimelerle onlara lanetler savururlar.

Benim çocukluğumda Fontamara'da şarkı söyleyen bir tek kişi vardı, o da bir ayakkabıcı idi. Bir tek şarkı söylerdi, ilk Habeş harbinin başlangıcına dair şöyle başlayan bir şarkı:

"Ey Baldissera, sakın

Kara derililere güvenme!"

Her allahın günü, sabah akşam, yıldan yıla garipleşen ve incelen bir sesten bu şarkıyı dinleye dinleye, Fontamara çocukları, bu "Generale Baldissera"nın, kabadayılığı, dalgınlığı ve havailiği yüzünden, kara derililerle başına bir iş açmasından sahiden korkar olmuşlardı. Bu kara derili tehlikesinin çoktan geçmiş olduğunu pek geç öğrendik.

İkinci nokta da dile ait:

---

* İtalyanca metinde bu cümle şöyle geçiyor: Ne yazık ki Fontamara'da bu güzelliklere asla rastlayamazsınız. -ed.

** İtalyanca metinde paragraf şöyle: Dünyanın her köşesinde yoksullar nasıl giyinirse Fontamaralılar da öyle giyinir. -ed.

*** *Muhayyile*: Hayal gücü

Kimse Fontamaralıların İtalyanca konuştuğunu sanmamalı. İtalyanca bizim için mekteplerde öğrenilen Latince, Fransızca, yahut Esperanto gibi bir şeydir. Bu dil bizim için yabancı, ölü bir dildir; kelimeleri ve bünyesi, bizimle, bizim hayatımız, hareketlerimiz, düşüncelerimiz ve varlığımızla hiçbir münasebeti olmadan teşekkül etmiştir. Pek tabii olarak, benden evvel başka Cenuplu köylüler de İtalyanca konuşup yazmışlardır. Tıpkı bazılarının şehire inerken boyalı çizme giyip, yakalık, boyunbağı takmaları gibi. Fakat, bizim, köylü hödükler olduğumuzu anlamak için şöyle bir dikkatli bakmak yeter. İtalyanca bizim düşüncelerimizi daraltmaktan, bozmaktan, onlara çarpık ve kaba bir ifade vermekten başka bir şey yapmaz. İnsanın bir dilde iyice meramını anlatabilmesi için o dilde düşünmeyi öğrenmesi gerektiği doğru ise, Fontamaralıların İtalyanca konuşmakta çektikleri güçlük, onların bir türlü bu dilde düşünemediklerini ispat eder (bunun için de, bugünkü İtalyan kültürü bizim için yabancı bir kültürdür).

Biz bu dili iğreti olarak almış olsak bile, anlatma sanatı bizim kendi malımızdır. Bunu daha çocukluğumuzda öğrendik. Bunu dokuma tezgâhının yanında, tezgâhın tıkırtıları arasında öğrendik.

Hikâye anlatmakla, bizim eski sanatımız olan dokumacılık arasında fark yoktur. Bunlardan birincisi, kelimeleri, cümleleri, satırları, çehreleri birbirine bağlamak sanatı ise, öteki de iplikleri ve renkleri, temiz, tertipli, devamlı ve manalı şekilde yan yana getirmek sanatıdır.

Önce gülün yalnız sapı belli olur; sonra yaprakları, sonra çanağı, sonra da tacı meydana çıkar. Bunun için şehirliler bizim işlerimizi ustalıklı ve bir başka türlü bulurlar. Biz bunları hiçbir zaman şehirde satmaya kalkışmadık. Kimselere göstermedik bile... Hiçbir şehirliden, kendi işlerini bizim yolumuzda anlatmasını diledik mi? Onlardan hiçbir zaman böyle bir şey dilemedik.

Bunun için, herkesin kendi işini kendi yolunda anlatması doğru olur.

Zürih, 1930 yazı

IŞIK*

İhtiyar, "1929 yılının 1 Haziranı'nda," diye anlatmaya başladı:

Fontamara ilk defa olarak elektriksiz kaldı. 2 Haziran'da, 3 Haziran'da, 4 Haziran'da, Fontamara hep ışıksız kaldı.

Bundan sonraki günlerde, bundan sonraki aylarda bu hep böyle sürüp gitti, nihayet Fontamara ay ışığına alıştı. Bu ay ışığından elektrik ışığına gelinceye kadar köye şöyle bir yüz sene gerekmişti. Bu, yağ kandili ve gaz lambasından geçen uzun bir yoldu. Ama elektrik ışığından ay ışığına dönmek için bir gece yetti. Gençler bu işin tarihini bilmezler, ama biz ihtiyarlar, biz biliriz. Biz Cenuplu köylülerin, son yetmiş sene içinde, Piyemontelilere yenilik namına sadece iki şey: Elektrik ve cigara borçlu olduğumuzu biliriz.

Elektriği geri aldılar. Cigaraları da onların olsun. Bizim tütünümüz bize yeter.

Işık ilk defa kesildiği zaman şaşmamamız lazımdı. Böyle olduğu halde biz şaştık.

Çünkü elektrik Fontamara için tabiat kuvvetlerinden biri haline gelmişti. Hiç kimse buna para vermiyordu, aylardan beri vermiyordu. Üzeri "ödenmemiştir" diye damgalı aylık hesabı muntazaman getiren maliye tahsildarı nihayet görünmez oldu. Halbuki bu kâğıt, çubuklarımızı temizlediğimiz bir tek kâğıttı.

---

* İtalyanca metinde bölüm başlıkları yok. Bölümler numaralandırılmış. -ed.

Fakat tahsildar son defa geldiği zaman az daha canından olacaktı. Köye girerken neredeyse bir tüfek kurşununa kurban gidiyordu. Hem de bu kadar ihtiyatlı davrandığı halde: Fontamara'ya, erkeklerin işte olduğunu ve evlerde yalnız kadınlarla çocukların bulunduğunu bildiği zamanlar gelirdi. Çok kibar davranır, kâğıtları, aptalca ve merhamet dolu bir sırıtış ile dağıtırdı: "Kusura bakmayın! Rica ederim, alın! Bir kâğıt parçası evde ne zaman olsa lazım olur!" Ama bu kadar kibarlık bile fayda etmiyordu. Sonradan bir arabacı ona anlatmış, ama Fontamara'da değil, çünkü bir daha oraya ayağını bile atmamıştı, aşağıda kaza merkezinde anlatmış ki, kurşun ona, onun şahsına, Innocenzo La Legge'nin kendisine değil, elektrik vergisine atılmıştır. Fakat rast gelse elektrik vergisi değil, kendisi ölecekti... Bunun için bir daha gelmedi, o gelmedi diye kimse de yas tutmadı. Buna rağmen, Fontamaralıları dava etmeyi de asla düşünmedi. Innocenzo'nun bir gün şöyle dediği duyuldu: "Eğer bitleri haczedip satmak mümkün olsaydı, eh, o zaman icraya vermenin herhalde büyük faydası olurdu. Ama kanun buna müsade etmediği için, elden gelen sadece ışığı kesmektir."

Işık, 1 Kasım'da kesilecekti; sonra 1 Mart'a, sonra 1 Mayıs'a kaldı, nihayet 1 Haziran'da kesildi.

Evlerdeki kadınlarla çocuklar bunu en sonra fark ettiler. Fakat işten dönen bizler, değirmene gidip şose yolundan geri gelen, mezarlığa gidip bayır aşağı inen, kum çukurlarında çalışıp dere boyundan köye dönen, ırgatlık edip yavaşça çöken akşamla birlikte dört yandan evin yolunu tutan bizler, komşu köylerdeki ışıkların yandığını, fakat Fontamara'nın karanlıkta kalıp gözden kaybolduğunu, örtünüp sislere gömüldüğünü, ağaçlara, çitlere gübre yığınlarına karışıp bir bütün olduğunu gördük. Bunun ne demek olduğunu da hemen anladık (bu bizi hem şaşırttı, hem de şaşırtmadı).

Bu iş çocuklar için bir eğlence oldu. Bizim köyde gülecek şey o kadar az ki... Bunun için fırsat düştü mü, adamakıllı tadı çıkarılır. Ama ne olursa olsun... İster bir motosiklet geçsin, ister iki eşek çiftleşsin, ister bir baca tutuşsun...

Köye varır varmaz, karşımıza Generale Baldissera çıktı. Yazın evinin önüne oturup sokak lambasının ışığı altında gece yarılarına kadar pabuç tamir ederdi. Çocuklar, tezgâhının etrafında toplanmışlar, törpülerini, iğnelerini, bıçaklarını, mumlarını, iplerini ve köselelerini birbirine karıştırmışlar, içi pis bir su ile dolu olan çanağı ayaklarının dibine devirmişlerdi. Bangır bangır bağırıyor, o civarın bütün evliyalarına küfür ediyordu. Bizi görür görmez, bu yaşta bu zayıf gözlerle kendisini elektrik ışığından mahrum ettirecek ne kusur işlediğini, böyle bir alçaklığa Kral Umberto'nun ne diyeceğini sordu.

Kral Umberto'nun ne diyeceğini kestirmek pek o kadar kolay değildi.

Tabii, ağlayıp sızlayan kadınlar da vardı. Bunların adlarını saymaya lüzum yok... Kapılarının eşiğinde oturan, çocuklarına meme veren, bu sırada boyuna yanıp yakılan kadınlar. Sanki karanlıkta sefaletleri daha kara bir hal alıyormuş gibi, ışığın kesilmesinden şikâyet ediyorlardı. Biz, Michele Zompa ile ben, Marietta Sorcanera'nın meyhanesinin önündeki masanın başında durduk. Biraz sonra, gebe eşeği ile Jacobo Losurdo, onun arkasından, sırtında kükürt sandığı ile Pontius Pilatus geldi. Daha sonra Antonio Ranocchia ile Boldovino Sciarappa bağ budamaktan ve Giacinto Barletta, Venerdi Santo, Ciro Zironda, Papasisto ile daha başka birçokları kum çukurundan geldiler. Herkes elektrik meselesinden ve vergilerden bahsediyordu. Yeni vergilerden, eski vergilerden, belediye resimlerinden, devlet vergilerinden bahsediyorlar, hep aynı şeyi tekrarlıyorlardı çünkü, her şey aynen eskisi gibi idi. Fakat bu sırada, kimsenin gözüne çarpmadan, aramıza bir yabancı karışmıştı.

Bisikletli bir yabancı. Bu saatte kim olabilirdi? Keşfetmesi güç...

Elektrikçilerden değildi. Belediyecilerden de değildi. Hele mahkemeden hiç değildi... Şık, tıraşlı yüzlü, akide şekeri gibi küçük ağızlı bir delikanlı. Bir eliyle bisikletini tutuyordu, bu el, bir kertenkelenin karnı gibi küçük ve düzgündü. Kunduralarının üzerine beyaz tozluklar giymişti.

Hepimiz hemen sustuk. Bu delikanlının yeni bir vergi getirdiğini hemen anlamıştık. Hiç şüpheye mahal yoktu. Fakat onun bu yolculuğu boşuna yaptığına, getirdiği kâğıtların, Innocenzo la Legge'nin getirdiği kâğıtlarla aynı akıbete uğrayacağına da şüphe yoktu. Biz yalnız bir noktayı merak ediyorduk: Acaba bu yeni vergi neyin nesiydi? Herkes kendi kendine bunu düşünüyordu. Ama faydasız...

Bu sırada yabancı gevrek bir sesle iki yahut üç defa, kahraman Sorcanera'nın dul karısının evini sordu.

Marietta Sorcanera'nın kendisi de oradaydı. Koskocaman gebe karnı ile meyhanenin kapısını kapatıyordu. Kocası harpte öleli beri bu üçüncü yahut dördüncü gebeliği idi. Adam karısına bir gümüş madalya ile bir maaş bırakmış, fakat herhalde bu üç veya dört gebeliği bırakmamıştı. Bununla beraber Sorcanera'nın harpten sonra, merhum kocasının şanına dayanarak, mevki sahibi adamlarla bir hayli düşüp kalktığı söyleniyordu. Hatta bir kere, bir milli bayramda, kaza merkezinde, piskoposun yanında yer aldı. O sırada ikincisini doğurmak üzereydi. Bu vaziyette pek münasebetsiz ve göze batar bir hal alıyordu. Gözleri keskin olan piskopos sordu: "Herhalde tekrar evlendiniz, iki gözüm!" Kadın hayır deyince piskopos onun karnına hayretle bir göz attı ve bunu beklemeyen Marietta ancak şu cevabı bulabildi:

"Kahraman kocamın bir yadigârı!"

Hulasa, meyhaneci kadın mevki sahibi kimselere muamele etmesini bilirdi. Bunun için yabancıyı hemen masaya oturmaya davet etti. Öteki, cebinden kocaman kâğıtlar çıkarıp önüne serdi.

Kâğıtları görür görmez, son şüphemiz de ortadan kalktı. İşte kâğıtlar meydanda idi, yeni vergi kâğıtları. Artık bir mesele kalıyordu: Hangi vergi?

Bu sırada yabancı da konuşmaya başladı. Şehirli olduğunu hemen fark ettik. Söylediği bir sürü lafın pek azını anlıyorduk. Hangi vergiden bahsettiğini bir türlü bulup çıkaramadık.

Elimizde kazma, yaba, kürek, kükürt fışkırtmacı gibi aletler, yanımızda Jakobo Losurdo'nun eşeği ile orada dikilip duruyorduk. Vakit epey geç olmuştu. Birkaç kişi çekilip gitti. Venerdi Santo, Giacindo, Papasisto, gittiler. Baldovino Sciarappa ile Antonio Ranocchia şehirlinin lakırdılarını biraz daha dinlediler, sonra onlar da gittiler. Jakobo Losurdo daha kalmak istiyordu, fakat eşeği onu da kalkıp yollanmaya zorladı. Böylece şehirlinin yanında yalnız dört kişi kaldık.

O konuşuyor, fakat kimse bir şey anlamıyordu. Yeni verginin ne üzerine konduğuna, daha doğrusu artık neyin üzerine yeni vergi konabileceğine hiç kimsenin aklı ermiyordu.

Nihayet şehirli sözünü bitirdi. Yanında durduğum için bana döndü, önüme beyaz bir kâğıt uzattı, elime bir kurşun kalem verdi:

"İmzala!" dedi.

Neden imzalayayım? Ne diye imzalayayım? Bütün o lakırdı kalabalığından on kelime bile anlamamıştım. Ama hepsini anlamış olsam bile, ne diye imzalayacaktım?

Şehirli benim yanımdaki köylüye döndü, kâğıdı önüne sürdü, kalemi uzattı:

"İmzala!" dedi.

O da yerinden kımıldamadı. Şehirli üçüncü bir köylüye döndü, kâğıdı önüne sürdü, kalemi uzattı:

"İmzala!.. Sen başla... Senden sonra ötekiler de imzalarlar!" dedi. Sanki bu lafları bir duvara söylemişti. Hiç kimse kımıldamıyordu. İşin ne olduğunu bilmedikten sonra, ne diye imzalayalım?

Şehirli, adamakıllı içerledi. Sesinde, bize hakaret eden bir hal var gibiydi. Ama vergilerden hiç bahsetmedi. Heyecanla beklediğimiz halde, hep başka şeylerden konuştu. Birdenbire, bisikletinin el demirinde asılı duran kamçısını yakaladı, etrafına bir savurdu. Az daha yüzüme çarpacaktı.

"Konuş, konuş!" diye bağırıyordu. "Köpekoğlu köpek! Ne diye konuşmuyorsun?.. Ne diye imzalamak istemiyorsun?"

Bizim de enayi olmadığımızı kendisine anlattım. Bütün gevezeliklerinin, bu işin yeni bir vergi işi olmadığını bize yutturamayacağını kendisine anlattım.

"Biz anladık!" dedim. "Hem de pek güzel anladık. Ama para vermeye gelince, para vermeyeceğiz! Zaten ev için bir vergi, bağ için bir vergi, eşek için bir vergi, köpek için bir vergi, çayır için bir vergi, domuz için bir vergi, araba için bir vergi, şarap için bir vergi veriyoruz. Bu kadarı yeter. Daha başka neye vergi koyacaksınız ki?.."

Sanki Çince söylemişim gibi yüzüme bir baktı, cesareti kırılmış bir halde:

"Biz konuşuyoruz ama, birbirimizi anlamıyoruz!" dedi, "aynı dili konuşuyoruz, ama gene de dilimiz ayrı!" Dediği doğruydu. Bir şehirli ile bir köylü birbirini anlayamazlar. O da, konuştuğu zaman bir şehirli gibi konuşuyor, şehirli olmaktan kurtulamıyor, yalnız efendi gibi konuşmasını biliyordu. Ama biz köylü idik. Her şeyi köylüler gibi, yani kendimize göre anlıyorduk. Ömrümde belki bin defa görüp anladım ki, şehirli ile köylü büsbütün ayrı iki şeydir. Gençliğimde Arjantin'de, Pampalarda bulundum. Orada, İspanyolundan kırmızı derilisine kadar her milletten köylüyle konuştum; birbirimizi, sanki Fontamaralıymışız gibi, anlardık. Ama her pazar İtalyan konsolosluğundan gelen bir şehirli ile konuşurdum, birbirimizin sözlerinden hiçbir şey anlamazdık... Hatta çok kere tam tersini anlardık.

Bunun için, şehirli yeniden söze başlayıp, vergi lafını ağzına bile almadığını, vergilerle bir alakası bulunmadığını, Fontamara'ya başka bir iş için geldiğini, hele ortada para verilecek bir şey olmadığını söyleyince hiç şaşırmadım.

Bu sırada vakit epeyce geçip ortalık adamakıllı karardığı için, bir kibrit yaktı. Sonra önündeki kâğıtları hepimize birer birer gösterdi. Sahiden bunlar bembeyazdı. Vergi kâğıdı değillerdi. Yalnız üst başta bir şeyler yazıyordu. Şehirli şimdi iki kibrit birden yaktı ve orada ne yazdığını bize gösterdi.

“İmza sahipleri, yukarıda ne yazıldığını öğrendikten sonra, serbest olarak ve büyük bir şevk ile Milis yüzbaşısı Cavaliere Pelino’nun kâğıdını imzalamışlardır.”

Bize dediğine göre, Cavaliere Pelino kendisi imiş.

İmzalanan kâğıtlar hükümete gönderilecekmiş!

Bu kâğıtları amirinden almış. Başka arkadaşları da aynı kâğıtları öteki köylere götürmüşler. Bunun için bu iş sadece Fontamara’nın lehine veya aleyhine bir şey olmayıp, bütün köylere aitmiş.

Bunun, hükümete verilecek bir mazbata meselesi olduğunu söylüyordu. Bir mazbatada da birçok imzalar bulunması lazımmış.

Mazbatanın kendisi ortada yoktu. Cavaliere Pelino onun neye ait olduğunu bilmiyordu. Sahiden bilmediğine dair bize namusu üzerine yemin etti. Mazbatayı amirleri yazmışlar. Onun vazifesi sadece imza toplamakmış; köylülerin vazifesi de: İmzalamak!

İzah eder gibi bir tavırla:

“Anladınız mı?” dedi, “köylünün hiçe sayıldığı, adam yerine konmadığı devirler geçti! Şimdi bizim başımızda bulunanlar köylüye karşı büyük bir hürmet besliyor ve onun ne dediğini duymak istiyorlar!

Bunun için imzalayın! Fikrinizi sormak için ayağınıza kadar memur göndermekle devletin size verdiği şerefe layık olduğunuzu gösterin!”

Biz hâlâ daha içkili idik.* Fakat o sırada yanımıza yaklaşıp son izahları dinleyen Generale Baldissera, bütün pabuççular gibi, birdenbire lafa karıştı:

“Efendi bu işin parayla bir ilişiği olmadığına söz verirse, ilk imzayı ben atarım!”

---

* İtalyanca metinde cümle şöyle: Bu sözler Marietta’yı etkilemiş olsa da biz hâlâ kuşkuluyduk. -ed.

İlk imzayı da attı. Sonra ben imzaladım. Sonra yanımda duran Pontius Pilatus, sonra Michele Zompa, sonra Marietta imzaladılar.

Peki ama, ötekiler? Onlara nasıl sormalıydı? Bu saatte evden eve dolaşmak imkânsızdı.

Çareyi Cavaliere Pelino buldu. Biz ona Fontamara'daki bütün köylülerin adını söyleyecektik, o da yazacaktı. Dediği gibi yaptık. Yalnız bir kere bir münakaşa oldu, o da Berardo Viola'nın ismi geçtiği zaman. Berardo kendisi burada olsaydı bu kâğıdı asla imzalamazdı diye Cavaliere Pelino'ya anlatmaya uğraştık ama, onun ismi de kâğıda yazıldı.

İkinci kâğıt da isimlerle dolmuş, ve şehirli otuz, kırk kadar kibrit yakmıştı ki, gözüne bir şey çarptı. Masanın üstündeki bir şey onu sinirlendirmiş, tiksindirmişti. Halbuki masanın üzerinde bir şey yoktu. Yeniden bir kibrit çaktı ve dikkatle araştırdı. Başını o kadar eğiyordu ki, neredeyse burnu dokunacaktı. Nihayet parmağıyla bir noktayı göstererek, keçi gibi sesiyle:

"Bu da ne?" dedi, "bu pislik kimden geldi? Kim getirdi onu?"

Kavga çıkarmak mı istiyordu ne? Hiç kimse cevap vermedi. Generale Baldissera, ihtiyata riayet olsun diye uzaklaştı. Yabancı, sualini dört beş defa tekrarladı. Masanın üstünü iyice aydınlatmak için, üç kibriti birden yaktı. O zaman bir şeyin kımıldadığını gördük. Öyle korkulacak bir şey değildi ama, orada kımıldayıp duruyordu.

Önce Pontius Pilatus kalktı, masanın üzerine eğildi, dikkatle baktı, sonra:

"Benden değil!" dedi.

Ben de aynı şeyi yaptım. Böceği gözden geçirdim, elledim, çevirdim, çubuğumun sapıyla bir daha çevirdim:

"İnan olsun ki benden de değil!" dedim.

Michele Zompa hiçbir şey duymamış gibi yapıyor, tütün içip havaya bakıyordu. Marietta da masaya eğildi, şimdi isimlerin yazılı olduğu kâğıdın ortasına kadar gelmiş olan böceğe uzun uzun baktı, sonra eline alıp sokağın ortasına atarak:

“Acayip... Pek acayip!” dedi, “yepyeni bir cins... Esmer, uzun, sırtında da bir istavroz var!”

Michele Zompa bağırarak yerinden fırladı:

“Nasıl? Nasıl?.. Sahiden sırtında bir istavroz mu vardı? Sen de onu kaldırıp attın ha?.. Papanın bitini kaldırıp attın ha?.. Anlaşma bitini kaldırıp attın ha?.. Mel’un, cehennemlik, imansız!”

Hiç kimse bir şey anlamamıştı. O zaman Michele anlatmaya başladı:

“Geçen kış gördüğüm bir rüya meselesi bu!.. Rüyamı başpapaz Don Abbacchio’ya anlatmıştım. O da bana kimseye bir şey söylemememi tavsiye etmişti. Ama şimdi... Eğer Marietta yalan söylemiyorsa... O göründü... O göründü, ben de konuşabilirim.

Kilise ile devlet arasında anlaşma yapıldıktan sonra, herhalde hatırlarsınız, Don Abbacchio bize demişti ki: Artık köylüler için bir saadet devri başlıyor, çünkü Papa İsa’dan sizin için birçok kolaylıklar elde etti... İşte o zamanlar ben rüyamda Papa ile çarmıhtaki İsa’yı konuşurlarken gördüm.

Çarmıhtaki dedi ki:

'Bu anlaşmayı kutlamak için, Fucino gölünden kazanılan toprağı, onu işleyen köylülere vermek iyi olur!'

Papa cevap verdi:

'Yarab! Prens Torlonia buna razı olmayacaktır! Prens Torlonia’nın papalık kasasına bir hayli yardımda bulunduğunu unutma!'

'Bu anlaşmayı kutlamak için, köylüleri vergilerden kurtarmak iyi olurdu!'

Papa cevap verdi:

'Yarab! Hükümet buna razı olmayacaktır! Hükümetin köylülerden aldığı vergilerden iki milyon lireti papalık kasasına verdiğini unutma!'

Çarmıhtaki dedi ki:

'Bu anlaşmayı kutlamak için, her şeyden evvel, fakir köylülerle ırgatlara iyi bir mahsul hazırlayacağım!'

Papa cevap verdi:

'Yarab, fakir köyülerle ırgatların mahsulü iyi olursa ekin fiyatları düşecektir. Bizim bütün piskoposlarımızla kardinallerimizin büyük arazi sahibi olduklarını unutma!'

O zaman çarmıhtaki; başkalarına zarar vermeden köylüler için bir şey yapamayacağına pek üzüldü.

Bunun üzerine, köylüleri çok seven Papa dedi ki:

'Yarab, aldırma! Belki de, Prens Torlonia'nın hükümetinin ve piskoposlarla kardinallerin canını sıkmadan köylülere bir iyilik etmek mümkündür!'

Sonra bu büyük barış gecesinde Mesih ile Papa Fucino Gölü'nün etrafında, bütün Marsika köylerinin üzerinde uçmaya başladılar. İsa önde uçuyordu. Sırtında büyük bir çuval vardı. Arkasından para uçuyordu. Köylülerin işine yarayacak şeyleri bu çuvaldan almasına müsaade edilmişti.

Bu gökyüzü yolcuları bütün köylerde aynı manzarayı gördüler: Ağlayıp sızlayan, küfür eden, kavga eden, birbirini korkutan, ne yiyip ne giyeceğini bilmeyen köylüler... O zaman Papanın ta ruhunun içi üzüldü. Çuvaldan bir yığın bit alarak Marsika havalisine saçtı, sonra şöyle dedi:

'Alın, sevgili evlatlarım alın da kaşının ki, boş saatlerinizde günahtan uzak kalasınız!'"

Michele Zompa'nın rüyası buydu. Öyle bir rüya ki, herkes kendine göre yorabilir. Rüyaları alaya alanlar çoktur. Birçokları da bunlarda istikbali görürler. Bence rüyalar uyumak içindir. Fakat Marietta Sorcanera, bu çok alçakgönüllü kadın, bu rüyayı başka manaya aldı, birdenbire boşandı, şiddetli hıçkırıklar arasında kesik kesik:

“Demek böyleydi... Demek böyleydi...” dedi, “Papa bizim için dua etmese bizi günaha girmekten kim korurdu? Bizi cehennemden kim kurtarırdı?”

Fakat Cavaliere Pelino bunu başka türlü anladı; o keçi sesiyle:

“Benimle alay ediyorsunuz ha?” dedi ve kamçısını Michele Zompa ile meyhaneci kadına doğru savurdu, “Benimle alay ediyorsunuz... Hem benimle, hem de hükümetle alay ediyorsunuz... Kiliseyle ve devletle alay ediyorsunuz!”

Aynı sesle, aynı tavırla birçok şeyler daha haykırdı, ama, kimse bir şey anlamadı.

“Hükümet size gösterecek... Sizi cezalandıracak!” diyordu, “Hükümet sizin hakkınızdan gelecek!”

Biz içimizden:

“Konuş bakalım, konuş, sonunda nasıl olsa susacaksın!” diyorduk. “Herhalde susacaksın!”

Fakat o konuşuyor, konuşuyor, bir türlü bitiremiyordu.

Michele’ye:

“Bilmiyor musun be?” diyordu, “Eğer seni ihbar edersem en aşağı on sene hapis cezası yersin! Senden çok daha az haince, çok daha masum şeyler söyleyenlerin on sene kürek cezası yediklerini bilmiyor musun? Siz hangi dünyada yaşıyorsunuz yahu? Son senelerde neler olup bittiğini biliyor musunuz, yoksa bilmiyor musunuz? Bugün hükümeti kim idare ediyor biliyor musunuz? Bugün kimin başta olduğunu biliyor musunuz?”

Zompa onu yatıştırmak için, pek sabırlı bir halle cevap verdi:

“Ah, şehirlerde çok şeyler olup bitiyor. Şehirlerde her allahın günü bir şeyler oluyor. Her gün hiç olmazsa bir gazete çıkıyor, hiç olmazsa bir havadis veriyor. Senenin sonunda ne kadar eder? Binlerce... Düşünün bir kere... Bir köylü... Garip bir köylü bunları nasıl bilsin? İmkânı yok! Ama işler başka, emirleri veren başka... İşler her gün değişiyor, emirleri veren hep aynı kalıyor. Hükümet hep aynı kalıyor. Bazen ismini değiştiriyor ama, yine de aynı kalıyor.”

"Peki, insanların mertebeleri ne oluyor?" dedi. Galiba kendisi de mertebeli biriydi. Ama biz bunun ne demek olduğunu bilmiyorduk. Şehirli birkaç kere başka kelimelerle anlatmaya çalıştı. Nihayet Michele kendisine cevap verdi:

"Mertebesi herkesten büyük, ahiretin sahibi Allah'tır.

Sonra, dünyanın sahibi Prens Torlonia gelir.

Sonra, Prens Torlonia'nın muhafızları gelir.

Sonra, Prens Torlonia'nın muhafızlarının köpekleri gelir.

Sonra hiçbir şey gelmez.

Sonra yine hiçbir şey gelmez.

Sonra, bir kere daha hiçbir şey gelmez.

Sonra da köylüler gelir...

İşte bu kadar!"

Şehirli büsbütün kızıp kudurarak sordu:

"Peki, hükümet?.. Hükümeti nereye koyuyorsun?"

Pontius Pilatus söze karışıp izah etti:

"Hükümet bazen üçüncü, dördüncü mertebededir. Üniformasına göre... Yani maaşına göre... Dördüncü mertebe, köpeklerin mertebesi, fevkalade kalabalıktır!"

Cavaliere Pelino yerinden fırlamıştı. Bütün vücudu titreyerek:

"Yakında benim kim olduğumu öğreneceksiniz... Bunu bilmiş olun!" diye bağırdı sonra çekti gitti.*

---

* İtalyanca metinde bölüm şöyle sona eriyor: "Size söz veriyorum, yakında benim kim olduğunu öğreneceksiniz." dedi ve bisikletine atlayıp gözden kayboldu. Söylediklerini önemsemedik. Birbirimize iyi geceler dileyip evlerimizin yolunu tuttuk. Karanlıkta el yordamıyla Aziz Antonio sokağının merdivenlerinden çıkarken ayağım çakıl taşlarına ve cam kırıklarına takıldı. Merdivenin en üst basamağında bir adamın gölgesi göründü. İri cüssesi sayesinde hemen tanıdım onu. "Bra" diye seslendim, "İsa aşkına, orada n'apıyorsun?" "Guiva" diye cevap verdi Berardo, "ışıksız lambalar ne işe yarar ki?" Eve girdim. Soğumuş çorba beni bekliyordu. Berardo sokakta kalıp dolaşmaya devam etti. -ed.

SU

Ertesi günün alacakaranlığında bir anlaşamamazlık bütün Fontamara'yı ayağa kaldırdı.

Köyün başında, bir taş yığınının altından cılız bir su çıkar ve orada bir gölcük meydana getirirdi. Birkaç metre sonra da tekrar çakıllı toprağa gömülüp kaybolur, tepenin eteğinde, bir derecik halinde, yeniden ortaya çıkardı. Bu derecik Fucino Gölü'nün yolunu tutmadan evvel birçok kıvrıntılar yapardı; Fontamaralılar da, orada bulunan ve köyün tek zenginliği olan birkaç tarlayı buradan sularlardı. Her yaz, bu suyu paylaşma yüzünden, aralarında azgın kavgalar olur, bunlar kurak senelerde bıçak oyunlarına* kadar varırdı.

2 Haziran sabahı Fontamara'dan ilk köylüler, işe gitmek üzere tepeyi tırmanırlarken, birkaç yol bekçisine rastladılar. Bunlar kaza merkezinden gelmişlerdi, söylediklerine göre, dereyi o zamana kadar suladığı tarla ve sebze bahçelerinden çevireceklerdi. Yeryüzünde toprakla su olalı beri bu dere, bu tarla ve bahçeleri sulardı. Şimdi birdenbire ters tarafa çevrilecek, bağların yanından geçecek, Fontamaralılara değil, büyük arazi sahibi bir şehirliye ait olan toprakları sulayacaktı. Bu adamın adı "Don Carlo Magna" idi, ona bu adın verilmesi sebepsiz değildi: Günün ve gecenin hangi saatinde olursa olsun birisi gidip de:

---

* İtalyanca metinde: "Birbirini bıçaklamaya" -ed.

"Don Carlo ile görüşebilir miyim? Don Carlo evde mi?" diye sorsa, hizmetçi kadın hiç şaşmadan cevap verirdi:

"Don Carlo mu? Magna* (yani yemek yiyor). Eğer isterseniz hanımla konuşursunuz!"

İlk zamanlarda hizmetçilerin bizi alaya aldıklarını sanırdık. Çünkü şehirliler bunu çok yaparlardı. Son senelerde bize ettikleri bütün oyunları anlatmak için koca bir gün yetmez. Bunların ne biçim şeyler olduğunu göstermek için eşekle papaz hikâyesi kâfi!

Fontamara'nın hiçbir zaman bir papazı olmamıştı. Köy, bir papaz tutamayacak kadar fakirdi. Bunun için kilise, yalnız Don Abbacchio'nun ayin yapmak ve bize İncil'i izah etmek üzere kasabadan geldiği, büyük yortularda açılırdı. Ama iki sene önce piskoposa başvurmuş, bizim kilisemiz için ayrı bir papaz göndermesini rica etmiştik. Birkaç gün sonra haber aldık ki, ricamız iyi karşılanmış ve bizim, köyümüze gelecek ilk papaza şanlı bir kabul hazırlamamız lazımmış. Tabii elimizden geleni yaptık. Kiliseyi tepeden tırnağa temizledik, Fontamara'ya gelen yolu tamir ettik, birkaç yerini genişlettik. Ondan sonra köyün başına büyük bir zafer takı kurduk, evlerin kapılarını yeşil çelenklerle süsledik. Nihayet kararlaştırılan günde, bütün köy halkı papazlarını karşılamaya çıktı. Daha bir çeyrek saat geçmeden, büyük bir insan kalabalığının bize yaklaştığını gördük. Biraz ilerledik; ilahiler söylüyor, tespih çekip dualar okuyorduk. İhtiyarlar önden gidiyorlardı: Küçük bir nutuk söyleyecek olan Generale Baldissera başta idi. Kadınlar ve çocuklar arkadan geliyorlardı. Şehirlilere artık iyice yaklaşınca, papazımızı ortamıza almak üzere, yolun iki kenarına geçip durduk, yalnız Generale Baldissera yoluna devam ediyor ve yüksek sesle:

"Mesih İsa'ya hamdü senalar olsun! Bakire Meryem'e hamdü senalar olsun! Kiliseye hamdü senalar olsun!" diyordu.

Tam bu anda, karşıdan gelen kalabalık aralandı, tekmeler ve taşlarla kışkırtılan yeni papaz onların arasından meydana

---

* Carla Magna hem büyük Carlo, hem de Carlo yemek yiyor demektir.

çıktı, bu, sırmalı papaz cübbesi giydirilerek süslenmiş kart bir eşekti.

Böyle şakalar pek çabuk unutulmuyor. Şehirlilerin bu çeşit oyunları ne kadar bol olursa olsun, unutulmuyor. Bunun için, derenin yolunu çevirme işini de yeni bir şaka saydık. İnsan keyfinin Allah'ın yarattığı şeylere de hükmünü geçirmeye kalkışması bize kıyamet alameti gibi geliyordu. İnsanlar güneşin yolunu, rüzgârın esişini, suyun akışını değiştirmeye başlamış gibiydiler. Bu bizim için, eşeklerin artık prens olmadığını, köylülerin artık açlık çekmediğini, kısacası, Tanrı kanunlarının artık Tanrı kanunu olmaktan çıktığını duymak gibi bir şeydi.

Yol bekçileri daha fazla izahat vermeden kazma küreklerini kavramışlar, derenin yeni yatağını açmaya başlamışlardı. Bu kadarı biraz fazlaydı. Köylülerden biri hemen Fontamara'ya koştu, milleti ayağa kaldırdı:

"Çabuk! Koşun! Gözümüzü açmak lazım!.. Hemen candarmalara söylemeli, aşağıda, şehirdeki* belediye reisine de haber vermeli!"

Erkekler gidemezlerdi. Haziranda tarla işi çok sıkı idi. Bunun için kadınlar bu işi üstlerine aldılar. İşte benimki size anlatsın, orada başlarından neler geçtiğini.

Kadın, insanın içine işleyen bir sesle anlatmaya başladı:

Kadınların halini bilirsiniz... Güneş adamakıllı yükseldiği halde biz hâlâ yola çıkamamıştık. Önce hiç kimse gitmek istemiyordu. Sonra hiçbiri evini yalnız bırakamıyordu. Birinin tavuklara bakması lazımdı, ötekinin domuzlara... Bir üçüncüsünün çamaşırı vardı; dördüncüsü üzümleri daldıracağı suyu, beşincisi harman kaldırmak için çuval hazırlayacaktı, altıncısının da keçilere ot yolması lazımdı. Kısacası, hiçbiri gidemiyordu. Yalnız, şehirlilere nasıl muamele edileceğini bildiği için, Marietta Sorcanera kalktı. Beraber gitmek isteyen bir kadın

---

* İtalyanca metinde "bölge merkezi", "ilçe", "kasaba" anlamlarına gelen *capoluaga* sözcüğü kullanılıyor. -ed.

daha buldu. Bunun adını söylemeyelim, daha iyi... Bu kadının kocası on seneden beri Amerika'daydı. Onun bu kadar uzun mesafeden iş göreceğini tahmin etmek güçtü ama, kadın da gebeydi!..

Zompa'nın karısına dedim ki:

"Bütün köye dokunan bir işte, Fontamaralılar adına konuşmak için, sözüm meclisten dışarı, iki orospuyu göndermek yakışık alır mı?"

Yakışık almazdı, bunun için Lisabetta Limona ile Maria Grazia'ya gittik, onları, bizimle beraber kasabaya gelmeye razı ettik. Maria Grazia, Ciammaruga'yı getirdi, o da Cannorozzo'nun kızını aldı geldi, bu kız da Filomena Qeaterna'yı getirdi.

Tam yola çıkmak üzereydik, Pontius Pilatus'un karısı kendisini çağırmadık diye ortalığı gürültüye verdi:

"Galiba işi bizden habersiz bitirmek istiyorsunuz!" diye bağırıyordu, "başkalarının sırtından kendi çıkarınıza bakacaksınız... Benim kocamın tarlasına su lazım değil mi sanki?.."

Giyininceye kadar onu bekledik. Fakat o giyineceği yerde, Filomena Castania'yı, Giuditta Scarpone'yi aldı geldi, Fornara'yı bizimle beraber şehire inmeye razı etti. On beş kadın yürüyüşe hazır olarak, Baldissera'nın dükkânının önünde toplanmıştık, ama tuvaletini tamamlayan Marietta Sorcanera'yı bekledik. En sonunda o da yabanlıklarını giymiş olarak göründü. Yeni bir önlük giymiş, boynuna mercan bir gerdanlık, göğsüne kahraman kocasının gümüş madalyasını takmıştı.

Hep gözleri iyi seçmezmiş gibi yapan, ama işine gelince her şeyleri pek iyi gören Baldissera sırıta sırıta:

"Yeni şişen karnına yeni önlük taktın ha!" dedi. Buna Marietta bile güldü.

Köyden çıktığımız zaman güneş epeyce yükselmişti. İnsanı yere yıkacak kadar sıcak vardı.

Yol bekçileri bizi görünce korkuya düşüp bağlar arasından sıvıştılar.

Lisabetta Limona, artık geri dönelim, dedi; çünkü onun fikrince, giriştiğimiz işi, sonuna vardırmıştık. Fakat yeni önlüklü Marietta, herhalde şehire gitmemizin lazım olduğunu, çünkü amelelerin kendi keyifleri için değil, belediyenin emri ile hareket ettiklerini söyledi. Biz daha bu iş üzerinde konuşurken Marietta münakaşayı kesti:

"Eğer siz korkuyorsanız," dedi, "biz ikimiz yalnız başımıza gideriz!" Sonra, Ruhulkudüs'ten gebe kalan öteki kadını da birlikte çekerek şehire doğru uzaklaştı. Biz de "Fontamaralıların adına konuşmak için, sözüm meclisten dışarı, iki orospuyu göndermek yakışık almaz!" dedik, hepimiz peşlerine takılıp yürüdük.

Öğleye doğru şehire vardık. Belediyenin önündeki meydana gelir gelmez millet bir ayaklandı. Dükkâncılar dükkânlarından fırlayıp hemen kapılarını kilitlediler. Meydanın ortasında duran birkaç meyveci, sepetlerini başlarına koyup kaçtılar. Etraftaki evlerin pencereleri insanlarla doldu. Belediyenin kapısında, korkak halli, bir sürü memur göründü. Hepsi bizim belediye dairesini hücumla zaptetmemizi bekliyorlardı; halimiz pek itimat uyandıracak gibi değildi. Sahiden, hep beraber kapıya doğru yürüdük. Her şeye hazırdık. Tam bu sırada komiser pencereden aşağı bağırdı:

"İçeri sokmayın şunları... Belediyeyi bite boğacaklar!"

Herkes gülüştü.

Evvela tir tir titremiş olanlar, korku içinde kaçanlar, dükkânlarını kapamış bulunanlar, başlarında sepetleri ile kendilerini emniyete almış olanlar hepsi, hepsi güldüler.

Belediye kapısının önünde toplandık. Muvaffakiyetinden cesaret alan komiser yüksek sesle, bizim hakkımızda ve bitlerimiz hakkında akılların almayacağı masallar anlatmaya devam ediyordu. Bütün meydandakiler kahkahadan kişniyorlardı; balkonlardaki bir karı cırlak cırlak gülerek göbeğini tutuyordu.

Dükkânını tekrar açan bir saatçinin gülmekten gözleri yaşarmıştı. Hükümet kapısının önünde daha başka erkek ve kadın memurlar çıkmışlar, hep beraber gülüyorlardı.

Yolda Sorcanera bize, her işi kendisine bırakmamızı söylemişti, fakat bu gülen kalabalığın karşısında o da artık ne edeceğini şaşırmıştı. Şu pis komiser yalnız olsa ağzının payını vermek pek kolaydı; çünkü o da gençliğinde sadece başkalarının bitini ayıklamış değildi, ama orada daha bir sürü kalabalık vardı.

Bir memur bize sordu:

"Kimi aradınız? Kimi aradınız bakayım!"

Marietta cevap verdi:

"Biz muhterem belediye reisi ile konuşmak istiyoruz!"

Kapının önündeki memurlar bu cevaptan şaşırdılar. Birkaçı tekrar sordu:

"Ne istiyorsunuz?"

Dördümüz, yahut beşimiz cevap verdik:

"Belediye reisi ile konuşmak istiyorduk!"

O zaman tekrar aptallar gibi fıkırdaşıp gülmeye başladılar. Dileğimizi aralarında tekrarlayınca meydanı, pencereleri, verandaları, etraftaki evlerin masa başlarını (tam yemek zamanı idi) yeni bir kahkaha tufanı kapladı.

Öğle olduğu için memurlar belediye dairesini bırakıp çıktılar. Biri kapıyı kilitledi. Yanımızdan geçerken:

"Sahiden belediye reisini mi görmek istiyorsunuz? Öyleyse burada bekleyin!" dedi.

Tam bu sırada meydanın bir köşesinde bir çeşme bulunduğunu fark ettik. Hemen oraya koştuk. Bu sahiden bir hücum oldu. Herkes susamıştı, fakat herkesin birden içmesine imkân yoktu.

Marietta gebeliğinden dolayı ilk olarak içmek istedi, fakat bu hak tanınmadı. Birçok itişip kakışmadan sonra nihayet millet sıraya girer gibi oldu. Evvela Giuditta Scarpone içti, sonra

Fornara, sonra da dudakları cerahatli bir kız... Biz ona en son içirmek istiyorduk ama, kız çeşme borularına yapışmış, bir türlü yerini bırakmıyordu... Onun arkasından Marietta içecekti, fakat tam bu sırada birdenbire su kesiliverdi.

Bu herhalde küçük bir bozukluk olacaktı. Bekledik, fakat su gelmedi. Çeşme kurumuştu. Artık bırakıp gitmek üzereydik, suyun şırıltısı bizi alıkoydu. Tekrar akmaya başlamıştı. Yeni bir itişip kakışma oldu. Millet yeniden birbirine girdi. İki kız birbirinin saçlarına yapıştılar. Nihayet tekrar sıra olundu. Fakat su birdenbire yine kesildi. Biraz bekledik, su akmadı. Suyun bu hali sahiden pek acayipti. Köyün başındaki pınarda hiçbir zaman böyle şeyler görülmüş değildi.

Meydanın öbür başından doğru komiser ile saatçi gülüp bize bakıyorlardı.

Bu ehemmiyetsiz meseleyi anlatıp vakit ziyan edişim size manasız görünecek, çünkü biraz sonra daha mühim işler oldu. Fakat, bizim susuzluğumuzu görünce önümüzden kaçıp giden o suyun manzarası bir türlü zihnimden çıkmıyor. Hep aynı şey oluyordu: Su akmadığı için biz çeşmeden uzaklaşıyorduk, fakat biz uzaklaşırken su yeniden akıyordu. Bu üç-dört defa tekrar etti. Biz yaklaşır yaklaşmaz su kayboldu, çeşme kurudu. Biz uzaklaştık, su yeniden geldi, çeşme şırıldamaya başladı. Susuzluktan yanıyor, fakat bir türlü içemiyorduk. Bu nimeti yalnız uzaktan seyredebiliyorduk. Daha yanına varmadan kayboluyordu.

Su dördüncü defa kesildikten sonra on tane kadar candarma geldi. Etrafımızı sarıp ne istediğimizi sordular.

“Belediye reisi ile konuşmak istiyoruz.”

Devriyenin komutanı bağırdı:

“Ne? Belediye reisi ile mi? Belediye reisi ile mi? Artık belediye reisi filan olmadığını bilmiyor musunuz? Belediye reislerine bugün Şarbay denildiğini ne zaman öğreneceksiniz?”

Bu kazanın başında bulunan ister belediye reisi, ister Şarbay desinler, bize göre hepsi birdi. Ama okumuş yazmış kimseler

için bu fark herhalde pek büyük olacak, yoksa sorduğumuz zaman memurlar bize o kadar gülmezler, candarma yüzbaşısı da böyle köpürmezdi. Nedense bu çok bilmiş adamlar pek acayip oluyorlar, ufak tefek şeylere kızıp içerliyorlar.

En sonunda yüzbaşı dört candarmaya, bizi alıp Şarbay'a götürmelerini emretti. Candarmaların ikisi önümüzden, ikisi arkamızdan geliyorlardı. Sokaklardaki insanlar birbirlerine seslenip birtakım sözler ve hareketlerle bizi alaya alıyorlardı; zaten böyle büyücek yerlerde oturanlar, hele esnaf takımı, köylü ırgatlarla her zaman alay ederler.

Candarmalar bizi ana yoldan geçirip ondan sonra birkaç ufak sokağı dolaştırdılar. Böylece eski belediye reisi Don Circostanza'nın evine geldik. Fakat önümüzdekiler burada durmayıp geçerek bizi büsbütün şaşırttılar. Don Circostanza'nın artık bu kazanın başında bulunmayışına hayret ettik; candarmaların bizi onun yerine Don Carlo Magna'nın evine götüreceklerini sandık. Fakat onlar bu evin önünde de durmayıp geçtiler. Gide gide nihayet kasabanın dışına, bahçeler arasına varmıştık.

Kendi kendimize, 'candarmalar bizimle eğleniyorlar!' diyorduk. Kazanın başında ancak Don Circostanza bulunabilirdi. Harpten evvel böyleydi, harp sırasında böyleydi, harpten sonra da böyle kalmıştı. Onun bu memuriyette bulunmadığı kısa zamanlarda ise bu mevkii daima Don Carlo Magna alırdı. Candarmalar bu ikisinin evini geçtiklerine göre herhalde bize yine kötü bir oyun hazırlıyorlardı. Ne olursa olsun, biz böyle düşünüyorduk.

Askerlerin bizi götürdüğü yol, inşaat malzemesi, tuğla, kireç, çimento çuvalları, kum, demir çubuklarla hemen hemen kapanmış gibiydi, bunun için, hep bir arada geçmek bir hayli zor oluyordu. Güç halle, yeni yapılmış bir köşkün kapısı önüne vardık. Burası Fontamara'da bile "müteahhit" adıyla anılan bir Romalınındı. Köşk küçük kâğıtlar, fenerler ve bayraklarla süslenmişti. Bahçede birtakım kadınlar halı silkiyorlar, fırçalıyorlardı. Candarmalar tam kapının önünde durdular.

“Ne? Kazanın başına bu haydudu mu getirmişler?.. Yabancı birini?.. İmkânı yok!..”

Candarmalar:

“Dünden beri...” dediler. “Onu bu vazifeye tayin eden telgraf dün Roma’dan geldi!”

Üç sene evvel, bu müteahhit buralarda peyda olduğu sıralarda, hiç kimse onun kim olduğunu, nereli olduğunu bilmiyordu. Gelip geçici yolcuların kaldıkları otele yerleşti. Paraya ihtiyacı olan köylülerden, daha Mayıs ayında ağacındaki elma mahsülünü satın almakla işe başladı. Sonra soğan, fasulye, mercimek, domates alıp Roma’ya yolladı. Daha sonra domuz yetiştirdi. Arkasından at yetiştirdi. Nihayet her şeye elini uzattı: Tavşan, arı yetiştirdi, deri ticareti yaptı, yol toprak tesviyesi, inşaat müteahhitlikleri aldı.* O civarın bütün pazar yerlerinde, panayırlarında görünürdü. Yerli tüccarlar ona şüpheli gözle bakar, onunla işe girmek istemezlerdi. Bu müteahhit birbiri arkasına hepsini ıskarta etmişti. Az zaman sonra, müteahhidin ellerinden almadığı bir tek mühim ticaret kalmadı. İşkillenen tüccarlar, nihayet, kalp para basıyor diye onu candarmaya ihbar ettiler. Tahkikat sonunda sahiden bir banknot fabrikası bulunduğu meydana çıktı. Müteahhide bütün taahhüt imkânlarını veren buydu. Fakat banknotlar kalp değildi; çünkü fabrika bir bankanın himayesi altındaydı.

Örtbas edilen bu acayip mesele Fontamara’da çok konuşulmuştu. Biz kendi tecrübemizle, yahut kulaktan duyma olarak biliyorduk ki, banka dediğin şey para yatırmaya, yahut Amerika’dan İtalya’ya para göndermeye, yahut yabancı paraları değiştirmeye yarar. Ama bir bankanın ticaretle ne alakası olabilirdi? Nasıl olur da domuz yetiştirme, ev yaptırma, tabakhanecilik, kiremit ocakçılığı işlerine de karışırdı?

Candarmaların fikrince bu müteahhidin hükmü her yerde yürürmüş. Kendisi banka imiş, emrinde de bir banknot fabrikası

---

* İtalyanca metinde: yol yapım ihalelerini o kazandı, emlakçılık yaptı, tuğla kiremit sattı, odun ve kereste işine el attı. -ed.

varmış. Yerli tüccarlar onun önünde tir tir titremeye başlamışlar. Buna rağmen, nasıl olup da bir belediye reisi yahut bir Şarbay – bizim için ikisi de aynı şeydi– mertebesine yükselebildiğini bir türlü aklımız almıyordu.

Kadınlar köşkün bahçesini süpürüyorlardı; bizi görür görmez Rosalia'yı, müteahhidin karısını çağırmak için koştular. Bu karı bir cadı gibi ortaya çıktı. Kendisi yaşlanmaya başlamış, şehirli usulü giyinmiş bir kadındı. Uzun, sıska vücudunun üstünde yırtıcı kuşlarınkine benzeyen bir başı vardı.

"Defolun bakayım!.. Defolun!.. Defolun!" diye bize bağırdı. "Burada ne işiniz var? Artık kendi evimizin de efendisi olmayacak mıyız?.. Bugün bayramımız olduğunu bilmiyor musunuz?.. Bir saate kadar kocamın tayin ziyafeti başlayacak!.. Bildiğime göre sizi bir çağıran olmadı!.. Çekin arabanızı bakayım!.. Kocam evde yok, gelirse de sizinle uğraşacak vakti olmaz. Kendisi ile her halde konuşmak istiyorsanız tuğla fabrikasına gidin!"

Candarmalar bize oranın yolunu gösterdiler, sonra bizi yalnız başımıza bıraktılar.

Bir sürü biçimsiz yollardan geçip tuğla ocağına vardık. Orada yirmi kadar amele ile tuğla yükleyen birkaç arabacı vardı. Ama müteahhit yoktu: "Biraz evvel buradaydı. Şimdi gitti," dediler, "belki de elektrikli bıçkıhaneye gitmiş olacak; fakat herhalde orada da bulunmaz... En iyisi bıçkıhanede aramak... Ama orası da uzaktır..."

Nereye gideceğimizi bilemeyip, kararsız bir halde, yolun, dizboyu tozlu yolun ortasında kalıverdik. Boğucu bir sıcak vardı. Tozlar gözümüze giriyordu. Kirli kır saçlarımız, toza bulanan dişlerimiz, ağzımız ve göğsümüzle tanınmayacak bir hale gelmiştik. Açlıkla susuzluk bizi harap etmişti.

Lisabetta Limona:

"Bütün kabahat senin!.. Lanetli karı!.. Lanetli..." diye Marietta Sorcanera'ya çatmaya başladı.

Bu, sanki umumi taarruz işareti idi. Pontius Pilatus'un karısı da beni gözüne kestirmişti.

"Beni buralara sen sürükledin!.. Ben gelmek istemiyordum... Evimde dünya kadar işim vardı... Zaten ziyan edilecek vaktim mi var ki!.. Hem böyle şehir sokaklarında boy gösterip dolaşmak bana yakışır mıydı!.."

Giudditta Scarpone ile Cannarozzo'nun kızı birbirlerinin saçlarına yapıştılar, en sonunda beraberce sokağın ortasına yuvarlandılar. Maria Grazia buna yardıma koştu, fakat Recchiuta onun üstüne saldırdı, nihayet dördü birden caddeye serilip bir toz bulutuna gömüldüler. Çok şükür ki, feryatları, birbirine yapıştırıp birbirlerinden yedikleri tokatlardan daha kuvvetli idi. Hele Sorcanera, Michele Zompa'nın karısı ile Limona'nın arasına sıkışmış, danalar gibi bağırıyordu: Halbuki yalnız birkaç tel saçı yolunmuş, bir de yeni önlüğü parçalanmıştı. Kavga ancak tuğla ocağı amelesinin yardımı ile sona erebildi.

Gürültü kesilince Limona:

"Bu cadı karının ardından gelmemiz akıl kârı değildi zaten!" dedi ve Marietta'yı gösterdi. "Derenin yolunun değişmesiyle müteahhidin ne alakası var ki?.. Ne diye buraya geldik sanki!"

Michele Zompa'nın karısı:

"Hadi, doğru Don Carlo Magna'ya gidelim!" diye bir teklifte bulundu. "Dere onun tarlasına çevrildi. Belki de bu iş onun bir domuzluğudur!.."

İki, yahut üç düşman gruba ayrılmış olarak tekrar kasabanın evlerine geldik. Don Carlo Magna'nın evine doğru yollandık. Aynı hizmetçi karı kapıyı açtı. Aynı suali sorduk:

"Don Carlo ile bir dakika görüşebilir miyiz?"

"Don Carlo? Magna! (Yemek yiyor!) Ne diye bayanla konuşmuyorsunuz?" Tam bu sırada hanım göründü; bizi tanıyordu.

Donna Zizzola bizi, sanki bekliyormuş gibi karşıladı. Hepimizi büyük mutfağa aldı. Tavandan aşağı domuz pastırmaları, domuz

sucukları, domuz butları, hevenk hevenk üvezler, sarmısaklar, soğanlar sallanıyordu. Donna Zizzola hep eski usul giyinirdi; başında siyah bir hotoz,* belinde, etekleri yere varan, siyah bir eteklik bulunurdu. Konuştuğu zaman sesi ağlar gibi çıkardı, çünkü ağlayıp sızlamadan iş olmuyordu. İşlere gelince, bizim oralarda kadınlar da erkekler gibi her şeyi bilirler. Miras ve mal meselelerinde kadınların fikri hemen her zaman üstün çıkar. Ailenin malını koruyan, işçilerle pazarlık eden, gündelikleri ödeyen, malın fiyatını koyan hep kadınlardır. Evlenirken getirdikleri toprakları muhafaza etmek için sıkı sıkıya çabalarlar, kocalarının getirdiği malların da hiç olmazsa bir kısmını dalavereli işlerden ve borçlardan kurtarırlar. Don Carlo Magna'ya gelince, bu havai, kumarbaz, obur ve ayyaş adamın, karısı olmasa, bütün malını mülkünü çoktan yiyip bitireceğini hepimiz gün gibi biliyorduk. Hizmetçi kadının her zaman tekrarladığı cevap, hanımın bulduğu bir kurnazlıktı. Böylece kocasının işlerini gözaltında tutuyordu.

Biz dere meselesini anlatırken, Donna Zizzola düşüp bayılacakmış gibi sarardı. Kederli yüzünde çenesi kımıldıyor, sanki gözyaşlarını tutmak istiyordu.

"Bu haydut!.." "Bu haydut!.." diye hafif sesle, kendi kendine mırıldanıyordu. Ama bu sözler kocasına değil, müteahhide idi.

"Bu herif sahiden bir haydut," dedi. "Bu yaptığı kanuna aykırı! Birkaç sene daha burada kalırsa hepimizi canlı canlı yutacak, evlerimiz, tarlalarımız, ormanlarımız, dağlarımızla beraber yutacak... Her şeyi darmadağın edecek... O şeytan işi bankasıyla bizi namerde muhtaç edecek... En sonunda da kimse bize sadaka bile vermeyecek!.."

Bu arada öğrendik ki, Don Carlo Magna'nın meşhur tarlalarını, Fontamara deresinin çevrilmek istendiği bu tarlaları, bir hafta evvel müteahhit ucuz fiyatla satın almış, şimdi sulak tarla haline getirip çok daha yüksek fiyatla satacakmış!..

---

* *Hotoz*: Eskiden kadınların süs için saçlarının üstüne taktıkları çeşitli renk ve biçimde yapılmış küçük başlık.

Donna Zizzola sözüne devam ederek:

"Şimdi bir de onu Şarbay yaptılar!" dedi. "Yeni hükümet onu Şarbay yaptı... Yeni hükümet de zaten bir haydut çetesinin elinde... Kendilerine banker, vatansever filan diyorlar ama, aslında hepsi eşkıya; eski, babadan kalma mal, mülk tanımıyorlar... Bu haydut Şarbay olalı daha bir gün bile geçmedi, belediyenin bütün yazı makineleri ortadan kayboldu. Bir aya varmaz, kapılarla pencereler de yok olur.

Çöpçülerin parasını belediye veriyor ama, bu sabahtan beri adamlar müteahhidin tuğla ocağında yardımcı işçi olarak çalışıyorlar. Paraları hepimizin kesesinden çıkan yol bekçileri, zorbalıkla elimizden aldığı tarlalara su götürecek olan hendekte çalışıyorlar... Mahkeme mübaşiri Innocenzo La Legge müteahhidin karısının uşağı olmuş; sabahleyin yolda rastladım, başını önüne eğmiş, içi sebze dolu kocaman bir sepetle, köpek gibi yeni hanımının arkasından gidiyordu. Bunlar daha başlangıç... Bu hızla giderek haydut herif hepimizi soyup soğana çevirecek..."*

Bütün bu ateşli sözlerden bizde yalnız şu intiba kaldı: Şimdiye kadarki zenginler için de hesap günü gelmişti. Atasözünün dediği gibi: İti öldürene sürütürler.

Böylece tekrar Şarbay'ın köşkünün yolunu tuttuk. Bu kadar çok dolaşmaktan ayaklarım ağrımaya başlamıştı: Tıpkı İsa'nın ölümü yortusunda, onun son yolculuğunu anarak, dizlerimizin üstünde süründüğümüz zamanki gibi... Çıplak ayaklarımın tabanları yanıyordu.

Yolda Fontamaralı keçi çobanı Antonio Zappa'ya rastladık; o da müteahhidi arıyordu. Keçileriyle Abruz** dağlarındaki otlaktayken bir candarma gelmiş, buralardan arabasını çekmesini söylemiş, çünkü bu otlaklar bundan sonra müteahhidin malı imiş...

---

* İtalyanca metinde cümle şöyle: İnanın bana, böyle giderse bu haydut herif hepimizi soyup soğana çevirecek. -ed.

** Apeninlerin orta kısmına düşen yüksek, sarp dağlar.

Çoban:

"Otlaklar müteahhidin malı imiş ha...?" diyordu, "Öyleyse hava da onun malıdır!"

Biz bu Antonio Zappa'yı oldukça aklı kıt biri diye bilirdik, ama bu işte haklı idi. Herhalde candarma onu alaya almış olacaktı. Çünkü bu otlaklar eskiden beri herkesin malı idi. Mayıs'taki elbise panayırından sonra her sene bir milyona yakın koyun bu dağlara gelir, bütün yaz, ekimlere kadar kalırdı. Dediklerine göre, İsa doğmadan önce bile bu böyle imiş. O zamandan beri dünyada neler, neler oldu: Harpler, istilalar, papalar, krallar geldi gitti, ama otlaklar her zaman herkesin malı olarak kaldı.

"Müteahhit, bir otlağa el atabileceğini sanıyorsa çıldırmış!" dedik. "Eğer o çıldırmamışsa, demek ki candarma bizi alaya almış..."

Şarbay'ın köşkünün kapısında duran hizmetçi kadın perişandı:

"Şarbay hâlâ gelmedi..." diyordu, "davetliler yarım saatten beri yemeğe başladılar, halbuki o, evin efendisi, hâlâ ortada yok..."

Tencerelerle tavaların kokusu bize kadar geliyordu. Hizmetçi ziyafetin gidişini uzun uzadıya anlatıyordu. Don Circostanza güzel bir nutuk vermiş... Sonra hizmetçi kendinden geçerek yemeklerden bahsetmeye başladı. O sovancıklardan, o salçacıklardan, o mantarcıklardan, o patatesçiklerden, o mis gibi kokucuklardan bahsediyordu.

Ziyafet sonuna yaklaşmış olacaktı, çünkü Şarbay'ın tesiri fark edilmeye başlamıştı. Don Circostanza'nın sesi hepsini bastırıyordu. Konuşmaların gürültüleri açık pencerelerden aşağıya, bize kadar geliyordu.

Bir aralık Kâdirimutlak hakkında şiddetli bir münakaşa başgösterdi. Papaz Don Abbacchio ile eczacı bu hususta başka düşünüyorlardı. Mütalaası sorulan Don Circostanza:

"Kâdirimutlak mı?" diye bağırdı: "Şüphe mi var? Kâdirimutlak bir sıfattır!"

Herkes bunu kabul etti, barış yeniden kuruldu.

Sonra Don Abbacchio'nun sarhoş sesi yeniden duyuldu:

"Ekmek, domuz sucuğu ve beyaz şarap adına, amin!"

Bir kahkaha tufanı, bu ruhani adamın ruhundan fırlayan bu parlak nükteye cevap verdi.

Yeni bir sükût oldu. Sonra Don Abbacchio, kiliselere yakışan bir sesle Latince bir dua okumaya başladı.

"Item missa est..."

Bu, sofranın kaldırılması işareti idi. Ziyafette bulunanlar, türlü sebeplerle, bahçede görünmeye başladılar.

Evvela başpapaz Don Abbacchio göründü. Şişko, göbekli bir adamdı. Mor damarları fırlamış bir boynu, tavuskuşu gibi bir suratı, yarı kapalı gözleri ve bütün halinde mübarek bir domuz ifadesi vardı. Ayakta duramayacak kadar sarhoştu. Bir ağacın dibine giderek su dökmeye başladı ve bu sırada düşmemek için, başını ağacın gövdesine dayadı. Pantolonunun açık tarafı bize doğru idi.

Sonra avukat Don Pomponio'nun aşağı indiğini gördük. Candarma yüzbaşısına dayanmıştı, bu da, doğrusunu söylemek lazımsa, başka işlerini görmek için evin arkasına dolandı.

Sonra eczacı, tahsil memuru, posta müdürü, noter geldiler, dördü de bir tuğla yığınının arkasında işlerini gördüler.

Sonra avukat Don Ciccone, kolundan tutan bir delikanlı ile beraber geldi. Don Abbacchio'nun ön tarafını ıslattığı ağacın arka tarafında kusmaya başladı; bu sırada delikanlı serbest kalan eliyle onun alnını tutuyordu. Böylece hizmetçinin bize methettiği şeyleri ağacın dibine serilmiş olarak görebiliyorduk. Makarnacıklar, salçacıklar, soğancıklar, mantarcıklar, patatesçikler, salatacıklar, bütün mis kokucuklarıyla, bütün lezzetçikleriyle oradaydı.

Sonra yaşlı bir belediye memuru göründü. Kendisine "Üniversiteli" derlerdi; çünkü yirmi yaşında üniversiteye yazılmıştı, şimdi altmış yaşında hâlâ imtihana hazırlanıyordu. O da işini görmek için evin arkasına dolandı.

Sonra dava vekili Cuccavascio geldi. Ufak tefek, şişman, inek gözlü, beygir dişli bir adamdı, tuğlaların arkasına gidip hafifledi.

Sonra Avukat Tarandella geldi. Buna Dazlak da derlerdi, çünkü başında ne saçı, ne kirpiği, ne de sakalı, bıyığı vardı. Acaba başka yerinin tüyleri de noksan mı diye pek merak ediyorduk, ama gidip işini evin arkasında gördü. Sonra bu adamların "Mütefekkir" *diye ad taktıkları adam geldi, tuğla yığınının arkasında kaybolmadan önce bahçede aşağı yukarı dolaştı, kim bilir neler düşündü. "Mütefekkir" adamakıllı fitildi, hatta bu yüzden, tuğlaların arkasında kendi ıslattığı yere, dizlerinin üstüne çöküverdi. Orada doğrulmak fiilinin tasrifini** düşünüp dururken, yanımızda nöbet bekleyen hizmetçi kadın, müteahhidin geldiğini haber verdi.

Yanındaki birkaç amele ile hararetli hararetli konuşarak, yaklaşıyordu.

İş elbisesi giymiş, ceketini koluna almıştı. Elinde bir tesviye ruhu*** tutuyor, pantolon cebinden dışarı bir metrenin ucu fırlıyordu. Çizmeleri kireçten yanmış, pantolonu ile sırtı alçıya, kirece bulanmıştı.

Müteahhidi tanımayan biri, bunun bizim tarafların en zengin adamı ve kazamızın başı olduğuna asla inanmazdı. Bizim orada bulunduğumuzu fark ettiği halde, yanındaki amelelerle münakaşaya devam ediyor ve bağırıyordu:

"... Eğer arabacı yüküne daha iyi mukayyet olmaz da tuğlaları kırmaya devam ederse ben de ona para yerine tuğla kırığı veririm. Ne istiyormuş bakalım? Son ayın yevmiyelerini mi? Edepsizlik!.. Ne sanıyor acaba? Kaçıyor muyum? Böyle buhranlı zamanlarda kendisine iş verdiğim için teşekkür edeceği yerde... Çimento amelesi on saat çalışmak istemezler miymiş? Öyle mi?

---

* *Mütefekkir*: Düşünür.

** *Tasrif*: Çekim, çekmek.

*** *Tesviye ruhu*: Kabarcıklı düzeç, su terazisi.

Günde on saat iş çok geliyor ha? Ben günde on iki saat çalışıyorum! Ben, müteahhit, günde on iki saat çalışıyorum...”

Köşke doğru:

“Rosalia!” diye bağırdı. Karısı hemen balkonda göründü:

“Rosalia!.. Mimar planları getirdi mi?.. Ne?.. Ziyafette miydi? Ama planları getirmedi ha?.. Benim kendisine, yiyip karnını şişirsin diye mi para verdiğimi sanıyor acaba?.. İstasyon müdürü sevk kâğıdını getirdi mi? Getirmedi ha?.. Bu serseriyi Kalabriya’ya sürmeli!.. Ne diye getirmedi?.. Ziyafet yüzünden mi?.. Hangi ziyafet yüzünden?.. Ha, şu benim tayinim için verilen ziyafet!.. Pek üzüldüm ama, vaktim yok... İmkân yok gelemem... Muhakkak bir kere daha başçavuşa gitmeliyim... Misafirler alınırlar mı? Ne münasebet canım, hiç de alınmazlar!.. Ben onları bilirim, kendilerine içecek bir şey ver... Daha çok ver, o zaman alınmazlar... Bırak canım, ben onları daha iyi bilirim...”

Sonra gitti, hiç durmadan bize bir göz bile atmadan, evin kapısının yanından geçti, yanındaki amelelerle yeniden konuşmaya başladı. Hareketlerinde, sözlerinde, kendini saydıran bir hal vardı.

Kendi kendime düşündüm:

“Sahiden,” dedim, “bu haydut daha iki sene burada kalırsa her şeye, herkese hükmedecek!”

Antonio Zappa müteahhidin arkasından koştu, biz kadınlara da:

“Burada bekleyin!” diye bağırdı.

Evin iskelelerinin arkasında kaybolduğunu gördük, tekrar geri gelmesini beklemeye başladık. Bu sırada sarhoş misafirler köşkün balkonuna toplanmışlardı.

Avukatlar grubunda Don Circostanza, silindir şapkası, içkiden kızarmış patlıcan burnu, yelpaze kulakları, üçüncü derecedeki göbeği ile en çok göze çarpıyordu. Bizim avukatların ziyafetlere hususi pantolonlarla gelmeleri yeni bir şey değildir. “Armonika” yahut “Ulema işi” denilen bu pantolonlarda bir

yerine üç sıra düğme vardır. Bunlar, yavaş yavaş şişen göbeğin emrine itaat ederler... Birinci dereceye ilk yemeklerde varılır. Kızartmada ikinci, meyvede üçüncü derecelere ulaşılır. Bugün Don Circostanza'nın, Don Pomponio'nun, Don Cuccavascio'nun, Don Tarandella'nın ve "Mütefekkir"in pantolonları hep üçüncü derecede idiler.

Don Circostanza bizi görür görmez hemen derin bir bel kırdı:

"Selam! Selam benim Fontamaralılarıma!.." diye bağırdı.

Don Circostanza, Fontamaralılara karşı her zaman hususi bir teveccüh gösterirdi. Bütün nizalarımız onun elinden geçerdi. Bunun için de Fontamara yumurtalarının, tavuklarının en büyük kısmı Don Circostanza'nın mutfağına yollanırdı. Bir kere de, yalnız okuma yazma bilenlerin rey verebildikleri sırada, köye bir mektep hocası gelmiş, bütün köylülere, ırgatlara, Don Circostanza'nın adı ile soyadını yazmayı öğretmişti. O zamandan beri bütün Fontamaralılar, hep birden reylerini ona verirlerdi. İstese bile başka birini seçemezlerdi. Çünkü yalnız "Don Circostanza" yazmasını biliyorlardı. Sonraları hiç seçim filan yapılmaz oldu, ama bu yüzden hiç kimse gidip kendini çaya atmadı...

Bununla beraber, Don Circostanza, "halkın dostu" ünvanını muhafaza etti.

"Bu acar Fontamaralı kadınların burada bulunuşu," diyordu, "devlet reisine göndermeye karar verdiğimiz telgrafı tamamlamamızı mümkün kılacak!"

Böylece cebinden bir kâğıt çıkardı, bir şeyler karaladı, sonra yüksek sesle okudu:

"Devlet memurları ve halk, kardeşçe birleşmiş olarak, yeni Şarbay'ın tayinini selamlarlar..."

Misafirlerin, Donna Rosalia'ya veda edip, bizimle hiç meşgul olmadan, müteahhit geri dönmeden gitmeye hazırlandıklarını fark edince sabrımız tükendi. İşimiz hallolunup çayın suyunun çevrilmeyeceğine dair teminat verilmedikçe kimseyi dışarı

bırakmamayı kararlaştırarak, bahçe kapısının önünde nöbet tuttuk, sonra bağırarak:

"Fakir halka böyle muamele etmekten utanın!.. Hırsızlar!.. Hırsızlar!.. Sizi gidi hırsızlar!.. Biz de Allah'ın kuluyuz!.. Sabahtan beri ayaktayız, hiç kimseye derdimizi dinletemedik!.. Allah size bunun cezasını çektirir... Cenabıhak sizden bunun acısını çıkarır!.."

Aynı zamanda iki üç kişi yerden taş alıp birinci katın pencerelerine attı. Pencereler parçalandı. Şangırtıdan daha çok coşup kızarak hepimiz bahçe kapısının yanındaki bir tuğla yığınına koştuk. Biraz evvel bahçeden çıkmak isteyen sarhoşları şimdi bir korkudur sardı, hepsi evin içerisine kaçıştılar. Korkudan ödü kopan hizmetçi kadın hemen öteki pencerelerin kanatlarını kapadı.

Bu sırada arkamızda müteahhidin sakin sesini duyduk:

"Ne yapıyorsunuz benim tuğlalarımı? Bu tuğlalar benim malımdır; sizin de onları almaya hakkınız yoktur, hatta beni taşlamak için olsa bile!.. İşte buradayım ve istediğiniz her türlü izahatı vereceğim!.."

Tuğlaları hemen yerine koyduk, köşkün bahçesine girdik. Biz bir tarafta duruyorduk, müteahhit öbür tarafta... Etrafını sarhoş misafirleri sarmıştı; bunlar hâlâ korkudan kurtulamamışlardı...

Marietta Sorcanera öne çıktı, elini kalbine, gümüş madalyasının yanına koydu, pek seçme kelimelerle, derenin suyunu Fontamara'dan çevirmek isteyen belediye memurlarının münasebetsizliğinden bahsetti. Sözünü:

"Alakadar hükümet dairesinin, yol bekçilerini bu keyfi hareketlerinden dolayı cezalandırmayı ihmal etmeyeceğinden eminiz!" diye bitirdi.

Müteahhit derhal cevap verdi:

"Eğer ortada keyfi bir şey varsa, bunun önüne geçeceğimden emin olunuz... Ben belediyenin başında bulundukça hiçbir zorbalık yapılmayacaktır! Hele Fontamaralılar gibi işçilere

karşı.. Ama bu mesele öyle değil... Yüzbaşı! İşin ne olduğunu anlat!..”

Candarma yüzbaşısı misafirler grubundan ayrıldı:

“Meselede hakikaten hiçbir zorbalık yoktur!” dedi. “Yeni rejimde artık böyle bir şeyin olması da mümkün değildir. Ortada kanuna uygun, tamamıyla kanuna uygun bir hadise var... Üstelik hükümetin Fontamaralılara yapmak istediği bir iyilik...”

Konuşmaya devam ederken cebinden bir tomar kâğıt çıkardı:

“Bundan maada, işte bütün Fontamaralıların imzaladığı bir arzuhal... Bütün Fontamaralıların, hiç noksansız... Arzuhalde, daha fazla istihsal* yapılabilmesi için, derenin Fontamara’nın iyi ekilip biçilmeyen tarlalarından çevrilerek, sahiplerinin daha fazla sermaye dökebilecekleri kaza tarlalarına akıtılması, hükümetten rica ediliyor.”

Yüzbaşı daha söylemek istiyordu ama, biz önüne geçtik. Bir akşam evvel Cavaliere Pelino adındaki birinin boş kâğıtlara nasıl hepimizin adlarını yazdığını biliyorduk.

“Yalancılar, dolandırıcılar, dalavereciler!.. Zaten kanunları hep fakir halkı kafese koymak için öğreniyorsunuz. Bu sahte arzuhal meselesini kesin bakalım!..”

Müteahhit sözümüzü kesmek istedi ama, olmadı:

“Bu lakırdıları artık daha fazla dinlemek istemiyoruz!” diye bağırdık. “Yeter bu gevezelik! Her lafınız yeni bir dalavere!.. Bu izahat da yeter artık!.. Su bizimdir, bizde kalacaktır! Senin de evini ateşleyeceğiz... Ateşleyeceğiz... Ateşleyeceğiz!..”

O zaman, işi düzeltmek için, Don Circostanza söze karıştı:

“Kadınların hakkı var!” diye gürledi. “Kadınların on defa, yüz defa, bin defa hakkı var!”

Hemen sustuk. Don Circostanza bizden yana çıkıyordu. Onun büyük bir avukat olduğunu biliyorduk.

---

* *İstihsal*: Üretim, üretme.

“Halkın dostu”, sözüne devam etti:

“Kadınların on bin defa hakkı var. Ben onları her zaman müdafaa etmişimdir, yine de müdafaa edeceğim! Bu kadınların istediği nedir?.. Kendilerine hürmet edilmesini istiyorlar...”

Birçoklarımız onun sözünü kestik:

“Öyle ya!.. Öyle ya!..”

Don Circostanza devam etti:

“Onlar kendilerine hürmet edilmesini istiyorlar, biz de onlara hürmet etmeliyiz. Çünkü bunu hak etmişlerdir. Onlarda hiç kötülük yoktur. Kanunun kendi aleyhlerinde olduğunu anladılar ve kanuna karşı gelmek istemiyorlar. Şarbay’la dostça anlaşmak istiyorlar. Onun iyi kalbine müracaat ediyorlar. Kazanın başında bulunan kimseye değil, hayırsever, insanların dostu, halkın dostu olan, kazamıza, mukabilinde hiçbir şey almadan her şeyi bağışlayan adama başvuruyorlar... Bu işte bir anlaşma mümkün mü?.. Evet, mümkün...”

Don Circostanza bizim lehimizdeki konuşmasını kesince, çeşit çeşit anlaşma teklifleri ortaya atıldı. Başpapaz Don Abbacchio bir teklif ileri sürdü, noter başka bir teklif yaptı, tahsil memuru bir üçüncü teklifte bulundu.

Ama bunların hepsi ipe sapa gelmez şeylerdi, çünkü ne derenin suyunu, ne de sulamaya lazım olan miktarı göz önünde tutuyordu.

Müteahhit susuyor, ötekileri söyletiyordu.

Nihayet Don Circostanza mümkün olan tek çareyi teklif etti:

“Bu kadınlar diyorlar ki, derenin yarısı onların tarlalarını sulamaya yetmezmiş. Yarıdan fazlasını istiyorlar; yahut da, onların ihtiyaçlarını iyice anlatabilmek için ben böyle farz ediyorum... Hakları var. On defa, yüz defa, bin defa hakları var... Ama Şarbay’ın da hakkı var. Burada bir tek çıkar yol var. Ona bu suyun dörtte üçünü vermeli, geri kalan dörtte üçü de Fontamaralılara bırakmalı. Böylece, hem o, hem bunlar suyun dörtte üçüne, yani yarıdan biraz fazlasına sahip olurlar. Tek, bir

tek çıkar yol işte budur. Teklifimin Şarbay'ı fevkalade zarara soktuğunun farkındayım, fakat ben onun insan sevgisiyle çarpan kalbine hitap ediyorum. Mukabilinde bir şey almadan vermeye alışmış olan bu insanlık dostuna hitap ediyorum!"

Don Ciccone, Don Cicovascio, Don Tarandella, Don Pomponio ile yüzbaşı, korkularından kurtularak, müteahhidin etrafına toplandılar ve ona, kendini bizim yolumuza feda etmesi için, yalvarmaya başladılar. "Mütefekkir" de, azıcık düşündükten sonra, onların ricalarına katıldı. Etrafındakileri uzunca bir zaman yalvarttıktan sonra, müteahhit razı oldu.

Bir tabaka kâğıt getirdiler.

Noter anlaşma metnini yazdı, müteahhide, candarma yüzbaşısına, Fontamaralıların mümessili sıfatıyla Don Circostanza'ya imzalattı.

(Doğrusunu istersen, nihayet varılan bu anlaşmanın aslında ne olduğunu hiçbirimiz anlamamıştık.)

Bunun arkasından gelen günlerde yol bekçileri, iki candarmanın himayesinde, hendeği açmaya devam ettiler. Bu hendek suyumuzun bir kısmını, müteahhidin satın aldığı tarlalara götürecekti. Fakat asıl mesele buradaydı. Hangi kısmını?

Şimdi ihtiyar sözü alarak devam etti:

Bizim kıt tahsilimiz bu suyun nasıl olup da, her iki tarafa dörtte üçü düşecek şekilde ikiye bölüneceğini anlamamıza engel oluyordu. Mukaveleyi kabul eden kadınlar bile, bu işin aslında neye dayandığı hususunda başka başka düşünüyorlardı. Bazıları suyun iki eşit kısma bölüneceğini söylüyor, diğerleri Fontamara'nın yarıdan fazla, yani dörtte üç kısmını alacağını iddia ediyordu. Hele Generale Baldissera bu dörtte üçün ayın safhalarıyla alakalı olduğunu, yani ayın ilk üç safhasında derenin Fontamaralıların tarlalarını sulayacağını, bundan sonraki üç safhada da müteahhidin tarlalarına sıra geleceğini ve bunun böyle sürüp gideceğini, teminat vererek anlatıyordu. Biz, müteahhide karşı mücadeleyi çıkmaz bir iş sayıyorduk. Bunun için de, sözün doğrusu, hiçbirimiz bu mücadeleyi sürdürmeye hevesli değildik. Herkesi daha ziyade meşgul eden taraf, bu azıcık suyun mümkün olduğu kadar çoğunu, başkalarının zararına, kendine nasıl alabileceği idi. Su meselesinin sıkışık hale gelmesine daha birkaç hafta vakit vardı, ama dırıltılar, münakaşalar hemen başlamıştı.

O zamanlar birçoğumuz gündelikçi olarak Fucino'ya gidiyorduk. Sabahın üçünde, gün doğmadan kalkıyor, kasabanın pazar yerine varıyor, orada iş vermelerini bekliyorduk. Eskiden içimizden en fakirleri pazara gidip beklerlerdi, fakat şimdi hepimiz için zaman kötüleşmişti. Her köylünün sahip olduğu küçücük toprak ipoteklere boğulmuştu ve faizleri ödemeye yetecek kadar bile getirmiyordu. Büyük toprak sahipleri ile zengin ortakçılar ırgat pazarındaki ırgat bolluğundan istifade ederek gündelikleri düşürmüşlerdi. Ama gündelikler ne kadar düşük olursa olsun, açlık yüzünden bunu daha da düşürenler bulunuyordu. Birçokları oraya geliyorlar, gündeliği önceden kararlaştırmadan, her sefalete hazır bir halde, kendilerini teslim ediyorlardı.

Fucino'nun ırgat pazarından, tarlaların vaziyetlerine göre, on ile on beş kilometre arası bir yol daha almak lazımdı. Bu, köyden pazara kadar olan dört kilometreye ekleniyordu. Aynı sıkıntıya, akşamları köye dönerken bir sefer daha katlanıyorduk.

Bu gidiş geliş sırasında su meselesi üzerinde yapılan münakaşa, günden güne daha şiddetleniyordu.

İş ağır yaralanmalara kadar vardı. Michele Zompa, bir bağ makası yiyerek, arka tarafının hemen hemen yarısını kaybetti. Baldovino Sciarappa'nın kafası karpuz gibi ikiye bölündü. Kaynı, Antoino Ranocchia'nın kolunu kırdı. Pontius Pilatus'la benim aramda işler daha fena olmak üzereydi. Çünkü hiçbirimiz aşağıdan almaya yanaşmıyorduk. Her ikimiz de, oğullarımızı yanımıza alıp elden geldiği kadar iyi silahlanarak işe gidiyorduk. Birbirimize rastlayınca artık selamlaşmıyor, fakat çatışmamızın önüne geçilemeyeceğini temin etmek ister gibi, birbirimizi süzüyorduk.

Bir sabah oğlumla beraber Fucino'ya giderken, Pontius Pilatus'un arkasından yetiştim. Tam bu sırada yol bekçilerine:

"E, anladınız mı?" diyordu, "Asıl mesele, siz benim fasulyalarıma su bırakın! Ötekiler isterlerse gebersinler!"

“Evvela sen geber!” diye bağırdım, iki elimde iki bıçakla üstüne atıldım.

Berardo Viola ile nöbetçi candarma araya girip cinayetin önüne geçtiler.

Pontius Pilatus’la yeni bir çatışmaya meydan vermemek için Berardo bu vakadan sonra birkaç gün benimle beraber geldi.

Kendisi pek basit bir sebeple, bu su meselesinde arabuluculuk oyunu oynayabiliyordu: Çünkü hiç toprağı yoktu, ne sulu, ne de kuru... Bunun için kimsenin menfaatine dokunduğu da yoktu. Babasından kalan tek tarlayı iki sene evvel Amerika’ya gitmek için satmıştı; ondan sonra gidiş müsaadesi alamamış, Fontamara’da kalmıştı. Boynunda artık zinciri olmayan, fakat elde ettiği hürriyetten buna rağmen faydalanamayarak, aç bir halde, kaybettiği nimetin etrafında dolaşan bir köpek gibiydi. Aslını ararsan arabulucudan başka her şeydi...

Bizim tarafların son eşkıyası olan ve 1867 ve Piyemonteliler tarafından idam edilen meşhur eşkıya Viola’nın torunu idi. Dedesinin vücudu ile ruhu ona geçmişti: Dev gibi bir şeydi, meşe gövdesi gibi bir vücudu, örs gibi sert ve köşeli bir kafası, meczuplardaki gibi büyük göz çukurları vardı. Edepsiz, cesur, atılgan, dövüşte hünerli, Allah’tan korkmaz, şaraba düşkün, müsrif, dostlarına karşı eli açık, ama inatçı ve zorba biriydi. Vücutça herkesten üstün olduğu için Fontamara gençlerinin birçoğuna sözü geçerdi; fakat bu tesirin bir tek neticesi, çok kere zorbaca, yıkıcı hareketler olur, ama hiçbir zaman faydalı bir iş olmazdı.

Bu şekilde mesela, Berardo Amerika’dan kat’î bir red cevabı aldıktan sonra, Don Carlo Magna’nın koca bir bağındaki bütün kütükler testere ile kesilmiş; o meşhur papazla eşek şakasına cevap olarak da kasabanın su yolları yer yer bozulmuştu. Bir başka defa da şose yolun on beş kilometrelik kısmındaki bütün çimento kilometre taşları parçalanmıştı. Otomobil yolcuları için dikilen yol işaretlerine gelince, bunlar hiçbir zaman iki üç günden fazla yerlerinde kalmazlardı.

Fontamara'nın elektrik ışığı ilk defa kesildiği zaman Berardo hiçbir şey söylememişti; ama iki gün sonra, kasaba ile o civardaki nahiyeler arasındaki yolların bütün lambaları kırılmıştı.

"Şehirlilerle münakaşa edilmez!"

Berardo Viola'nın bütün felsefesi buydu.

Bunu şöyle izah ederdi:

"Kanunu şehirliler yapar, hepsi şehirli olan hâkimler onu tatbik eder, yine hepsi şehirli olan avukatlar izah eder. Böyle olunca, bir köylü hakkını nasıl elde edebilir?"

Birisi itiraz edip de:

"Ama patronlar işçinin gündeliğini azaltınca, işçiler pazarlığa girişseler fena bir şey mi olur?" diyecek olsa, hemen cevap verirdi:

"Boşuna vakit kaybederler. Patronlarla müzakereye kalkışan işçiler boşuna vakit kaybederler. Gündelik buna rağmen azalır. Bir patronu ikna edebilecek şey yeryüzünde yoktur. Patron dediğin kendi menfaatine çalışır. Gündeliği de ancak kendi menfaatine dokunacağını anladığı zaman düşürmez... Bu nasıl olur? Çok basit! Tarlada ayrık köklemek için bizim oğlanların aldığı 7 liret 5 lirete indirildi. Benim sözümü dinleyerek hiçbiri buna itiraz etmedi, ama ayrığı kökleyecekleri yerde, sadece toprakla örttüler. Bahar yağmurundan sonra efendiler gördüler ki, ayrık ekinden daha boylu... Efendiler, gündeliği indirip elde ettiklerini sandıkları azıcık kazancın on mislini, birkaç haftaya kadar mahsulden kaybedecekler. Orakçıların gündeliği mi düştü? İtiraz etmek saçmadır. Ekin biçmenin bir değil, on usulü vardır. Bunların her biri bir gündeliğe uyar... Para iyi mi? Mahsul de iyidir. Para kötü mü? Mahsul daha kötü olur..."

Biri ona:

"Peki, şimdi müteahhit bizim suyumuzu çalmak istiyor, pazarlık etmeyelim mi?" diye sorunca hep aynı cevabı alırdı:

"Tabakhanesine kundak koyun, suyunuzu kayıtsız şartsız size bırakacaktır. Eğer bu ihtarınızı anlamazsa, kereste depolarını ateşleyin! Bu da yetmezse, dinamit koyup tuğla ocaklarını havaya uçurun! Eğer o hâlâ bir şey anlamayacak kadar sersemse, gece vakti, Donna Rosalia ile birlikte uyurken, köşkünü yakın!.. Yalnız bu şekilde suyu tekrar elde edebilirsiniz! Bunu yapmazsanız, müteahhidin, kızlarınızı bile elinizden alıp pazarda satacağı gün gelecektir. Hem iyi de yapar ya!.. Ne diye olmasın?.. Ne kıymetleri var ki sizin kızlarınızın?.."

Berardo Viola'nın acı hayat anlayışı işte buydu.

Ama böyle hükümler çıkarmasının sebebi, toprağı olmayışı idi; bu da onun pek içine dokunuyor olmalıydı. Kaybedecek hiçbir şeyi olmayan biri gibi düşünüyordu. Öteki köylülerle ırgatların vaziyeti ise başkaydı.

Berardo'nun Amerika'ya gitmeye kalkışması, sonra çeşit çeşit mesleği denemesi, gündelikçiliğe, odun kesiciliğe, kömür yakıcılığa, dülger yamaklığına girmesi, onun aslında kendi vaziyetinden memnun olmadığını açıkça gösteriyordu. Toprağı olmadığı için, öteki köylülerden aşağı idi; bunun için de onlardan, kendi fikrine katılmalarını istemeye hakkı yoktu. Bu yüzden, ne zaman bizim işlerimize karışsa, şaşkınlığımız artardı; hiçbir aklı başında insan, hatta itiraz etmek için bile, onu dinlemezdi; yalnız Generale Baldissera müstesna idi, gerçi o da her zaman Berardo'nun fikirlerine karşı idi ama, papuççu olduğu için boş konuşmaları severdi.

Kabadayıca sözleri, ama daha çok kendinin örnek oluşu sayesinde, Berardo, bütün Fontamara gençlerinin fikrini çelmişti.

Şimdiye kadar Fontamara'da hiçbir zaman bu kadar genç bir arada görülmemişti. Eskiden delikanlılar, daha on altı yaşlarını tamamlamadan, iş aramaya çıkarlardı. Biri kalkar Latium'a, öteki Apulio'ya bir üçüncüsü de Amerika'ya giderdi. Birçokları dört, altı, hatta on sene için arkalarında bir nişanlı bırakırlar, geriye döndükten sonra evlenirlerdi. Birçokları da yolculukların-

dan bir gün evvel evlenirler, gerdek gecesinden sonra dört, altı hatta on sene köyden uzak kalırlardı; döndükleri zaman evde yetişkin bir çocuk, hatta başka başka yaşlarda birkaç çocuk bulurlardı. Fakat başka memleketlere gitme yasağı gençlerin gurbete çıkmalarını imkânsız hale sokmuştu, bunun için Fontamara'da kalmaya mecburdurlar, halbuki burada da herkes için iş bulmak güçleşmişti. Başka memleketlere gitme imkânsızlığı demek, bu gençler için babaları gibi küçük toprak sahibi kalabilmek, babalarının mini mini, borç ve ipoteklerle yüklü mallarını muhafaza etmek, gereken ıslahları yaparak toprağı daha az iptidai yollardan mahsul verir hale getirmek için lazım olan parayı kazanma ve biriktirme imkânsızlığı demekti. Bu, ölmüş olan veya ihtiyarlayan eşeği bir yenisi ile değiştirememek, birkaç domuz, birkaç keçi, düğünlük bir yatak satın alamamak demekti. Fakat bunlar genç oldukları için ağlayıp sızlamıyorlar, hatta bahtlarının kötülüğünü fark edip etmediklerini bir kelimeyle bile meydana vurmuyorlardı. Pek çok olan boş günlerinde toplanıyorlar, kendilerinden daha yaşlı, fakat daha az düşünceli olan birinin tesiri altında saçma işlere kalkışıyor ve daha saçma işler hazırlıyorlardı.

Kışın daha ziyade Antonio Zappa'nın ağılında toplanırlardı; burada keçilerin nefesi havayı ısıtıyordu. Antonio Spavenza, Luigi della Croce, Paulummo, Raffaele Scarpone, Venerdi Santo, benim oğlum, Pontius Pilatus'un oğlu, daha başkaları hep oraya giderlerdi. Birini tehdit etmek, bir zorbalık yapmak gerekti mi, muhakkak Berardo Viola da orada görünürdü. Fontamara kızlarının "Kısır döngü" adını verdikleri bu cemiyete ondan başka hiç kimse giremezdi. Bu isim, ilk bakışta göründüğünden daha yerinde idi. Çünkü günün birinde, bu cemiyetin en sevdiği işin keçilere tecavüz etmek olduğu meydana çıkıvermişti. Hele Baldovino Sciarappa'nın, tüyünün renginden dolayı Rosetta (Pembe) denilen, genç bir keçisi, bu gençlerin hırsını büyük bir yumuşaklık ve hevesle söndürmesini biliyordu. Bu Rosetta yüzünden delikanlılar

arasında hır çıktığı bile oluyor, bu pis iş sürüp gidiyordu. Sonra –bütün böyle işlerde olduğu gibi– Baldovino, keçinin sahibi, meseleyi en geç haber aldı. Bu rezalet yüzünden köylülerin birçoğu; keçilerini Antonio Zappa'dan aldılar, "Kısır döngü" de dağıldı.

Delikanlılar başka yerlerde, kilisenin arkasında, Don Carlo Magna'nın harabeye dönmüş eski konağında ya da Berardo gelir belki diye umarak Marietta'nın meyhanesinde toplanmaya başladılar. Berardo gelmezse gün boşa gitmiş demekti. Onun varlığı ortamı canlandırıyor; şakalar yapıyor, herkesi gülmekten kırıp geçiriyordu. Gençleri çağırdığında, hepsi birden ağızları kulaklarına varmış bir halde peşine düşüyor, anlattıklarının tek kelimesini bile kaçırmamaya çalışarak onu can kulağıyla dinliyorlardı.

Asıl şaşılacak şey, Berardo gibi sağlam, kuvvetli, genç, otuzuna gelmiş anasız babasız bir adamın, evinin işlerini kocamış anasına gördürmesi, evlenmeye hiç yanaşmaması idi. "Onunla baş edebilecek bir kızı nereden bulayım?" diyordu anası. *"Onu benden iyi kim tanıyacak? Doğuran benim. Evlenecek biri değil bizim oğlan."*

Yine bunları söylediği bir gün, "Olur mu hiç?" dedim. "Erkek adamın kadına ihtiyacı olur. Konuş onunla."

İç çekti kadın:

"Allah istemiyor belli ki. Yazı neyse o. Dağdaki su buraya nasıl boşalacaktı yoksa?"

"İlk taşkın değil bu," dedim, "sonuncusu da olmayacak."

"Allah onu eşkıya yapmış başımıza. Kader böyleymiş."

Aynen böyle söyledi Maria Rosa. Yaşlı kadın yaz boyunca günün büyük bölümünü tek göz odasında geçiriyor, ip eğiriyor, yemek pişiriyor, ana yüreğiyle oğlunun yolunu gözlüyordu.

"Bizim Violalar evde duracak adamlar değil," diyordu. "Sıcak yataklarda yatmak için doğmamışlar. Tek kadınla yetin-

mez onlar. eve hapsedemezsin. Onu doğurana dek ne çektiğimi Allah bilir. Dokuz ay boyunca hiç durmadan karnımı tekmeledi Berardo."

Elvira, geçen sene ölen kız kardeşim Nazzarena'nın kızı olmasaydı çok da umursamazdım doğrsu. Eskiden, Berardo ile iplik boyacısı Elvira arasında bir alaka var gibiydi. Aralarında söz kesilmiş olmasa da Fontamara'da herkes kızı Berardo'nun sözlüsü olarak biliyordu. Elvira ne zaman kiliseye veya çeşme başına gidecek olsa Berardo onu görebilmek için etrafında dolaşır, sevgisinde samimi olduğunu hissettirmeye çalışırdı. Kız da ne kendisine takılan kızlara cevap verme gereği duyar ne de Berardo'yla karşılaşmaktan kaçınmak için yolunu değiştirirdi. Elvira da Berardo'dan hoşlanıyor demekti bu. Başka türlü de olamazdı zaten. Berardo köyün en güçlü, kuvvetli delikanlısı Elvira da en güzel kızıydı. Hatta şehirde bile ondan güzeli yoktu. İkisi arasındaki bu muhabbet herkesçe bilindiğinden kimse kıza alıcı gözle bakmaya ya da laf atmaya cesaret edemiyordu. İkisi birbiri için yaratılmıştı sanki. Fakat toprağını kaybedince, hiçbir izahat vermeden münasebetlerini kesti. Kendisini kudurtmak için en emin yol, Elvira'ya dair ne havadis olduğunu sormaktı. İhtiyarların içmek, gençlerin de sevişmekle vakit geçirdikleri uzun, işsiz kış gecelerinde, Berardo şehirlilerle köylüler arasındaki farka, üç hukuka, yani papazların hukukuna, efendilerin hukukuna, âdetlerin hukukuna dair, gece yarılarına kadar Generale Baldissera ile münakaşa ederdi. Bu sırada yumruğu ile masaya öyle bir vururdu ki, Marietta Sorcanera'nın meyhanesi baştan başa sarsılırdı. Fakat bu, "edebi bir nizam"ın taraftarı olan ihtiyar Generale'yi asla ateşlendiremezdi.

Böylece, Berardo'nun artık Elvira üzerinde bir iddiası bulunmadığı sanılabilirdi; fakat günün birinde, yol bekçisi güzel Filippo'nun Elvira'yı istediği havadisi ortalığa yayılınca, Berardo azgın bir boğaya döndü.

Koşup Filippo'un evine gitti, kendisini bulamadı ama, taş ocağında olduğunu öğrendi; hemen oraya koştu ve Filippo'yu çakıltaşı yığınının başında uğraşırken gördü. Elvira'yı sahiden isteyip istemediğini bile sormadan, yakasına yapıştı, bir paçavra gibi belki on defa, çakıl yığınına fırlattı; nihayet ameleler yetişip zavallıyı kurtardılar.

Bu vukuattan sonra Elvira'yı bir daha hiç isteyen çıkmadı, ama Berardo da kadından uzak durmakta devam etti.

Bir akşam Fucino'dan gelirken onu konuşturmaya çalıştım.

"Elvira herhalde yirmi beşini aşmış olacak!" dedim, "Bu da, bizim taraflar gibi, kızların yirmisinden önce evlendikleri yerlerde epeyce fazla demektir. Sonra babası da inmeli olduğu için ne dokumacılıkta, ne de boyacılıkta kızına bir yardımı oluyor. Ama, hepsini bir yana bırakalım, Elvira'nın evlenmesi lazım; evde yardımcıya ihtiyacı var..."

Berardo hiçbir harekette bulunmadı.

"Onunla evlenmeye karar vermezsen," diye sözümü bitirdim, "başka birine varmak hakkıdır!"

Berardo birdenbire köpürdü. İtiraz dinlemeyen bir sesle, sadece:

"Bırak bunları!" dedi.

Ertesi sabah, her günkü gibi beraber Fucino'ya gitmek üzere, onu boşuna bekledim. Acaba hâlâ uyuyor mu, diye bakmak için evine gittim. Yalnız annesini buldum; kadın pek telaşlı idi:

"Berardo neredeyse aklını kaçıracak," diye bana döndü, "akıbeti dedesinden daha da kötü olacak. Bu gece hiç gözünü yummadı, bir dakika bile... Saat ikiye doğru kalktı. Fucino'ya gitmek zamanı geldi! dedim. Fucino'ya gidemiyorum! dedi. Nereye gidiyorsun? dedim. Cammarese'ye gidiyorum! dedi. Fucino'da iş varken ne diye Cammarese'ye gidiyorsun? dedim. Orada daha çok para kazanılıyormuş! dedi. Senin hiç paraya metelik verdiğin var mıydı? dedim ama, o başka bir şey söylemeden çıktı gitti!"

Berardo'nun Latium taraflarına gittiği havadisi köylüler arasında saman alevi gibi çabucak yayıldı, herkesi şaşırttı. Halbuki gündelikçiliğe giden bir ırgat, başka yerde daha çok kazanacak olduktan sonra, kendi mıntıkasında kalmaya hiç de mecbur değildi. Hatta bugünkünden çok daha fazla iş olsa bile böyle bir mecburiyet yoktu. Bunun için, aynı günün akşamında Berardo tekrar Fontamara'ya dönünce büsbütün şaşırdık.

Dört beş kişi sokağın ortasında duruyorduk. Marietta ile Generale Baldissera da yanımızda idi; Berardo'dan bahsediyorduk. Birdenbire ortaya çıktığını görünce, gittiği havadisinin yalan olduğunu sandık, ama sonra sırtında gömleği, başında pazar şapkası, kolunda bir bohçası bulunduğunu gördük. Ama ne diye geri gelmişti? Söylediği şeyler pek karmakarışıktı:

"İstasyonda bekliyordum, biletimi de almıştım. Tam o sırada bir candarma devriyesi geldi, herkesten vesika istemeye, ne diye yolculuk ettiğini sormaya başladı. Ben hemen doğrusunu söyledim, Cammarese'ye çalışmaya gidiyorum, dedim... 'Pekâlâ' dediler, 'vesikan var mı?', 'Ne biçim bir vesika?', 'Vesikasız çalışılmaz!' Ama nasıl bir vesika istiyorlardı? Doğru dürüst bir cevap almaya imkân yoktu. Biletimin parasını geri verdiler, beni de istasyondan çıkardılar. Aklıma bir şey geldi: Bir ilerideki istasyona kadar yayan gider, oradan binerim, dedim. Daha biletimi yeni almıştım, burada da iki candarma göründü. Nereye gittiğimi sordular. Cammarese'ye iş aramaya gidiyorum! dedim.

'Çıkar bakalım vesikanı!' diye emrettiler.

'Ne vesikasıymış o? Vesika da ne oluyor?' dedim.

'İş vesikası olmayan çalışmayacak!' dediler, 'Gezginci amele için yeni çıkan nizamnamede böyle yazıyor!'

Cammarese'ye gezginci amele olarak gitmediğimi, sadece çalışmaya gittiğimi onlara anlatmak için çok çalıştım. Ama faydası olmadı. 'Elimizde talimat var. İş vesikası olmadıktan sonra, başka taraflara gitmek isteyen hiçbir amelenin trene binmesine müsaade edemeyiz!' dediler. Biletimin parasını geri verdirdiler,

beni de istasyondan dışarı kovaladılar. Ama bu iş vesikası masalına bir türlü aklım ermiyordu. Bir meyhaneye girip orada bulunanlarla ahbaplığa başladım.

'İş vesikası ha?'

'Nasıl olur da iş vesikasının ne olduğunu bilmezsin?' diye bir arabacı bana döndü: 'Bütün harp sırasında vesikadan başka bir şeyin lafı edilmedi!'

'İşte nihayet, bir günümü boş geçirdikten sonra, tekrar geldim...'"

Berardo'nun anlattıkları en çok Generale Baldissera'yı ilgilendirdi, çünkü hemen elini cebine atıp, postadan gelen mühürlü bir tamimi çıkardı:

"İşte burada da vesikadan bahsediliyor!"

Sahiden o kâğıtta da bir vesikadan bahsediliyordu. Aquila vilayeti küçük sanatlar birliğinin deri işleri şubesi, Generale Baldissera'nın bir papuççuluk vesikası tedarik etmesini şiddetle istiyordu.

Marietta:

"Elvira da böyle bir kâğıt aldı!" diye ilave etti, "pek telaşlı bir halde bana geldi. Bunun neden bahsettiğini kendisine anlatmamı istedi; ama ben yalnız bir şey anladım: O da artık serbest çalışma olmadığı! Elvira'nın bütün cedleri hep iplik boyar, dokurdular. Hiç kimsenin de onları tedirgin ettiği olmazdı. Ama şimdi kendisine yazdılar, bundan sonra da zanaatinde çalışmak istiyorsa bir vergi vermesi, sonra da bir çeşit vesika tedarik etmesi lazım geldiğini bildirdiler..."

Fontamara'ya gönderilen tamimle Berardo'nun başından geçenlerin bir araya gelmesi, bende, bu işte bir alay olması şüphesini uyandırdı.

Dedim ki:

"Hükümetin papuççularla, iplik boyacılarıyla ne alışverişi var? İş aramak için bir vilayetten öbürüne giden ırgatlardan onlara ne?

Hükümettekilerin düşünecek başka dertleri mi yok?.. Bunlar herkesin hususi işleri... Böyle karışmalar yalnız harp zamanında olur. Ama şimdi biz sulh içinde yaşıyoruz!..”

Generale Baldissera sözümü kesti:

“Sen ne bilirsin?” dedi, “harpte miyiz, sulhte miyiz, sen ne bilirsin?”

Bu sual herkese tesir etti.

Generale Baldissera:

“Hükümet vesika usulünü koyduğuna göre, demek ki harpteyiz!” diye, karanlık bir sesle, sözüne devam etti.

Berardo:

“Harp kime karşı?” diye sordu, “Harp olsun da, kimsenin haberi olmasın, mümkün mü hiç?”

Generale Baldissera:

“Sen ne bilirsin?” diye yeniden başladı, “Sen nereden bileceksin, a sersem, topraksız ırgat!.. Harbi köylüler yapar, ama şehirliler ilan eder. Son harp çıktığı zaman da Fontamara’da hiç kimse bunun kime karşı olduğunu bilmiyordu. Pontius Pilatus, Menelik’e karşı diye tutturmuştu. Simplicius Türklere karşı olduğunu söylüyordu, nihayet çok sonra harbin Trento ile Triyeste’yi almak için yapıldığı öğrenildi.* Ama tarihte öyle harpler de vardır ki, kime karşı olduğunu bugüne kadar hiç kimse anlamamıştır. Bir harp ha? Fakat harp dediğin öyle karmakarışık bir iştir ki, bir köylü bunu asla kavrayamaz. Bir köylü harbin ancak minimini bir kısmını, mesela çeşit çeşit vesikaları görür, bunlar onun kafasına yerleşir. Şehirli çok daha büyük bir kısmı: Kışlalarla mühimmat fabrikalarını görür. Kral bütün memleketi görür. Her şeyi gören yalnız Allah’tır.”

Baldissera’nın sözünü kesip sordum:

“Bırak bunları canım!.. İş vesikasına gelelim... Alacak mısın?”

---

* Birinci cihan harbi.

Cevap verdi:

“Almak mı?.. Almasına alacağım... Ama para vermeye gelince... Beş para vermeyeceğim!”

Böylece vesika meselesinde aslında hep anlaşmıştık. Ama o akşam uzun uzun harpten konuşuldu. Bu meseleden bahsetmeyen bir tek aile bile yoktu. Herkes birbirine soruyordu:

“Peki ama, bu harp kime karşı?”

Hiç kimse de bir cevap bulamıyordu. Generale Baldissera, Sorcanera’nın meyhanesinin önüne oturmuş, bütün gelip soranlara sabırla izahat veriyordu:

“Bu harp kime karşı mı? Bunu ben de bilmiyorum! Bana gelen kâğıtta bu yazılı değil! Kâğıtta yalnız, vesikanın parasını vermemiz isteniyor...”

Köylüler homurdanıyorlardı:

“Para, hep para!..”

Innocenze la Legge’nin beklenmedik gelişi, gönüllerdeki heyecanı daha da artırdı.

Birkaç aydan beri, haklı bir korkuyla, Fontamara’dan uzak durmuş olan Innocenzo’nun yeniden ortaya çıkmaya cesaret etmesinde herhalde mühim bir sebep olacaktı. Buraya kendi keyfi için gelmiş olamazdı. Sorcanera’nın meyhanesinin bulunduğu tepeye çıkıp da, her taraftan köylülerin geldiğini görünce, bir an için müthiş bir korkuya tutuldu. Bu, tavşan suratının sararmasından anlaşılıyordu. Marietta ona çabucak bir arkalıksız iskemle uzattı, yoksa yere yuvarlanacaktı.

Yumuşak bir sesle konuşmaya başladı:

“Affedin... Pardon... Korkmayın, sakın korkmayın, ne diye korkacakmışsınız? Ben öyle korkulacak bir insan mıyım?..”

Berardo, pek az cesaret verici bir sesle, onun suratına doğru bağırdı:

“Konuş!”

Innocenzo:

“Şimdi, güzelce anlaşıyoruz!” diye başladı, “İyice anlaşıyoruz. Ortada bir vergi meselesi filan yok... Bütün evliyalar adına yemin ederim ki, ortada bir vergi meselesi yok. Tekrar ediyorum: Vergi meselesi değil! Eğer böyle bir şey varsa, Allah olduğum yerde iki gözümü kör etsin!”

Birkaç dakikalık bir sükût oldu, Innocenzo’nun gözlerinin nuru sönmedi.

Berardo:

“Devam et!” diye zorladı.

“Şimdi hatırlarsınız herhalde bir akşam buraya bir milis subayı gelmişti. Cavaliere Pelino dedikleri bir adam. Hâlâ aklınızda mı? Âlâ. Mükemmel, pek memnun oldum! İşte bu Cavaliere Pelino, yüksek devlet makamlarına bir rapor vermiş, bu raporda da, Fontamara’nın bugünkü rejime düşman olanların yuvası olduğunu bildirmiş. Korkmayın canım, bundan bir şey çıkmaz, sakın korkmayın!.. Cavaliere Pelino kendi yanında konuşulan ve bugünkü rejimle kilisenin aleyhinde olan bazı sözleri, kelimesi kelimesine bildirmiş. Hiç şüphesiz sizi yanlış anlamış olacak, hiç şüphesiz... Ama yüksek makamlar Fontamara’ya karşı birtakım önleme tedbirleri almaya karar vermişler... Fena bir şey değil. Sizi temin ederim. Para ödemek filan yok... Asla... Sadece, şehirlilerin fazla ehemmiyet verdikleri birkaç ehemmiyetsiz şeyden ibaret... Bir köylü bunlara metelik vermez!”

Innocenzo, devletin Fontamara hakkında kararlaştırdığı tedbirlerin ne olduğunu bilmiyordu. Kendisi belediye kavası* olduğu için, yalnız bildirmeye memur edildiği belediye kararlarını bilirdi. Üst tarafından haberi yoktu, zaten bunları merak ettiği de yoktu. Bize bildirmeye memur olduğu şeylerin birincisi, gece yasağının tekrar konduğu idi. Akşam duasından sonra her köylü evinde bulunacak ve şafak sökmeden dışarı çıkmayacaktı.

Berardo sordu:

---

* *Kavas*: Görevli.

“Peki, gündelikler hep aynı mı kalacak?”

Innocenzo cevap verdi:

“Bunun gündelikle ne ilişiği var?”

Berardo izah etti:

“Tabii var... Biz şafak sökmeden evden çıkamazsak, demek ki öğle vaktinden evvel Fucino’daki işyerimize ulaşamayacağız... Eğer böyle az çalıştığımız halde bize yine eski gündeliğimizi verirlerse, yaşasın gece yasağı!..”

Pontius Pilatus sordu:

“Peki, su dökmek ne olacak. Gece hepimiz evde kalacak olursak nasıl su dökeceğiz?”

Innocenzo la Legge şaşırmıştı:

“Hiçbir şey anlamamışsınız!” dedi, “yahut da, kusura bakmayın ama, beni içerletmek için böyle yapıyorsunuz. Yaşayışınızı değiştireceğinizi size kim söyledi. Hepiniz yine köylüsünüz, keyfinizin istediği gibi işinizi göreceksiniz... Ama müteahhit de Şarbay oldu, siz de onu Şarbay olmaktan men edemezsiniz, sonra ben neyim? Ben belediye kavasıyım, siz de beni belediye kavası olmaktan men edemezsiniz. Müteahhit, Şarbay olduğu için, yüksek makamların tenkit ve ihtarlarından sakınmak için, sizin geceleri evde kalmanızı emrediyor. Ben, belediye kavası olduğum için, onun emrini size getiriyorum. Siz de, köylü olduğunuz için, ne yapmak lazımsa öyle yaparsınız!”

Generale Baldissera kükrer gibi bağırdı:

“Peki kanun? Böyle yapınca kanun nereye varır? Ortada bir kanun var mı, yoksa yok mu?”

Innocenzo onun sözünü kesti:

“Dur! Sen akşamları kaçta yatıyorsun bakayım?..”

Gözleri uzağı görmeyen ihtiyar papuççu:

“Hemen ortalık kararır kararmaz!” dedi.

“Peki, sabahları ne zaman kalkıyorsun?”

“Saat onda... Çünkü işler kesat!..”

Belediye kavası:

“Şu halde”, diye hükmünü bildirdi, “Şu halde seni şimdi kanunun koruyuculuğuna tayin ediyorum!”

Herkes güldü, fakat Baldissera ciddiliğini muhafaza etti, ortalık da kararmaya başladığı için, yatmaya gitti.

Beklemediği bu gülüşten pek memnun olan Innocenzo’ya daha bir emniyet geldi. Bir cigara yakıp içmeye başladı. Fakat bizim hiç görmediğimiz bir şekilde içiyordu. Dumanı ağzından savuracağı yerde içinde tutuyor, sonra burnunun bir sol deliğinden, bir sağ deliğinden çıkarıyordu... Hayranlığımızdan istifade ederek, Şarbay’ın Fontamara aleyhindeki ikinci kararını okudu: Bütün umumi yerlere, üzerinde şu yazılar bulunan bir levha asılacaktı:

“In questo locale é proibito discutere di politica.”

“Burada siyaset hakkında münakaşa etmek yasaktır.”

Bütün Fontamara’da bir tek umumi yer vardı, o da Marietta’nın meyhanesiydi. Innocenzo meyhaneci kadına Şarbay’ın imzaladığı bir emri verdi. Bu emirde, lokantasında siyasi konuşmalar devam ettiği takdirde kendisinin mesul edileceği bildiriliyordu.

Sorcanera, pek doğru olarak:

“Peki ama, Fontamara’da hiç kimse siyasetin ne olduğunu bilmez!” dedi, “Benim lokantamda hiç kimse, hiçbir zaman siyasetten bahsetmemiştir!”

Innocenzo sordu:

“Öyleyse burada neden bahsediliyor ki, Cavaliere Pelino şehire kudurmuş gibi döndü?”

“Her şeyden bir parça konuşulur!” diye Marietta devam etti, “fiyatlardan, gündeliklerden, vergilerden, kanunlardan bahsedilir... Bugün vesikalardan, harpten, başka memleketlere gitmekten bahsediliyordu.”

Innocenzo izah etti.

“Ha işte, Şarbay’ın emrine göre bundan sonra asıl bunlardan

bahsetmeyeceksiniz! Bu yalnız sizin için çıkmış bir emir değil, bu emir bütün İtalya için çıktı. Umumi yerlerde artık hiç kimse vergilerden, maaşlardan, fiyatlardan, kanunlardan bahsetmeyecek!"

Berardo sözün sonunu getiriverdi:

"Yani artık hiç kimse düşünmeyecek!"

Innocenzo yüksek sesle:

"Doğru! Berardo tastamam anladı..." dedi, "Bu emrin manası bu... Artık bu münakaşaların bir sonu gelecek!.."

Berardo kendisine hak verdi diye Innocenzo o kadar memnun olmuştu ki, onun teklifini kabul ederek, bizim önümüzde büyük, beyaz bir kâğıda yazmış olduğu emri, şu kelimelerle, daha açık bir şekle koydu:

"Per odine del podestá proibito ragionare."

"Münakaşa etmek, Şarbay'ın emri ile, yasaktır."

Berardo levhayı meyhanenin kapısının üstüne koymamızı teklif etti. Onun bu işgüzarlığı bizi şaşırtıyordu. Bu da yetmiyormuş gibi ilave etti:

"Şimdi bu levhaya elini sürenin vay haline!"

Innocenzo ona elini uzattı, kendisini kucaklamak istedi. Fakat Berardo'nun sözlerine ilave ettiği izahlar coşkunluğunu söndürüverdi:

"Şarbay'ın bugün emrettiği şeyi ben her zaman söyler dururdum. Her zaman. Efendilerle münakaşa edilmez, benim bildiğim budur... Köylülerin başına gelen her bela münakaşadan gelir... Köylü düşünen bir eşektir... İşte bunun için de bizim yaşayışımız, hiçbir şey düşünmeyen, –yahut düşünüyormuş gibi yapan– gerçek eşeklerden yüz defa daha berbattır. Aptal dediğimiz eşek 70 kilo, 90 kilo, 100 kilo taşır, daha fazla taşımaz... Aptal dediğimiz eşek her gün belli miktar ot ister. Aptal dediğimiz eşeğin yürüyüş hızının bir sınırı vardır. İnekten, keçiden, yahut attan elde ettiğini ondan elde edemezsin... Hiçbir delil, hiçbir ispatla onu ikna edemezsin... Hiçbir lakırdı ile kandırıp yürütemezsin...

Senin dediğini anlamaz, yahut anlıyormuş gibi yapar. Halbuki köylü münakaşa eder. Köylünün ikna edilmesi mümkündür. Onu lakırdı ile kandırıp vücudunu takatinden fazla çalıştırmak mümkündür. Köylüye açlık orucu tutturabilir, efendileri için can vermeye sevk edebilir; savaşa sürebilir, öbür dünyada cehennem olduğuna inandırabilirsin. Bakın, bütün bunların sonu neye varıyor... Etrafınıza bakın da görün...”

Berardo’nun söyledikleri bizim için yeni bir şey değildi. Fakat Innocenzo la Legge dehşet içinde kalmıştı.

Berardo devam ediyordu:

“Aklı başında bir mahluk açlığa karşı kor. Der ki: Yersem çalışırım, yemezsem çalışmam... Daha doğrusu bunu da demez, çünkü o zaman münakaşa etmiş olur, yalnız içinden gelerek böyle yapar. Bir gözünüzün önüne getirin: Fucino Gölü'nde çalışan altı bin ırgat böyle akıllı, yani yumuşak huylu, yola gelir, candarmayı, papazı, hakimi sayar kimseler olacaklarına gerçekten, her türlü akıldan uzak yük hayvanları olsaydılar... Prens Torlonia dilenciliğe çıkardı!.. Sen buraya geldin, iki gözüm Innocenzo, birazdan da karanlık yollarda tekrar şehri boylayacaksın... Seni tepelemekten bizi alıkoyan nedir?.. Söyle!..”

Innocenzo bir şeyler kekelemek istedi, ama söyleyemedi; bir ölü gibi sapsarı olmuştu.

Berardo devam etti:

“Bizi alıkoyan, bu cinayetin doğuracağı akıbeti kafamızda münakaşa etmektir. Ama sen, Innocenzo, kendi elinle kâğıda yazdın ki, bugünden itibaren, Şarbay’ın emri ile bütün münakaşalar yasak edilmiştir. Sen kendi emniyetinin bağlı olduğu ipliği kestin!..”

Innocenzo nihayet:

“Dinle” demeye muvaffak oldu. “Bir kerecik dinle! Münakaşanın aleyhinde olduğunu söylüyorsun, ama buna rağmen, bana öyle geliyor ki, münakaşadan başka bir şey yaptığın yok... Bütün bu nutkun münakaşadan başka bir şey değildi. Ben

hiçbir zaman, böyle konuşabilen bir eşek, yani demek istiyorum ki, akılsız bir köylü, dinlemedim."

Berardo'ya sordum:

"Münakaşadan yalnız efendilerle başta bulunanlara fayda geliyorsa, ne diye Şarbay münakaşaları yasak etmeye karar vermiş?"

Berardo bir müddet sustu, sonra cevap verdi:

"Vakit geç oldu. Yarın Fucino'ya gitmek için saat üçte kalkmam lazım! İyi geceler..."

Sonra gitti.

Onunla münakaşa edildi mi sonu hep böyle olurdu. Konuşur, konuşur, papaz gibi saatlerce vaaz eder, aklına esen en biçimsiz en ileri şeyleri, itiraza gelmeyen bir tavırla söylerdi. Sonra, sözünü bitirince, birisi ona bir çelme takar, o da şaşırıp, bir kelime söylemeden giderdi.

O gece Innocenzo la Legge şehre dönmedi.

Belki Berardo'nun tehditlerinden korkmuştu; belki de birdenbire bir yorgunluk çökmüştü; her ne hal ise, geceyi Marietta Sorcanera'nın yanında geçirmeyi daha iyi buldu.

TOPRAK

Haziran ortalarında bir rivayet çıktı: Marsika mıntıkasındaki köylülerin mümessilleri Avezzano'da yapılacak bir toplantıya çağrılacaklar, Roma'daki yeni hükümetin Fucino Gölü meselesi hakkındaki kararlarını dinleyeceklermiş.

Bu haber bizim üzerimizde pek büyük bir tesir bıraktı, çünkü evvelki hükümetler böyle bir meselenin varlığını inkâr etmişlerdi. İntihap* usulü ortadan kalkalıdan beri, bizim tarafların, eskiden bu işten pek çok bahseden avukatları bile, bunu ağızlarına almaz olmuşlardı. Roma'da başka bir hükümetin iş başında olduğu muhakkaktı, çünkü uzun zamandan beri bundan bahsediliyordu. Bu da bir harp yapılmış veya yapılmakta olduğuna bir delil sayılıyordu. Çünkü ancak bir harp iş başındakileri yerlerinden kovalar ve yenilerini getirirdi. Bizde de böylece Bourbonlar İspanyolların yerini ve Piyemonteliler Bourbonların yerini almışlardı. Fakat bu seferki yeni hükümetin nereden geldiği, yeni efendilerin hangi milletten olduğu Fontamara'da bilinmiyordu. Ne yapalım, bunlar şehirlerde olup biten işlerdi.

Her yeni hükümete karşı köylünün söyleyecek bir tek sözü vardır: "Allah yardımcımız olsun!" Hükümet, yaz gününde gökyüzündeki bulut gibidir. Yağmur mu yağdıracak, dolu mu, kimse bilemez... Böyle şeyler ancak Allah'a malumdur.

---

* *İntihap*: Seçme, seçim.

Ama ne de olsa, yeni hükümetin bir sözcüsünün köylülerle senli benli konuşmak istemesi, bize çok mükemmel bir şey göründü.

Generale Baldissera boyuna homurdanıyordu:

"Artık eski âdetlere dönüyorlar; eskiden köylülerin kulübeleri ile kralın sarayı arasında böyle orman gibi kışlalar, kazalar, vilayetler yokmuş... O zamanlar iş başındakiler yılda bir defa tebdil giyip fukara kılığında çarşı pazarı dolaşır, milletin derdini dinlermiş... Sonradan intihap usûlü çıktı, köylü ile iş başındakiler arasında bir uçurum açıldı... Ama şimdi, eğer dedikleri doğru ise, eski âdetlere dönüyorlar... Bunları hiç bırakmamalıydı ya..."

Michele Zompa da aynı ümidi besliyordu:

"İntihaba dayanan bir hükümet, daima, bu intihabı yapan zenginlerin emri altındadır," diyordu. "Fakat bir tek kişinin hüküm sürmesi zenginleri ürkütür. Bir kralla bir köylü arasında kıskançlık, çekememezlik olur mu? Böyle bir şey gülünç olurdu!.. Fakat bir kralla bir Prens Torlonia arasında bunlar mümkündür..."

Fucino Gölü'nden kazanılan toprak yeniden paylaştırılırken, bir parça da kendisine düşer ümidiyle, Berardo biraz çekingen duruyor ve başkalarına zıt konuşmuyordu; yoksa bu onun her zamanki âdeti ve kusuru idi.

Sadece şöyle mırıldanıyordu:

"Her hükümet hırsızlardan bir araya gelmiştir... Köylüler için bir tek hırsız beş yüz hırsızdan daha iyidir. Çünkü bir büyük hırsız, ne kadar büyük olursa olsun, yine de beş yüz aç küçük hırsızdan daha az ziftlenir... Fucino'yu yeniden paylaştıracak olurlarsa Fontamara hakkını aramalı!"

Bir pazar günü Fontamara'ya bir kamyon geldi. Şoför Avezzano'ya gitmek isteyen bütün köylülerin binmesini söyledi ve yolculuğun bedava olduğunu temin etti. Kamyon baştan aşağı bayraklarla donatılmıştı; hükümet gönderdiği için de bedava idi.

Tesadüfen köyde on kişi idik. Ötekiler işe gitmiş bulunuyorlardı. Yazın, işin çok olduğu zamanlarda kilise, köylüleri pazarları istirahat etmekten kurtarmıştı. Hiç kimse hükümetten bunu, yahut Haziran sonunda harman yapıldığını bilmesini bekleyemezdi. Şehirde bulunan bir makam hangi mevsimde mahsul kaldırıldığını nereden bilecek? Buna rağmen biz –bir iş günü kaybetsek bile– Fucino meselesi hakkında karar verilecek olan bir toplantıya gitmeye hazırdık.

Biz Fontamaralılar uzun zamandan beri Fucino'nun bize kiralanması hakkını istemiş durmuştuk. Fakat Prens Torlonia'nın çiftlik idaresi bunu hiçbir zaman kabul etmemiş, toprağı doktorlara, avukatlara, muallimlere, zengin köylülere vermeği ve onların bizi burada ırgat olarak çalıştırmalarını tercih etmişti. Bunun için Fucino'dan tarla almak umudunu kaybetmiştik. Artık bize, Don Circostanza'nın sık sık, hele intihaplardan önce pek çok bahsettiği büyük toprak taksimini beklemekten başka yapacak iş kalmamıştı.

"Fucino, onu işleyenlere verilmelidir!.."

Bu cümle, Don Circostanza'nın ebedi şarkısı idi.

Demek şimdi Fucino, Prens Torlonia'dan, zengin çiftçilerden, avukatlardan, daha bunlar gibi işin ehli olmayanlardan alınacak, orada işleyenlere, yani köylülere verilecekti. Bunun için, Avezzano'da Fucino'nun yeniden paylaştırılacağı, hükümetin doğrudan doğruya bu iş için Fontamara'ya bir kamyon gönderdiği, çünkü köylülerin artık haklarını almalarını istediği havadisi duyulunca hepimizi büyük bir heyecan sarmıştı. Bunun için, Fontamara'da kalmış olan birkaç köylü, başka hiçbir izahat istemeden, kamyona binmişlerdi. Binenler şunlardı:

Berardo Viola, Antonio Zappa, Teofilo della Croce, Baldovino Sciarrapa, Simplicius, Jacobo Losurdo, Pontius Pilatus ve oğlu, Andreas Corporale, Raffaele Scarmorza, bir de ben...

Hareket etmeden önce şoför sordu:

“Peki, alem nerede?”

“Hangi alem?” diye şaşırdık.

“Bana verilen emre göre her köylü grubunun muhakkak bir alemi olacak!”

“Peki ama, alem nedir?” diye sorduk.

“Alem, bayraktır!” diye izah etti.

Yeni hükümetin gözüne fena görünmemek istiyorduk, hele Fucino hakkında karar verilecek olan toplantıda... Bunun için Zangoç Teofilo’nun tavsiyesine uyduk, evliya San Rocco’nun bayrağını yanımıza aldık. Raffaele Scarmorza’nın yardımı ile Zangoç kiliseye gitti. –Kilisenin anahtarı nasıl olsa onda duruyordu. Bayrağı getirdiler. Fakat şoför, zangocun, on metre boyunda bir sırığın ucuna takılan evliya San Rocco ile onun yaralarını yalayan köpeği gösteren mavi beyaz, koskocaman bir bayrağı sürükleyip geldiğini görünce bunu otomobilin üstüne koydurmamak istedi. Bütün Fontamara’da başka bayrağımız yoktu, bunun için Berardo ısrar ederek şoförden bayrağımızı beraber götürmemize müsaade kopardı.

Kamyon giderken üçer kişi nöbetle bayrağı tutuyorduk; bu da kolay bir iş değildi. Bizim alem bayraktan çok, fırtınada direğe çarpan bir yelkene benziyordu. Bu hal herkesin gözüne çarpmış olacaktı. Çünkü tarlalarda yığın yığın çalışan köylülerin şaşkın hareketler yaptıklarını, kadınların yere diz çöküp istavroz çıkardıklarını görüyorduk.

İlk önümüze çıkan köye girerken şoför şu dilekte bulundu:

“Şarkıya başlayın!”

“Hangi şarkıya?” diye sorduk.

Şoför cevap verdi:

“Her köyden geçerken köylüler coşkun bir şekilde milli marş söyleyecekler... Bana verilen talimat böyle...”

Ama bizim milli marş falan bildiğimiz yoktu; sonra da San Rocco’nun bayrağını dik tutmak derdinden göz açamıyorduk.

Ana yola çıkınca, köylülerle dolu daha başka kamyonlara, birçok iki tekerlekli kibar arabasına, otomobillere, motorsikletlere, bisikletlere rastladık. Bunların da hepsi Avezzano tarafına gidiyorlardı.

Bizim mavi, büyük bayrağımız her yerde evvela, hayrete, sonra da bitip tükenmez kahkahalara sebep oluyordu. Ötekilerin bayrakları siyahtı, mendilden daha büyük değildi, ortasında da dört kemik arasında bir kuru kafa resmi vardı; tıpkı elektrik direklerindeki: 'Dikkat, ölüm tehlikesi!' yazılı levhalar gibi. Bizim bayrak daha Avezzano'ya girerken başımıza dert çıkardı. Sokağın ortasında bir küme siyah gömlekli delikanlıya rastladık. Bunlar yolumuzu bekliyorlardı. Bayrağı bir kenara bırakmamızı söylediler. Başka bir alametimiz olmadığı için bu teklifi reddettik. Bunun üzerine kamyon durdu, delikanlılar sancağı bizden zorla almaya kalkıştılar. Fakat biz, zaten yolda her taraftan gelen alaycı nüktelere içerlemiş olduğumuz için, hiddete kapıldık, nihayet kara gömleklilerin birçoğu sokağın tozlarıyla boz renge boyandı. Otomobilimizin etrafına çepeçevre bağrışıp çağrışan bir kalabalık toplandı. Bunların arasında birçok kara gömlekli vardı, ama birçok da bize yakın köylerden gelme köylü vardı; bizi tanımışlar ve yüksek sesle bağırarak selamlamışlardı. Sancağın etrafına toplanmış olarak, kamyonun üzerinde duruyorduk, daha başka hakaretlere katlanmamaya azmetmiştik. Birdenbire başpapaz Don Abbacchio'nun şişman, ter içinde ve güçlükle soluyan vücudunun, yanında birkaç yüksekçe rütbeli candarma ile birlikte, kalabalığın arasında belirdiğini gördük. Onun, papaz olduğu için, San Rocco'nun müdafaasını üzerine alacağından hiçbirimiz şüphe etmiyorduk. Ama bunun aksi oldu. Don Abbacchio bize bağırmaya başladı:

"Ne sanıyorsunuz? Büyük perhizde miyiz? Kilise ile devlet arasındaki anlaşmanız bu mu?.. Siz Fontamaralılar bu kışkırtıcılıkların, bu adiliklerin sonunu ne zaman getireceksiniz!.."

Hiç kafa tutmadan, sancağımızı kara gömleklilere teslim ettik. Bir papaz San Rocco'ya hıyanet ederse biz ne diye sadık

kalacaktık? Üstelik bir de Fucino üzerindeki hakkımızın sarsılması tehlikesi varken!..

Bizi Avezzano'nun büyük meydanına götürdüler, mahkeme binasının arkasında gölgeli bir köşe gösterdiler. Başka köylü kümeleri de öteki binalara yaslanmışlardı. Bu kümelerin arasında devriyeler dolaşıyordu. Bisiklete binmiş candarma birlikleri meydandan geçiyorlardı. Bir otomobil gelip de içinden köylüler iner inmez, candarmalar bunları hemen kendilerine ayrılmış bir yere, fakat daima ötekilerden ayrı duracak şekilde, götürüp yerleştiriyorlardı.

Bir subay, güzel bir yağız atın üstünde, şuraya buraya dolaşıyordu.

Tam bu sırada bir haberci gelip devriyeye bir emir verdi.

Her devriyeden bir candarma ayrılıp şu emri bize ulaştırdı:

"Yere oturmaya müsaade edilmiştir!"

Olduğumuz yere çöktük. Bir saat sonra atlı bir haberci önümüzden geçti. Bir köşeden doğru bir grup yüksekçe memur göründü. Candarmalar: "Ayağa kalkın! Fırlayın! En yüksek sesinizle bağırın"

Olduğumuz yere çöktük. Bir saat sonra atlı biri bağırdı. "Yaşasın şarbaylar!.. Yaşasın namuslu memurlar!.. Yaşasın çalmayan memurlar!.."

Ayağa fırlayıp yüksek sesle bağırdık:

"Yaşasın şarbaylar! Yaşasın namuslu memurlar! Yaşasın çalmayan memurlar!.."

"Çalmayan" memurlar arasında bizim tanıdığımız bir tek kişi, müteahhitti. Çalmayan memurlar uzaklaştıktan sonra, candarmaların müsaadesiyle, tekrar yerlerimize çöktük... Birkaç dakika sonra yeni bir haberci, daha canlı bir kaynaşmaya sebep oldu:

Candarmalar bize:

"Kalkın!.. Kalkın!.." diye bağırdılar, "daha hızlı bağırın: Yaşasın vali!.."

Ayağı fırladık ve yüksek sesle bağırdık:

“Yaşasın vali!..”

Vali şık bir otomobil ile önümüzden geçti, biz de, candarmaların müsaadesiyle tekrar yerlerimize çöktük.

Oturur oturmaz candarmalar bizi tekrar kaldırdılar:

“Bağırabildiğiniz kadar bağırın: Yaşasın nazır!..”

Bu anda, etrafında dört motorsikletli ile beraber gelen büyük bir otomobil yıldırım gibi caddeden geçti, biz de gırtlağımızın yettiği kadar yüksek sesle bağırdık:

“Yaşasın nazır!.. Yaşasın...”

Candarmaların müsaadesiyle tekrar çöktük. Devriyeler nöbet değiştirip yemeğe gittiler. Biz de torbalarımızı açıp ekmeğimizi yedik.

Saat ikiye doğru oyun yeniden başladı: Evvela, nazır geri döndü, sonra vali, daha sonra “çalmayan” memurlar... Her defasında ayağa fırladık, bağırdık ve coştuk.

En sonunda şu haber geldi:

“Serbestsiniz!.. Gidebilirsiniz!..”

Ama candarmalar bunu iki defa söylemeye mecbur oldular.

“Bayram bitti... İster köyünüze dönün, ister Avezzano’yu gezip dolaşın!.. Ama bir saat vaktiniz var... Ondan sonra buradan gitmelisiniz...”

“Peki, nazır ne oldu? Fucino meselesi ne oldu?” diye sorduk; fakat artık dinleyen çıkmadı.

Ama biz de herhangi bir karara varmadan, bir şeyler anlamadan dönüp gidemezdik.

Avezzano’yu iyi bilen Berardo:

“Arkamdan gelin!” dedi.

Her tarafı bayraklarla donatılmış bir sarayın kapısına geldik.

Berardo nöbetçi candarmaya:

“Nazırla konuşmak istiyoruz!” dedi.

Sanki büyük bir küfür etmiş gibi candarmalar hemen üzerine atıldılar, yakalayıp içeri almak istediler. Ama biz ona yapıştık bir boğuşmadır başladı. Sarayın içinden birçok adam koşup geldi, bunların arasında Don Circostanza da vardı; adamakıllı sarhoş olduğu belliydi, “armonika” pantolonu üçüncü dereceydi.

“Hiç kimse benim Fontamaralılarıma saygı göstermekte kusur etmesin!.. İyi muamele edin bakayım benim Fontamaralılarıma...” diye böğürmeye başladı.

Candarmalar yakamızı bıraktılar. Don Circostanza aramıza girdi; birimizi bırakıp ötekini kucaklamak, öpmek istiyordu.

Bu “halkın dostu”na rica ettik:

“Nazırla konuşmak istiyoruz!” dedik.

“Nazır gitti bile...” diye cevap verdi.

Berardo ilave etti:

“Fucino meselesinin ne olduğunu bilmek istiyoruz!”

Don Circostanza bizi bir candarma ile Prens Torlonia’nın bürolarından birine yolladı. Orada, bu işin ne olduğunu bize anlatacak bir memur bulduk.

Berardo sordu:

“Yeni hükümet Fucino meselesini halletti mi?”

Memur cevap verdi:

“Evet, halledildi; hem de herkesi memnun edecek bir şekilde!”

Şimdi de Pontius Pilatus sordu:

“Peki, bizi ne diye müzakerelere çağırmadılar? Bizi ne diye meydanda beklettiler?”

Memur:

“Nazır on bin köylü ile konuşamazdı ki!.. Ama sizin mümessillerinizle konuştu!” dedi.

“Köylülerin mümessili kimdi?” diye sordum.

Cevap şuydu:

"Milis yüzbaşısı Cavaliere Pelino!"

"Toprak nasıl taksim edildi? Fontamaralılar bu topraktan ne alacaklar?" dedim; Berardo suali tamamladı:

"Toprak ne zaman paylaştırılacak?"

"Toprak paylaştırılmayacak. Nazırla köylü mümessilleri, Fuciono'nun fazlasıyla parçalara ayrıldığını tespit ettiler. Fucino'da zaten şimdiden lüzumundan fazla, küçük ortakçı var... Nazırla köylü mümessilleri, bu küçük ortakçıların ortadan çekilmelerine karar verdi. Bunların birçoğu evvelce cephelerde vuruştukları için bu toprağı almışlardı; ama bu, vaziyete tesir edecek iktisadi bir görüş değildir..."

Berardo onun sözünü kesti:

"Doğru... Cephede bulunmuş olmak, rençberlikten anlamak demek değildir. Asıl mesele toprağı işlemektir. Fucino, onu işleyenlerin malıdır! Don Circostanza'nın prensibi budur!"

Memur hemen sözü aldı:

"Nazırın prensibi de bu!" dedi, "Fucino'yu onu işleyene vermeli!.. Fucino'yu, onu işleyecek veya işletecek vasıtası olana vermeli!.. Şöyle de diyebiliriz: Fucino'yu, yetecek kadar sermayesi olana vermeli... Fucino'yu zavallı, küçük çiftçilerden kurtarıp zengin köylülere bırakmalı. Büyük varlıkları olmayanların, Fucino'da ortakçı olarak toprak almaya hakları yoktur."

"Bizim mümessilimiz bu işe ne dedi?" diye sordum. Memur:

"Köylülerin mümessili, Cavaliere Pelino da bunu müdafaa etti ve milli istihsale hizmet için, artık köylülerin toprak kiralamaları gerektiğini söyledi..." dedi. Bunu elde etmek için de, büyük ortakçıların toprak kirasını azaltmayı, küçüklerinkini de yüzde yirmi yükseltmeyi teklif etti. Kira bundan sonra ayniyat* olarak alınacak, bilhassa şeker kamışı olarak. Bunun fiyatını da

---

* *Ayniyat*: Kullanılmaya ya da harcanmaya elverişli olup taşınabilen ve para eden şey, özdek.

Prens Torlonia'nın çiftlik idaresi tayin edecek. Şeker kamışı yetiştirmeyen küçük ortakçılar için kira olarak hektar başına 720 liret kondu. Size şunu da bildireyim ki, mümessilinizin teklifleri tamamen ve sevinçle kabul edildi; Fucino'nun bütün köylüleri Avezzano'da toplanıp nazırı, valiyi, öteki memurları coşkunca alkışlayarak, bu işe razı olduklarını bildirdiler. Daha bilmek istediğiniz bir şey var mı?"

"Her şey meydanda!.." diye cevap verdik.

Her şey meydandaydı.

Caddeler ışıklar içindeydi. Vakit geç olmuştu, fakat yollar gündüz gibi aydınlatılmıştı. Her şey meydandaydı. Avezzano'nun garip, şaşırtıcı bir manzarası vardı. Burası bize, neredeyse sapıtıverecek bir dünya gibi görünüyordu. Kahvelerde, meyhanelerde keyif süren, şarkı söyleyen, dans eden, ipsiz sapsız şeyler konuşan adamlar gördüm. Biraz evvel başımızdan geçenlere inanmakta zorluk çekiyordum. Kendi kendime soruyordum. Acaba bütün bunlar mahsustan mı böyle olmuştu, yoksa herkes, farkına varmadan, aklını mı oynatmıştı?

Meyhanelerden dışarı, balık tavası kokularıyla beraber, sarhoşların şarkıları yayılıyordu. Acıkmış, susamıştık, ama bu meyhaneler bizi tiksindiriyordu.

Berardo:

"Şehirliler eğleniyorlar..." dedi. "Şehirliler keyifli... içiyorlar, yiyorlar... Köylülere nispet olsun diye..."

Bir yığın sarhoş delikanlı şarkı söyleyerek yanımızdan geçti. Hem bağrışıyor hem de edepsizce işaretler yapıyorlardı.

Şarkıları şuydu:

"Tüylerim tüylerinde,

Nasıl bir orman olurlar"

Bu ilk gruptan sonra bir ikincisi geldi. Aralarında, buraya geldiğimiz zaman elimizden San Rocco'nun sancağını alan, kara gömlekliler de vardı. Bizi tanır tanımaz bağırmaya başladılar:

“San Rocco’nun şerefine!..”

Bağrışların arkasından en kötü hayâsızlıklar geldi. Sonra el ele tutuşup etrafımızı çevirdiler, tepine tepine dönmeye başladılar, edepsizce işaretler yaparak şarkı söylediler:

“Bacaklarım bacaklarında,

Nasıl bir kemer olurlar”

Onların yaptıklarına karışmadık. Hiçbirimizde kendini korumak hevesi kalmamıştı. Artık hiçbir şey anlamıyorduk. Yabancı bir dünyadaydık. Şehirlilerin arasına düşmüştük.

Delikanlılar bizi bırakıp, Garibaldi şarkısının havasına uydurdukları “Neşeli Therese”yi söyleyerek uzaklaştılar.

O zaman, bir müddetten beri arkamızdan gelen bir efendi yanımıza sokuldu. İyi giyinmişti, saçları ile sakalı kırmızıydı. Çenesinde bir yara izi vardı.

“Siz Fontamaralı mısınız?” diye sordu.

Kendisine cevap vermedik.

“Hükümetin sizden korktuğunu biliyor musunuz?” dedi. “Sizin rejime düşman olduğunuzu biliyorlar...”

Bıraktık söylesin...

“Ama siz haklısınız... Karşı koymakla iyi yapıyorsunuz... Bu böyle sürüp gidemez... Gelin, toplanıp rahat rahat konuşalım!..”

Efendi yan sokaklardan birine saptı. Arkasından gittik. Arkamızdan bir delikanlı geliyordu. Yarı amele, yarı talebe bir hali vardı. İki üç defa, bir şey söyleyecekmiş gibi, bize gülümsedi. Kırmızı saçlı adam kenar mahallelerdeki tenha bir meyhaneye girdi. Biz de arkasından... Delikanlı azıcık durakladı, sonra o da arkamızdan gelerek bize yakın bir masaya oturdu.

Kırmızı saçlı, şarap ısmarladı; delikanlıyı ise kuşku ile gözden geçirdi. Sonra, yavaş sesle, yarıda kalan konuşmasına başladı.

“Bu böyle sürüp gidemez... Köylülerin hoşnutsuzluğu son haddine vardı... Ama sizin bilginiz kâfi değil... Size akıl öğrete-

cek okumuş yazmış bir adama muhtaçsınız... Don Circostanza sizden büyük bir sevgi ile bahsetti. Size iyilik etmek istiyor, fakat akıllı bir adam olduğu için kendi foyasını da meydana vurmak istemiyor. Bana ihtiyacınız olursa, emrinize hazırım... Bir şey yapmaya niyetiniz varsa, çekinmeden bana danışın... Anladınız mı?.."

Bu tanımadığımız efendinin kendisini tamamen bizim hizmetimize verişinin şekli, eğer büsbütün şaşkın bir halde olmasaydık, her birimizin gözüne batardı. İlk defa olarak bir şehirli bizimle bu kadar samimi konuşuyordu. Bıraktık söylesin.

"Sizi anlıyorum... Şöyle bir gözünüzün içine bakayım, hemen sizi anlıyorum," diye devam etti. "Candarmalar size bir saat içinde Avezzano'dan çıkmanızı söylediler; bir saat geçtiği halde siz hâlâ buradasınız... Sizi anlıyorum... Hükümete bir darbe indirmek istiyorsunuz... İş meydanda.. İnkâr edemezsiniz... Peki, ben niçin buradayım?.. Size yardım etmek, size akıl öğretmek, kendimi sizinle birlikte feda etmek için!.. Anlıyor musunuz?.."

Aslını ararsan bir şey anlamıyorduk. Pontius Pilatus bir şey söyleyecek oldu, ama Berardo, çenesini tutması için ona bir işaret çaktı.

Tanımadığımız adam devam ediyordu:

"Ben de hükümetin bir düşmanıyım!.. Siz belki diyeceksiniz ki, hükümete bir darbe indirmeye niyetimiz var ama, elimizde vasıta yok.. Silahlarımız yok!.. Ben size cevap veriyorum: Silah bulmak güç iş değildir. Kolay, çok kolay, her şeyden kolay bir iştir..."

Biz henüz ağzımızı açıp bir şey söylememiştik, ama şehirli kendi hesabına konuşup duruyordu. Önce sualler soruyor, sonra da hemen cevabını veriyordu:

"Siz diyebilirsiniz ki: Bunlar boş laflar... İş yapması çok daha güçtür... Öyleyse hadi, beni bir deneyin bakalım... On beş dakika burada beklersiniz, size lazım olan şeyleri getiririm, bunları nasıl kullanacağınızı da öğretirim... Şüphe mi ediyorsunuz? Bana inanmıyor musunuz?.. Bekleyin öyleyse..."

Kalktı, her birimizin elini sıktı, ısmarladığı şarabın parasını verip gitti.

O gider gitmez, yanı başımızdaki masada oturan delikanlı bize doğru geldi, dedi ki:

"Bir taharri* memuru... Sizi tuzağa düşürmek isteyen bir hafiye... Aman dikkat edin! Size dinamit filan getirecek, sonra da hepinizi tevkif ettirecek... Herif geriye dönmeden hemen gidin..."

Böylece, çayırlar arasındaki bir patikadan yürüyerek, Avezzano'dan çıktık.

Sabahleyin, rüzgârda dalgalanan bayrakla, kalplerimizde ümit, kamyon içinde geldiğimiz aynı yoldan, yayan dönüyorduk. Aç susuz, ve içerlemiş bir haldeydik.

Gece yarısına doğru Fontamara'ya vardık.

Sabahın üçüne doğru tekrar kalkmış, Fucino'nun yolunu tutmuştuk. Mahsul zamanı başlamıştı.

---

* *Taharri*: Arama, araştırma. (Taharri memuru: Sivil polis.)

HARP

Bedavadan müteahhidin eline geçen otlağın boyunca, belediye bir tahta çit çektirmişti. Bu çit, hem köylülerin dırıltılarına, hem de bin yıldan beri herkesin malı olan bir yere bir kişi sahip çıkabilir mi sualine bir son vermeliydi. Buna rağmen bu mesele üzerine ileri geri konuşmaların sonu gelmiyordu.

Bir gece çit alevler içinde yandı kül oldu. Müteahhit, belediye hesabına bir yenisini yaptırdı, silahlı iki yol bekçisini de başına dikti.

Dünya yaratılalı beri her şeyleri: Harpleri, istilaları; sığırlar, kurtlar ve hırsızlar arasındaki savaşları görmüş olan bir otlağa, iki yol bekçisi korku salabilir miydi hiç?

Tabii salamazdı. Tam aksine; ki bekçilerin de orada oldukları bir sırada çit bir daha ateş aldı. Bekçiler alevlerin yerden nasıl yükseldiklerini, birkaç saniyede bütün çiti nasıl yuttuklarını gayet iyi gördüler. Bütün mucizelerde olduğu gibi, bekçiler vakayı evvela başpapaz Don Abbacchio'ya, sonra merak eden herkese anlattılar. Don Abbacchio birçok eski kitabı karıştırdıktan sonra, çitin yanmasında herhalde tabiat üstü bir kuvvetin, hatta belki de şeytanın parmağı olduğunu söyledi. Halbuki biz bu işte şeytanın hiç de söylendiği gibi şeytanca hareket etmediğini gördük. Hükümetin itibarını korumak isteyen müteahhit, şeytanı tevkif edemediği için, iki bekçiyi deliğe attırdı. Bakalım hangisi kazanacaktı: Şeytan mı, müteahhit mi?

(Hepimiz müteahhidin aleyhindeydik, fakat şeytandan yana olduğunu açıkça söyliyebilen yalnız Berardo Viola idi.)

Şimdi ihtiyar kadın hikâyeye devam etti:

Bir akşam üstü birkaç kadınla beraber ben, kilisenin önündeki küçük meydanda kocalarımızı beklerken bundan bahsediyorduk... Maria Grazia, Ciammaruga'nın karısı, Filomena Castinia, Recchiuta'nın karısı, Cannarozzo'nun kızı, benimle beraberdiler, meydanı bir taraça korkuluğu gibi dereden ayıran küçük, alçak duvarın üstüne, her zamanki gibi oturmuştuk. Artık gölgelenmeye başlayan Fucino'ya bakıyorduk. Aşağıda uzanan ve şosenin tozlu şeridi ile iki parçaya bölünen ova kimsesiz ve sessiz duruyordu. Büyük kıvrıntılar yaparak dağların yamacından Fontamara'ya doğru yükselen yol da sakin ve boştu.

Kocalarımızın geç geleceğini biliyorduk. Mahsul zamanında Fucino'da vakit dardır. Bu sırada hem muntazam, hem teviyeli bir gürültü akşamın sessizliğini bozdu. Evvela bir arı kovanının vınlamasına benziyordu, sonra sopayla harman dövülüyormuş gibi bir uğultu halini aldı. Gürültü ovadan doğru geliyordu, ama sebebi hâlâ anlaşılamıyordu.

Bu, harman dövme sopalarının sesi değildi. Olamazdı da; çünkü o sesler ancak mahsul zamanının sonuna doğru şoseden bu yana duyuluyordu.

Gürültü çabucak yakınlaşıp açıldı...

Sonra birdenbire, bize gelen yolun alt başındaki kıvrıntıda, içi insanlarla dolu bir kamyon göründü.

Hemen arkasından bir ikincisi meydana çıktı.

Sonra bir üçüncüsü,

Sonra bir dördüncüsü,

Sonra bir beşincisi,

Beş kamyon; hepsi Fontamara'ya geliyordu... Fakat hemen arkasından bir tane daha göründü... Sonra bir tane daha.. Sonra

bir tane daha, sonra bir başkası daha... Nihayet sayamaz olduk. On tane miydi? On beş miydi? On iki miydi? Cannarozzo'nun kızı bunları yüz kadar tahmin etti, ama bu kız sayı saymayı bilmezdi. İlk kamyon Fontamara'nın önündeki son kıvrıntıya geldiği zaman son kamyon henüz tepenin eteğindeydi. Hiç bu kadar çok otomobil görmemiştik. Hatta hiçbirimiz o kadar çok kamyon bulunacağını düşünmemiştik bile...

Motorların alışamadığımız gürültüleri bütün Fontamara halkını, yani Fucino'ya gitmemiş olan kadınlarla ihtiyarları, kilisenin önündeki küçük meydana çekip toplamıştı. Bu kadar çok taşıtın böyle beklenmedik bir zamanda, birdenbire ortaya çıkışını, herkes kendine göre yoruyordu.

Marietta Sorcanera:

"Evliya ziyaretine geliyorlar... Evliya ziyaretine..." diye bağırdı. "Böyle ziyaretler artık yayan yapılmıyor, otomobille yapılıyordu. Bizim evliya San Rocco'yu ziyarete geliyorlar..."

Askerliğini şehirde yapmış olan Pasquale Cipolla:

"Otomobil yarışı!" dedi, "Kim daha çabuk gidecek diye bahse tutuşmuşlar... Şehirde her gün böyle bahisler tutulur!.."

Otomobillerin gürültüsü gitgide daha yüksek ve ısrarlı bir hal aldı. Şimdi bir de otomobillerde oturanların deli gibi bağırışıp çağrışmaları duyuluyordu. Fakat süratle birbirini kovalayan silah seslerinin çatırtısı, kilise camının şangırtısı merakımızı birdenbire şaşkınlığa çevirdi:

"Ateş ediyorlar... Bize ateş ediyorlar!.. Kiliseye ateş ediyorlar... Ateş ediyorlar..."

Generale Baldissera biz kadınlara bağırdı:

"Çekilin... Çekilin... Baksanıza ateş ediyorlar... Çekilin!.."

"Peki ama, kim ateş ediyor?.. Sonra ne diye ateş ediyorlar?.. Sonra neden bize ateş ediyorlar!.."

Baldissera:

"Harp!.. Harp!.. dedi, "bu harptir..."

Peki ama, neden harp oluyor? Ne diye harp bize karşı oluyor?..”

Generale tekrar etti:

“Bu harptir!.. Harp!.. Ne diye olduğunu yalnız Allah bilir!..”

Zangoç Teofilo mırıldandı:

“Harp oluyorsa, muharebede okunan duaları okumalı!”

Sonra hemen başladı:

“Reğina pacis, ora pro nobis.”*

Fakat yeni bir yaylım ateşi kilisenin cephesini delik deşik etti, üstümüzü kireç içinde bıraktı. Dua yarım kaldı. Bu olup bitenler akıl ermez şeylerdi. Harp mi oluyordu? Ama neden harp oluyordu? Giuditta Scarpone kusuyordu. Biz, ürkütülmüş bir keçi sürüsü gibi onun etrafına toplanmıştık. Herkes bir başka türlü zırvalıyordu. Yalnız Generale Baldissera hiç şaşmadan:

“Elden bir şey gelmez ki... Harp bu!..” diye tekrar edip duruyordu; “Harp bu!.. Artık söylenecek başka bir şey yok... Harp bu... Kader bu!.. Harp geldiği zaman böyle gelir!..”

Maria Vincenza Viola yapılması doğru olan bir tek işi teklif etti:

“Çanları çalalım!..” dedi. “Köyü bir tehlike sarınca çanları çalmalı. 1860’da Piyemonteliler geldikleri zaman çanlar, bütün gece çalmıştı.”

Fakat Zangoç Teofilo’nun ayaklarının üstünde duracak hali kalmamıştı, o kadar bitkindi. Anahtarı bana verdi. Çanı çalmak için Elvira ile ikimiz çan kulesine çıktık. Çanların yanına gelince Elvira durakladı, bana sordu:

“Hiç kadınlara karşı harp olmuş mu?”

“Hiç böyle bir şey işitmedim!”

“Öyleyse bu harp bize karşı değil, erkeklere karşı...” diye ilave etti. “Burada yalnız kadınları bulurlarsa, geldikleri gibi çekilip giderler; ama erkeklere rastlarlarsa kan gövdeyi götürür...

---

* Ey barış melikesi, bizim için dua et.

Asıl o zaman harp olur. Çan çalıp ortalığı ayağa kaldırmamak daha iyi... Çalarsak erkekler yangın çıktı sanıp köye koşacaklar, sonra ötekilerle çatışacaklar!..”

Berardo’yu düşünüyordu. Ben de kocamla oğlumu düşünüyordum. Bunun için çan kulesinde, çanları çalmadan bekledik.

Buradan, kamyonların Fontamara’nın kenarına gelip durduklarını gördük.

Çok sayıda silahlı insanlar aşağı atladılar. Bir kısmı kamyonların yanında kaldı, bir kısmı kiliseye doğru ilerledi.

Alt tarafımızdakiler tekrar barış dualarına başlamışlardı. Zangoç Teofilo della Groce hitap kelimelerini söylüyor, ötekiler hep birden “Ora pro nobis!” diye cevap veriyorlardı. Elvira ile ben de çan kulesinde diz çökmüş, fısıldıyorduk: “Ora pro nobis!” Bu bittikten sonra Teofilo felaket duasına başladı:

“A morte perpetua

Libera nos Domine...”*

Tam bu anda silahlı adamlar kafilesi yüksek sesle bağırarak, silahlarını havada sallayarak meydana doldular. Bizi korkutacak kadar kalabalıktılar. Kendiliğinden gelen bir hisle, Elvira ile ikimiz kulenin bir köşesine büzüldük; böylece kendimiz görülmeden, her şeyi görebiliyorduk.

Aşağı yukarı 200 kişi kadardılar. Tüfeklerinden başka bellerinde sokulu hançerleri de vardı. Hepsi kara gömlekli idi. Aralarında yalnız, hem candarma, hem de yol bekçilerinin başı olan güzel Philippo’yu tanıdık. Ama ötekiler de bize pek yabancı görünmüyorlar, herhalde pek uzaklardan gelmiyorlardı. Bir kısmı köylü idi, efendilerin hizmetine giren, pek az kazanan, hırsızlıktan, yardakçılıktan geçinen köylüler... Bir kısmı da pazar yerlerinde görülen küçük esnaf, meyhane bulaşıkçısı, berber, arabacı, seyyar çalgıcı gibi kimselerdi. Sonra tembel, gündüzleri korkak, geceleri cesur, küçükleri keyiflerince ezebilmek

---

* Tükenmez ölümden, kurtar bizi Yarabbi.

şartıyla, büyüklerin çanak yalayıcısı olan insanlar... Vicdansız insanlar... Melun insanlar... Bundan evvel bir kere bizim köye intihap talimatnameleri getirmeye geldikleri halde bugün gelip harp eden kimseler... Ortalığın düzenini, herkesin malını korumak vazifesi kendilerine verilen hırsızlar, serseriler... Ailesiz, şerefsiz, vefasız insanlar... Kendileri fakir oldukları halde fakirlere düşman kesilenler...

Koca göbeğinin üstünde üç renkli bir şerit bulunan kısa boylu, şişman biri onların başında gidiyor, güzel Philippo da yanında fiyaka ile yürüyordu.

Göğsü şeritli herif Zangoç Teofilo'ya sordu:

"Orada ne anlatıp duruyorsun?"

Kilisenin adamı:

"Barış diliyorum!" diye cevap verdi.

Koca göbekli adam:

"Dilediğine hemen kavuş öyleyse!" dedi, sonra güzel Philippo'ya bir işaret verdi.

Bu, Teofilo'ya sokuldu, şakırtılı bir tokat yapıştırdı.

Teofilo bir elini tokat yiyen yanağına koydu. Etrafına bakındı, sonra mahcup mahcup sordu:

"Neden?"

Göbeği üç renkli cüce alay ederek:

"Korkak... Korkak köpek!.." dedi, "Ne diye kendini müdafaa etmiyorsun? Korkak!.."

Fakat Teofilo kımıldamadı, sessiz kaldı. Bütün kadınların, ihtiyarların, yahut sakatların arasında, şişko herif, ondan daha mazlum bir kurban bulamazdı. Güzel Philippo ile kısa bir müzakereden sonra homurdandı:

"Yapacak bir şey yok!.."

Sonra, halka dönerek:

"Hepiniz evinize gidin... Hepiniz!" diye emir verdi.

Kilise meydanında bir tek Fontamaralı kalmayınca, cüce herif kara gömleklilere döndü:

"Beşer beşer bütün evlere girin, her tarafı arayın, her türlü silahı müsadere edin... Çabuk!.. Erkekler evlerine dönmeden..."

Bir anda meydan boşalıverdi.

Ortalık oldukça kararmıştı.

Sığındığımız yerden, beşer kişilik devriyelerin Fontamara'nın birkaç sokağına nasıl dağıldıklarını, karanlık evlere nasıl girip kaybolduklarını şöyle böyle görebildik.

Elvira ile ikimiz, elektrik yahut bunun yerini tutacak bir şey olmadan, aldıkları emri yerine getirmenin bu kanun adamlarına biraz güç geleceğini düşündük.

Fakat evi çan kulesinin hemen bitişiğinde olan Maria Grazia'nın birdenbire yükselen feryadı, hemen bunun arkasından, hatta bununla aynı anda, Filomena Castania'nın, Sofia Recchiuta'nın, Lisabetta Limona'nın, Carracina'nın, Filomena Quarterna'nın müthiş bağrışmaları, sonra daha uzaktaki evlerden gelen başka imdat sesleri, yuvarlanan eşyanın, kırılan iskemlelerin, parçalanan camların bunlara karışan gürültü patırtısı, bu silahlı sürünün asıl maksadının ne olduğunu bir anda gözümüzün önüne serdi.

Alt tarafımızda Maria Grazia boğazlanan bir hayvan gibi bağırıyordu. Beş adamın genç kıza nasıl köpekçe saldırdıklarını, arkasına kadar açık duran kapıdan, kendimizi kaybetmiş bir halde seyrediyorduk. Kız birkaç kere ellerinden kurtulmaya muvaffak oldu, hatta bir keresinde kapıya kadar geldi. Fakat kendisini hemen geri çektiler, yakalayıp yere attılar, etrafını çevirdiler. Dört erkek onu sımsıkı tutarken, beşincisi üstüne atıldı. Maria Grazia şimdi, ölmek üzere olan biri gibi hırıltılar çıkarıyordu. Birincisi kızı berbat ettikten sonra yerini bir başkası aldı, işkence yeniden başladı. İkinciden sonra üçüncüye sıra geldi, işkence yeniden başladı. Üçüncüden sonra dördüncü... Fakat artık kızın hıçkırıkları, duyulmayacak kadar yavaşlamıştı; her türlü mukavemetten vazgeçmişti.

Dördüncü ile beşinci, onu, hiç uğraşmadan berbat ettiler. Sonra herifler edepsizce şakalaşıp gülerek evden çıktılar, yirmi metre kadar ötedeki Lisabetta Limona'nın evine gittiler.

Elvira olup bitenlerin hepsini duymuştu. Bunun önüne nasıl geçilebilirdi? Her şey birkaç adım ötemizde olmuştu. Hiçbir hıçkırık kulağından kaçmamıştı. Sonra zavallıcık kollarını boynuna sarmış, bana sokulmuştu; çırpınma illetine tutulmuş gibi titrediğini hissediyordum. Bütün kule, etrafımızı saran bütün dünya da titriyor gibiydi. Tahta merdivenden aşağı atılarak silahlı adamların dikkatini saklandığımız yere çekmesin diye tetik duruyordum. İri gözleri faltaşı gibi açılmış, biraz evvel beş adamın çıktığı ve Maria Grazia'nın işkenceye uğramış vücudunun yattığı karanlık kapıya dikilmişti, boyuna oraya bakıyordu. Aklını kaybedecek diye korktum, ölülere yaptıkları gibi ellerimle gözlerini kapadım. Ama birdenbire benim de kuvvetim çekildi, ayaklarımın dermanı kesildi, karanlıkta ikimiz birden yere yuvarlandık.

Bu akşama dair, anlattıklarımdan başka hiçbir şey bilmiyorum.

Bazen bana, bütün insanların varlığına dair başka hiçbir şey bilmiyormuşum, hiçbir şey hatırlamıyormuşum gibi geliyor.

İhtiyar adam sözü aldı:

Fakat Fucino'dan köye dönen biz erkeklerin bütün bunlardan hiçbir haberi yoktu. Kadınlar keşke çanı çalıp ortalığı ayağa kaldırsalardı... Pescina'ya giden yolda hep buluşmuştuk: Ben, Berardo Viola, Vincenzo Scorza, Papasisto, Ciro Zironda, Maria Grazia'nın babası, bir de Lisabetta Limona'nın nişanlısı... Biraz arkamızdan Giacni to Barletta, Quintilianus, Venerdi Santo, Luigi Scarpa ile başkaları geliyorlardı. Köyün kenarında uzun bir sıra halindeki kamyonlarla bir yığın askeri görünce Berardo:

"Bu herhalde çit yüzünden olacak..." dedi. "Müteahhit herhalde Fontamaralı birinin yakmış olduğunu düşünmüş olacak..."

Belki de, meselenin o çitle alakalı olduğunu düşünmekte Berardo'nun kendine göre sebepleri vardı. Fakat bu iş başka işti.

Otomobilleri bekleyen silahlı adamların arasında birkaç tanesi Berardo'yu tanıyordu; ama niçin Fontamara'ya geldiklerini bize anlatmak istemediler, belki kendileri de bilmiyorlardı. Bizi orada durdurdular, köylülerin ikinci grubu da arkadan gelince hepimizi Fontamara'ya kilise meydanına götürdüler. Düşmanların üst tarafı buraya toplanmış ve dört köşe olmuştu, göbeğinin üstünde üç renkli bir kurdele bulunan kısa boylu, şişman biri bunlara kumanda ediyor, güzel Philippo da ona yardımda bulunuyordu.

Bu dört köşenin tam ortasında Generale Baldissera'yı, Zangoç Teofilo'yu, Pasquale Cipolla'yı, ihtiyar Antonia Bracciola'yı, terzi Anacleto ile daha birkaç kişiyi gördük. Sessiz, hareketsiz, sapsarı ve harp esirleri gibi mukavemetsiz bekleşiyorlardı.

Biz gelince dört köşenin bir ucu açıldı, arkamızdan tekrar kapandı.

Berardo, gülmek mi, kızmak mı gerektiğini bilmeyen biri gibi yüzüme baktı. Biz gelmeden neler olup bittiğini Generale Baldissera'dan öğrenmeye çalıştık. Yanıma yaklaşıp kulağıma fısıldadı:

"Bu, duyulmamış bir hikâyedir!"

Sonra Berardo'ya gitti. Aynı şeyi onun da kulağına söyledi. Sonra ötekilere gidip kulaklarına aynı şeyi fısıldadı:

"Bu duyulmamış, hiç, hiçbir zaman duyulmamış bir hikâyedir!"

Bu sözler işi aydınlatacak gibi değildi, ama muhakkak ki fevkalade bir şey vardı. Çünkü her hadise karşısında, hatta en büyük hadise olduğu zaman bile, Generale Baldissera şimdiye kadar tarihe dayanarak bir izah bulmuştu. Ömründe ilk defa hiçbir şey anlamadığını itiraf ediyordu.

Köye dönen üçüncü bir grup köylü için dört köşe bir kere daha aralandı. Gelenler:

Pontius Pilatus, Jakobo Losurdo, Michele Zompa, Giovanni Testone, Giovanni Oliva, Gasparone ile daha birkaç delikanlıydı. Her şey bizim kabahatimizmiş gibi yüzüme bir baktılar; fakat bu kadar silahlı adamın karşısında kafa tutmaya cesaret edemediler.

Daha sonra şunlar gelip aramıza katıldı:

Achille Piunzo, Alberto Saccone, Paulummo, Recchiuta, Cesidio Verdone ile daha başka gençler, bunların arasında da, Maria Grazia'nın nişanlısı.

Hiç kimsenin bir şey anladığı yoktu. Hiç kimse konuşmuyordu. Herkes birbirine bakıyordu. Henüz bilemediğimiz bir sebepten ötürü hükümetle aramızın açıldığını herkes anlamıştı, bunun için hiç kimse ötekilerden daha çok göze batmak istemiyordu. Herkes önce kendini düşünüyordu.

Antonio Spaventa, Raffaele Scarpone, Luigi della Croce, Antonio Zappa ile başkaları geldiği zaman silahlı dört köşe bir daha açıldı.

Şişkonun ne yapmak niyetinde olduğunu kestirmek güçtü. Acaba hepimizi hapishaneye mi götürmek istiyordu?

Bu pek akla yakın değildi, hem de yapılması mümkün değildi. Çünkü mesele kendi köyümüzün kilise meydanında bir parça bekletilmekten ibaret kaldıkça buna ses çıkarmayabilirdik; ama hepimizi şehire sürükleyip orada hapse tıkmaya bu milisler yetmezdi. Bu kara gömleklileri biz iyi bilirdik. Biraz yüreklenebilmek için gece vakti gelmeleri lazımdı. Çoğunun ağzı şarap kokardı; gözlerinin içine yakından bakınca, bu bakışa dayanamazlardı. Onlar da fukara insanlardı, ama fukaranın başka çeşidi: Ne toprakları, ne zanaatleri vardı, yahut da birçok zanaatleri vardı ki, bu da aynı şey demektir. Güç işlerden yılarlar, yiyip içme meselelerini her hafta başka yollardan çözerlerdi. Zenginlerle devlete karşı koyamayacak kadar zayıf, korkak olduklarından, başka fukaraları, köylüleri, ortakçıları, küçük toprak sahiplerini soyup ezmek hakkı kendilerine verilince, efendilere hizmet yolunu tutarlardı. Gündüzün yalnız olarak

rastlayınca aşağıdan alırlar, hürmet gösterirlerdi; ama geceleri beşi onu bir araya gelince hain, tehlikeli olurlardı. Hep kuvvetliden yana çıkarlardı; her zaman da ondan yana çıkacaklardır... Ama böyle kendilerine mahsus kıyafet ve silahlarla hususi bir ordu halinde toplanmaları son senelerin bir yeniliği idi.

Bunlara bugün ne dediklerini biliyorsun!

Her birimiz vücutça onların üçü gibi gelirdik ama, etrafımızı çevirdikten sonra biz neydik sanki?.. Biz köylüler arasında ortak ne vardı ki? Hangi bağ bizi bir arada tutuyordu?..

Hepimiz aynı kilise meydanında, duruyorduk, hep Fontamara'da doğmuştuk. Bizi birbirimize bağlayan tek bağ buydu, başkası yoktu. Bunu bir yana bıraksak bile, herkes kendini düşünüyordu; herkes bu silahlı dört köşeden, başkalarını içeride bırakıp kendisi nasıl sıvışacağını düşünüyordu. Hepimiz aile babasıydık, hepimiz ailemizi düşünüyorduk. Yalnız Berardo belki başka türlü düşünüyordu. Ama onun ne karısı, ne toprağı vardı.

Bu sırada Fucino'dan başka köylüler de köye dönmüşlerdi. Aralarında Ciammaruga da vardı. Bunlar da bizim dört köşenin içine geldiler.

Adamakıllı geç olmuştu.

Şişko herif:

"Sorgu başlıyor!" dedi.*

"Sorgu mu? Ne sorgusu?"**

Dört köşenin içinde, bir metre boyunda bir yol açtılar, bunun bir başına şişko herif, öbür başına Güzel Philippo geçti.

İlk çağrılan Zangoç Teofilo idi.

Üç renkli şeritle süslü herif sordu:

"Kim yaşasın?"

Teofilo şaşkınlıkla dilini yutmuş gibiydi.

---

* İtalyanca metinde: İmtihan başlıyor. -ed.

** İtalyanca metinde: Ne imtihanı? Mektepte miyiz? -ed.

“Kim yaşasın?”

Hükümetin adamı içerlemiş bir halde tekrar sordu:

“Kim yaşasın?”

Teofilo, ilham ister gibi, korku içinde bize döndü; ama hiç kimsenin ondan fazla bir şey bildiği yoktu.

Teofilo’da cevap vermek alametleri görünmediği için cüce herif, elinde büyük bir liste tutan, güzel Philippo’ya döndü:

“İsminin yanına yaz: Serkeş!” diye emir verdi.

Teofilo çekildi. İkinci çağrılan terzi Anacleto idi.

Şişko sordu:

“Kim yaşasın?”

Düşünmeye vakit bulmuş olan Anacleto:

“Meryem yaşasın!” dedi.

Güzel Philippo:

“Hangi Meryem?” diye sordu.

Anacleto biraz düşündü, duraklar gibi oldu, sonra:

“Loreto kilisesindeki Meryem!” dedi.

Kısa boylu adam yol bekçisi Philippo’ya:

“Yaz: Serkeş!” diye emir verdi.

Anacleto çekildi. Üçüncü çağrılan, ihtiyar Antonio Braciola idi. Onun da cevabı hazırdı:

“Rocco yaşasın!”

Cüce herif bu cevaptan da memnun olmadı, emri bastı:

“Yaz: Serkeş!”

Dördüncü olarak çağrılan Pasquale Cipolla idi.

“Kim yaşasın?” diye suratına bağırdılar.

“Affedersiniz, bununla ne demek istiyorsunuz?” diye sormak cesaretinde bulundu.

Şişko:

“Ne düşünüyorsan açıkca söyle!” dedi, “Kim yaşasın?..”

“Ekmekle şarap yaşasın!..”

O da “serkeş” diye kaydedildi.

Herkes sıranın kendisine gelmesini bekliyordu, ama hiç kimse, hükümetin adamının nasıl bir cevap istediğini kestiremiyordu.

Bizim asıl zihnimizi kurcalayan büsbütün başka bir şeydi, yani şunu düşünüyorduk: Acaba yanlış bir cevap verirsek para filan ödeyecek miydik? Tabii hiçbirimiz bu “serkeş” kelimesinin ne demek olduğunu bilmiyorduk; ama bunun “para ödeyecek!” demek olması pek akla yakındı.

Ben, Generale Beldissera’ya yaklaşmaya çalıştım; gençliğinde Napoli’de bulunduğu için aramızda en bilgili adam sayılırdı. Doğru cevabın ne olduğunu kendisinden öğrenmek istiyordum, fakat o, her şeyi bilip de hiçbir şey söylemek istemeyen biri gibi, yüzüme bakıp merhametle güldü.

Kanun adamı ona da sordu:

“Kim yaşasın?”

İhtiyar papuççu şapkasını çıkararak bağırdı:

“Yaşasın Kraliçe Margherita!”

Bu sözler Baldissera’nın beklediğinden büsbütün başka bir tesir doğurdu. Faşistler gürültülü bir kahkaha kopardılar, kısa boylu herif de ona haddini bildirdi:

“Öldü o, öldü... Kraliçe Margherita öldü!”

Baldissera dehşet içinde:

“Öldü mü?” diye sordu, “imkânı yok!..”

Kısa boylu, Güzel Philippo’ya:

“Yaz: Meşruiyete sadık!” dedi.

Baldissera, bu anlaşılmaz işlerin üst üste yığılmasına şaşıp başını sallayarak çekildi. Onun arkasından Antonio Zappa geldi. Berardo’nun sözüne uyarak:

“Kahrolsun hırsızlar!” diye bağırdı, fakat bu sözleri kara gömlekliler arasında umumi bir itiraz dalgası doğurdu.

Şişko, mühim bir tavırla:

“Yaz: Anarşist!” dedi.

Zappa gitti, Antonio Spaventa geldi.

“Kahrolsun serseriler!..”

Bu sözler de kara gömlekliler arasında müthiş bir gürültüye sebep oldu. Spaventa da “anarşist” diye damgalandı.

Şişko, Luigi della Croce’ye sordu:

“Kim yaşasın?”

O da Berardo’nun yetiştirmelerindendi; “yaşasın” diyemez, yalnız “kahrolsun” diyebilirdi. Bunun için:

“Kahrolsun vergiler!..” diye cevap verdi.

Buna faşistler bile itiraz edemediler. Della Croce de “anarşist” damgasını yedi.

Kanun mümessilinin suratına doğru:

“Kahrolsun sana maaş verenler!” diye bağıran Raffaele Scarpone etrafta daha büyük bir tesir yaptı. Kısa boylu adam onu hemen tevkif ettirecekti, ama Raffaele sözünü, dört köşeden çıktıktan sonra söyleyecek kadar açık gözlülük etmişti. İki sıçrayışta kilisenin arkasında kayboldu. Bir daha hiç görünmedi.

Jacobo Losurdo ile birlikte tekrar ihtiyatlılara sıra geldi; Losurdo: “Herkes yaşasın!” diye bağırdı. Bundan daha akıllıca bir cevap olabileceğini düşünmek güçtü. Ama bu da hoşa gitmedi.

Cüce, yanındaki yardımcısına:

“Yaz: Liberal!..” dedi.

Giovanni Oliva büyük bir iyi niyetle:

“Yaşasın hükümet!” diye bağırdı.

Güzel Philippo sordu:

“Hangi hükümet?”

Oliva, çeşit çeşit hükümetler bulunduğunu hiç bilmiyordu.

Ama nezaket icabı:

“Meşru hükümet!” dedi.

Kısa boylu, yanına döndü:

“Yaz: Hileci.”

Pontius Pilatus aklınca kurnazlık edecekti; sırası gelince o da bağırdı:

“Yaşasın hükümet!”

“Hangi hükümet!”

“Meşru olmayan hükümet!”

Göbekli herif:

“Yaz: Serseri!..” dedi.

Şimdiye kadar hiç kimse, memnun edici bir cevap bulmaya muvaffak olamamıştı. Daha imtihana çekilecek olan bizler için, reddedilen cevaplar arttıkça, söyleyecek şey bulmak büsbütün güçleşiyordu. Ama en mühim ve hâlâ çözülmemiş olan mesele, yanlış bir cevap verirsek para ödeyip ödemeyeceğimiz meselesiydi. Yalnız Berardo bu işe metelik vermediğini ispat ediyor, genç dostlarını Evviva (yaşasın) yerine, Abbaso (kahrolsun) diyecek şekilde hazırlıyordu.

Venerdi Santo:

“Kahrolsun bankalar!” diye bağırdı.

Philippo:

“Hangi banka?” diye sordu.

Bankaların içyüzünü iyi bilen Venerdi:

“Bir tane banka var, o da yalnız müteahhide para veriyor!” diye cevap verdi.

“Yaz: Komünist!”

“Kahrolsun Torlonia!” diye cevap verdiği için, Casparone’nin isminin yanına da “komünist” diye işaret kondu.

Halbuki:

“Yaşasın fakirler!” diye cevap veren Paulummo “sosyalist” payesini aldı.

Bu son sualler, cevaplar sırasında meydanın öbür başından, Berardo’nun büyük anası Maria Vincenza çıkageldi. Kendisini biraz evvel Maria Grazia’nın evine girerken görmüştük.

İhtiyar kadın bağırıyordu:

“Berardo? Nerede Berardo? Bu alçak haydutlar, evlerimizde neler yaptılar... Köyümüzün kadınlarına neler ettiler!.. Erkekler nerede? Erkekler nerede kaldı? Berardo!..”

Berardo işi derhal anladı, yahut da anlamış gibi yaptı; bir atlayışta, şimdi titremeye başlayan Philippo’nun yanına gitti; yakasına yapışıp sordu:

“Elvira nerede? Elvira’ya ne ettin?”

İhtiyar Maria Vincenza bu aralık kilisenin eşiğine kadar gitmiş, dizlerinin üstüne çökerek şimdi tekrar ağlayıp sızlanmaya başlamıştı:

“Meryem Ana, bizi koru, bize yardım et, bizi kurtar!..”

Onun yalvarması bitmeden, büyük çandan gelen bir ses herkesin gözünü kilise kulesine çevirdi.

Orada, bir vücudun, uzun boylu bir kadının gölgesine benzeyen bir şey gördük.

Sarsılmış bir halde nefesimizi tuttuk. Hayal kayboldu.

“Meryem Ana!.. Meryem Ana!..” diye bağırdı.

Ötekiler de aynı sözü tekrarlamaya başladılar:

“Meryem Ana!.. Meryem Ana!..”

Dört köşe dağıldı. Kara gömlekliler, perişan bir halde, köyün kenarındaki kamyonlarına koştular.

Uzaktan motorların sesini duyduk.

Sonra kamyonların, fenerlerini yakarak, büyük bir hızla, bayırdan aşağı indiklerini gördük. Sayılarını bellemeye muvaffak olamadık. Sonu gelmez bir zincir gibiydi.

Fakat bayırın alt başında, şoseye varmadan evvelki son dönemeçte, birdenbire durdular.

Bu duruş belki yarım saat sürdü.

Berardo'ya sordum:

"Ne diye durdular acaba? Sakın geri dönmesinler?"

Gülerek cevap verdi:

"Ne diye yollarına gidemediklerini Rafaele Scarpone biliyor!"

Nihayet otomobiller yola koyuldukları zaman adamakıllı gece olmuştu.

"Artık bundan sonra yatmaya değer mi? Yoksa biraz daha bekleyip Fucino'ya mı gitmeli?" diye Berardo'dan sordum.

"Kilise kulesinde kim var, evvela bunu araştırmalı!" dedi.

O zaten aslında Meryem Ana'ya değil, şeytana inanırdı. Fena ruhlar görünse iman ederdi, ama mukaddes bakirenin görünüşü onu inandıramadı.

Kulede karımla Elvira'yı gördük... Diriden ziyade ölüydüler...

(Ertesi gün öğrendik ki, önde giden kamyon, yola çaprazlama konan bir ağaç kütüğüne çarpıp devrilmiş; birçok yaralı varmış; göğsü üç renkli kurdeleli cüce de yaralılar arasındaymış!..)

ŞEHİR

O felaket gecesinin heyecanları Elvira'yı hasta yatağına düşürdü.

Kendisine, boyayıp dokumak için biraz yün getirmişlerdi; çalışamadığına pek üzülüyordu. Harpten beri bizim tarafların dokumacılığı ölmeye yüz tutmuştu. Elvira'nın tezgâhı da, henüz büsbütün durmayan tek tük tezgâhlardan biriydi. Ama o da artık pek az şıkırdıyor, kırk yılda bir üç beş kilo yün işleyebiliyordu. Hatta komşu köylerde, yüzlerce yıldan beri işleyen dokuma tezgâhlarını ocağa atıp yakmışlardı. Bu zanaatin yıkılmasında birçok şeyin eli vardı. Yerli yetişen hammaddelerin ortadan kalkması, şehirde yapılan kumaşların köye girmesi, sonra da köylerin günden güne artan sefilliği... Elvira çaresiz kaldığı için Berardo'ya haber saldı; gelip yakacak odunumu yarıverir mi, dedi. O da, alacağı parayı falan düşünmeden, kabul etti; yalnız odunu yarmakla kalmadı, kızın nezareti altında yünleri de boyadı.

Geçirdiği korkudan biraz zayıflayan Elvira, uzunca, esmer yüzü, kara gözleri, kara saçları kıvrak vücudu ile belki daha da güzelleşmişti. Köşedeki ot yatakta yatıyor, emirler veriyor, Berardo da, yeni bir şey öğrenen çocuklar gibi itaat ediyordu. Ara sıra da sualler sorup kızı şaşırtıyordu. Mesela: Neden sarı bir kumaş çivite batırılınca koyu mavi oluyordu?

Kız:

"Başka türlü olmaz!" diyordu.

Öteki:

“Ama neden?” diye ısrar ediyordu.

“İşte öyledir de ondan!” Sonra kendisi bir koz oynamak için sorardı:

“Neden ayçiçeği tohumundan soğan çıkmıyor?”

Berardo:

“Saçmalama!” diye haddini bildirirdi, “Sahici ayçiçeği tohumundan ayçiçeğinden başka bir şey çıkmayacağı meydanda...”

Böyle konuşmalar onları bir yaklaşmaya götürüyordu. Ne zaman, bir yardımım olur mu diye, boyahaneye gitsem, Berardo’yu orada, odanın hemen hemen yarısını dolduran, iki tuğla ocağın önünde bulurdum. Odayı kalın bir buğu tabakası kaplar, Berardo ise kara bir sopa ile, kazanda kaynayan kumaşları karıştırıp kaldırır, yahut ateşi körüklerdi. Bir akşam Elvira benim yanımda, Berardo’ya ücret olarak vermek istediği bir lireti kabul ettirmeye uğraştı. Fakat o, her zamanki gibi kaba bir tavırla kızı itti.

Ben işe karışacak oldum:

“Canım, Berardo parayı almıyorsa, demek ki düğününe saklamanı istiyor!”

Elvira nar gibi kızardı, Berardo da, üstüme atılacakmış gibi beni süzdü.

Kendi kendime: “Artık yapılacak bir şey yok!” dedim, “Berardo evlenecek adam değil!”

Ama ertesi gün Maria Vincenza, Berardo’nun büyük anası bana gelip sordu:

“Berardo’yu gördün mü?”

“Nasıl? Bu gece eve gelmedi mi?”

Kadın:

“Gelmedi!” dedi, gitti.

Biraz sonra, bir “Günaydın” bile demeden, Berardo bizim evin kapısında göründü. Hiçbir şey söylemeden, onu orada beklettim. Tarlaya gitmek üzere çıkarken:

“Bana bir akıl lazım...” dedi.

Bu adam ömründe ilk defa olarak akıl danışıyordu.

“Şu evlenme meselesi... Dün sen bu lafı açtığın zaman, bana acelesi yok gibi geldi, ama şimdi acelesi var!..”

O zaman, bu gece Berardo’nun Elvira’nın yanında yattığını anladım.

“Benim fikrime kalırsa,” dedim, “Elvira ile hemen evlenirsen, hiçbir şey kaybetmez, birçok şey kazanırsın... Bütün Fontamara’da ondan daha iyi bir kısmet bulamazsın...”

Berardo:

“Ne demek istediğimi anlamadın!” diye izah etti. “Ben hiçbir zaman ondan daha iyi bir kadın istemiş değilim... Tam aksine, ben neyim sanki?.. Tarlası olmayan bir ırgat... Toprağı olmayan bir solucan... Yuvası olmayan bir köstebek, kovuğu olmayan bir tilki... Acaba Elvira böyle topraksız birini isteyecek mi?.. Böyle şey olmaz... Annemle beraber aç kalmak bir şey değil... Ama Elvira da yanımda olursa? Gündelikle bugün şunun yanında, yarın ötekinin yanında çalışmaktan da bir şey çıkmaz... Ama onun kocasının gündelikçiliğe gitmesi doğru olur mu? Topraksız bir ırgadı koca diye almak hiç doğru olur mu?”

“Ne diye bunları daha önce düşünmedin?.. Ne diye bütün bunlar, dün akşam, onunla işi pişirmeden, aklına gelmedi?”

Berardo sabırsızlanarak:

“Ne demek istediğimi anlamadın!” diye tekrarladı, “Ondan vazgeçmeyi düşünmüyorum... Onu başka birinin almasına asla müsaade etmem.”

Bunlar, tam Berardo’ya yakışır sözlerdi. İnsan onunla bir gün bir gece münakaşa etse yine bir sonuca varamazdı.

Ama bu sefer mesele pek sade idi, bunun için şöyle diyerek onun bütün itirazlarını önleyeceğimi sandım:

“Sen şimdi Elvira’yı almak istiyor musun, yoksa istemiyor musun?..”

Berardo:

"Hiçbir şey anlamadın, hiçbir şey de anlamayacaksın?.." diyerek gitti.

Berardo'nun hali düzelmedi. Bütün telaşının sebebi toprağı olmayışı idi. Şimdiye kadar bunu heyecanlı lakırdıların arkasına saklamaya çalışmıştı; fakat hemen bir aile kurmak mecburiyeti, onu katı hakikatle karşı karşıya getirmişti.

Fontamara'daki topraksız ırgatların sayısı azdı. Herkes bunları hor görür, kendilerine kötü gözle bakardı. Bunlar her şeyde, herkesten daha beceriksiz, herkesten daha bilgisiz, herkesten daha aptal, herkesten daha tembel sayılırlar, birçok hallerde de bu hükmü doğru çıkarırlardı. Ama son senelerde her şey başka türlü olmuştu. Bizim taraflarda hiçbir köylü toprağını artıramamış, hiçbir gündelikçi, toprak sahibi olamamıştı. Tam aksine: Alacaklıları tarafından malları ellerinden alınıp tekrar mülksüz hale gelen birçok küçük toprak sahipleri vardı. Hatta ırgatlığa düşen zengin köylüler bile olmuştu. Berardo Viola hakkında ne söylenirse söylensin, onun kuvvet ve akılca öteki Fontamaralılardan üstün olduğu söz götürmezdi. Eğer şimdi küçük bir tarla almak için üç beş kuruşu bir araya getiremiyorsa, demek ki topraksız ırgatların toprak sahibi olabildikleri devirler artık geçmişti. Berardo'nun başına gelen, Fontamara delikanlılarının pek çoğunun başına gelecekti.

Devirler değişmiş olsa bile, halkın kanaatleri değişmemişti. Topraksız ırgat hor görülüyordu, Berardo da bunu bir türlü hazmedemiyordu. Amerika'da birkaç sene kalarak yahut İtalya'nın başka taraflarında çalışarak tarla sahibi olacağını ummuş durmuş, fakat işi hep ters gitmişti. Şimdi, bu kendisini sıkıştıran, önünden kaçılması mümkün olmayan evlenme işi yüzünden, bütün ömrünce sefil yaşamaya mahkûm olduğunu hissediyordu. Bir çıkar yol yoktu.

Bir tek çıkar yol, yani şehirde çalışma meselesi hakkında, Fontamara'da hiç kimsenin beklemediği bir adamdan, hiç umulmadan bir haber aldık.

Bu, kambur bir ihtiyardı. Yarı köylü, yarı şehirli, daha doğrusu şehirde kılığı değişmiş bir köylü idi. Bavulu omuzunda Fontamara'nın meydanında görününce kendisini evvela gezici vaizlerden biri sandık. Bunlar köy köy dolaşırlar mahsulün nasıl olacağı hakkında önceden haberler verirler, salgın hastalıklara karşı korlar, göze uğramış sığırlarla kadınları iyi ederler, en şifalı nasır ilacını satarlardı.

Bu adam dükkânının önünden geçerken, Generale Baldissera meraka kapılıp arkasına takılmış, Marietta Sorcanera'yı, Michele Zompa'yı, Berardo Viola'yı bir de beni çağırtmıştı; şimdi ona sordu:

"Nereden geliyorsun? Neler biliyorsun?"

İhtiyar meydanın ortasına kadar yürüdü. Bavulunu yere bıraktı. Bir daha hiç kalkmaya niyeti olamayan biri gibi onun üstüne oturdu, sonra cevap verdi:

"Hiç kimse kendi yurdunda peygamber olamaz!"

Ne demek istediğini evvela anlayamadık.

Tuhaf bir hali vardı: Bir çocuk başı, iki korkak göz, eski usul bir posbıyık, kocaman, delik deşik bir ayyaş burnu, öyle ki, bir sıkılsa içinde birkaç neslin şarabı akacak... Başında bir melon şapka, sırtında kadife yakalı, iki sıra parlak düğmeli bir ceket, bacaklarında boz renkte bir asker pantolonu vardı.

Michele Zompa;

"Bize gelecekten haber ver, ama faydası yoktu..." diye rica etti.

İhtiyar:

"Sabredin bakalım!.. Evvela Giuditta Goriano'yu çağırın!" dedi.

Michele:

"O çoktan toz toprak oldu..." diye cevap verdi. Hepimiz güldük, çünkü bu işte ihtiyarın peygamberliği fos çıkmıştı. Tekrar bir istekte bulundu:

"Giuditta öldüyse Berardo Goriano'yu çağırın!.."

Bu sefer Sorcanera:

“Berardo Goriano da öldü, hem de harbin başında,” diye cevap verdi.

Bu sefer peygamber kızgın bir tavırla:

“Peki, Peppino Goriano? O da öldü mü?” dedi.

Bu hususta fikirler başka başka idi. Gençliğinde Peppino Goriano ile de yatmış olan Sorcanera onun Roma’da öldüğünde ısrar ediyordu. Halbuki Baldissera daha ziyade onun Roma’da para kazandığı, zengin bir karı aldığı, bundan sonra da, doğduğu yerin adını unuttuğu fikrindeydi.

O zaman yabancı başını kaldırıp:

“Şimdi size Peppino’nun başından geçenlerin aslını anlatayım!” dedi. Sonra başladı:

“Peppino, Kral Umberto’nun öldürüldüğü gün Fontamara’dan Roma’ya doğru yola çıktı. O zamandan beri kaç sene oldu acaba... Hesabı kolay...

Umberto’nun ölümüyle, Trablus harbinden sonra görünen kuyruklu yıldız arasında aşağı yukarı on sene var; kuyruklu yıldızdan, Triyeste için yapılan harbe kadar da beş sene, etti on beş sene... Bu Triyeste muharebesi dört beş sene sürmüştü, oldu yirmi sene; ondan sonra beş sene Kızıllar hüküm sürdü, etti yirmi beş; sonra bugünkü düzenli devir başladı ki, yedi senedir sürüyor; herkes artık bunun da sona ereceğini, yerine belki de Türklerin geleceğini umuyor ama, ne bunun sona ereceği var, ne de ortada Türklerden bir alamet... Hepsi birden otuz beş sene ediyor...

İşte Peppino Goriano kısmetini aramak için otuz beş sene evvel Roma’ya gitmişti. Maksadı, kısmetini ele geçirir geçirmez Fontamara’ya dönmek, burada, sevdiği on altı yaşındaki bir kızla o zamanki ismiyle Marietta Sorcettonero ile evlenmekti...”

Marietta kızarak onun sözünü kesti:

“İşte buradayım!..”

Yalancı peygamber:

“İmkân yok!” diye bağırdı, sonra karşısındaki kadını tepeden tırnağa kadar bir süzdü.

Biz Marietta’nın sözünü tasdik ettik; peygamber şaşırmış bir halde susuyordu. Uzun bir sükûttan sonra nihayet tekrar hikâyesine devam etti:

“Peppino Goriano birkaç sene içinde zengin olacağını hesaplıyordu... Roma’da ‘Fate-bene-fratelli’ adlı papazlar müessesesinde hemen bir bulaşıkçılık işi buldu, ama bu işte zengin olamadı. Günde on dört saat çalışıyordu. Buna karşılık kendisine yiyecekle yatacak veriyorlar, ama içecek vermiyorlardı...

Müessese papazlarının fikrince şarap insanı alçaltan bir şeydi, onlar da maiyetlerinde bulunanların alçalmasını istemiyorlardı. Bu müessesede alçalmalarına müsaade edilenler sadece büyüklerdi. Bunların şarabı kilerde duruyor, Peppino da orada çalışıyordu. Böylece iki sene sadakatle hizmet ettikten sonra, kendisini, hiç durmadan içiyor diye, kapı dışarı ediverdiler. Bir zaman işsiz kaldı. Ara sıra ufak hizmetler görüp birkaç soldi kazanıyordu. Ama bunlar yalnız içmeye yetiyor, yemeye, hele yatmaya hiçbir şey kalmıyordu. Mevsimine göre, geceleri ya nebatat bahçesinde, ya Kolize’de yahut da Esedra kemerlerinin altında geçiriyordu. Bunların hepsi gündüzün görülecek güzel yerlerdir ama, geceleri uyumak için hiç de güzel değil... Bu sıralarda bir gece Peppino’ya rüyasında San Rocco göründü, o yakınlardaki sucukçu dükkânına nasıl girileceğini anlattı. Peppino hemen bu mağazaya koştu ama işin sonunda bekçiler tarafından görüldü, yakalandı, sekiz ay hapse mahkûm oldu. San Rocco’yu da davaya karıştırmaya çalıştıysa da, hâkimler inanmadılar. Hâkimler fukaraların sözüne hiçbir zaman inanmazlar... Ama hapishanede bahtı açıldı: Gözleri hastalandı. Evvela beyazımtırak bir su süzülmeye başladı, sonra göz kapakları şişip domates gibi kızardı. Sahiden pek hazin bir manzaraydı bu... Gözlerinin bu perişan vaziyeti yüzünden hapishaneden çıkarıldı, Peppino da ömründe ilk defa olarak kısmetinin yakasına yapıştı: Tanıdıklarından birinin küçük kızını kiraladı, kendini halkın

hayırseverliğine bıraktı. Sabahları, arafta azap çeken ruhlar için ayin yapılan kiliselerin önünde dolaşıyor; öğleleri çeşit çeşit manastırların kapılarındaki çorba çanaklarını midesine boşaltıyor; öğleden sonraları ve akşamları mezarlıklarda, tiyatro kapılarında, gelip geçenlerin merhametini uyandırıyordu. Kiraladığı kız kendisine günde iki lirete mal olsa bile Peppino bir oda kiralayacak, birkaç soldi biriktirecek kadar kazanıyordu. Yemek derdi yoktu, manastırlardan; hatta ihtiyacından fazla yiyecek alıyor, bunun bir kısmını San Giovanni kapısındaki bir meyhanede şarapla değiştirmeye mecbur oluyordu. Peppino hiç olmazsa birkaç sene kendini bu hayırseverlerin hizmetine vereceğini, beş on kuruş biriktireceğini, sonra da Fontamara'ya dönüp Sorcettonera ile evleneceğini umuyordu..."

Marietta içini çekerek sordu:

"Peki, ne diye böyle yapmadı?"

"Başkalarının hasedi onu bu planını tamamlamaktan alıkoydu. Uğursuz bir günde kendisini bir polis yakaladı, gözlerini tedavi ettirmek için hastaneye sevketti. Peppino Goriano buna karşı koymak için: 'Gözler benim gözlerim değil mi? Onlara keyfimin istediğini yapmaya hakkım var!' dedi, ama İtalya'da hiçbir zaman sahiden hürriyet mevcut olmamıştır. Bunun için birkaç günde göz nuruna kavuştu, ama bu yüzden zanaatini kaybetti. Artık saadet günleri, bolluk günleri geçmiş, sıkıntı günleri başlamıştı. Duvarcı yamaklığı, yük arabacılığı, Tiber nehri kıyısında kum ameleliği gibi ağır işlere girdi, ama hiçbir yerde bir haftadan fazla kalamadı. Herhangi bir işe heves etse kuvveti yetmiyor, kuvveti yetse hevesi olmuyordu. Bahtını bin yoldan denedi. O sıralarda her gün Roma'ya, para avına çıkmış yüzlerce taşralı gelirdi. Gözleri pek yüksekte olmayanlar kundura boyacılığı, çöpçülük, ahçı yamaklığı, ahır hizmetkârlığı, bahçıvanlık gibi işlere girerler, bu ufak işlerde tutunmaya, her gün bir yana birkaç soldi koymaya muvaffak olurlardı. Ama Peppino Goriano'da –öteki köylüler gibi– bin liret biriktirmek için on sene bekleyecek sabır yoktu. O hep, kısmet kapılarının birdenbi-

re açılmasını gözlüyordu. Bunun yerine kendisine boyuna hapishane kapıları açılıyordu; topu topu dört sene beş ay hapis yattı.

İşler bu kadar aksi gidince Peppino Goriano'nun cesareti kırıldı. Nihayet o da, Abruz dağlarından gelen ve Roma'da en sefil işleri gören fakir köylülerin hayatını sürmeye razı oldu... Bir zaman istasyonlarda, kışlaların önünde, bir papağanla dolaştı; kuş, iki soldi verene, içinde gelecekten haberler yazılı bir zarf çekiyordu. Fakat birkaç ay sonra papağanda bunama alametleri göründü, günün birinde de öldü. Peppino bir zaman da Abruzlardan Roma'ya her kış çalışmak için akın edenlerden istifade ederek, köylü kadınları sütnineliğe, hizmetçiliğe; erkekleri de bulaşıkçılığa, kara ameleliğe yerleştirdi.

Bu sıralarda Peppino, mukaddes bir adamla, Monsignor Calogero ile tanışmaya muvaffak oldu. Yalınayak Karmelitler tarikatından olan Monsignor onu da uşağı olarak aldı. Hürmetlûnun arzu ve ihtirasları yaşına uygun olmayacak kadar ateşli idi. Bu arzularını söndürmek hususunda, Abruzlardan gelen köylü kadınlara bilhassa ayrı bir kıymet veriyordu.

Peppino yiyecek, içecek, yatacaktan başka, mukaddes adamın koynuna sokabildiği her köylü kadın için de ayrıca on liret mükâfat alıyordu. İlk aylarda Peppino vazifesini büyük bir dürüstlükle yaptı, hiç durmadan sokaklarda, parklarda dolaştı, Abruz şivesiyle konuşan hizmetçi kadınlarla sütnineleri Monsignor Calogero'ya günah çıkartmaya götürdü. Fakat başarıları gün günden azaldı. Bundan başka, aynı kadın bu mukaddes adama en çok iki üç kereden fazla gelmiyor, hep yenisini aramak gerekiyordu. Peppino yerinden olmamak için, Via Panico'da oturup bu işi kendilerine meslek edinen kadınların yardımına başvurmak zorunda kaldı. Monsignor bunların Abruzlardan taze gelmiş köylüler olduğuna kanaat getirsin diye, kadınlara soğan, sarmısak yediriyordu. Muhterem din adamı bu dalavereyi ancak pis bir hastalığa yakalanınca fark etti. O zaman Peppino Goriano'ya yol verdi. Felaket artık onun peşini bırakmıyordu."

Marietta sordu:

“Ama neden Fontamara’ya dönmedi?”

“Bir dilenci gibi mi dönseydi? İmkânsız!.. Sefalet çekmenin kendisine daha kolay geldiği Roma’da kaldı, akla gelmeyecek işler yaptı: Köpek kırkıcılığı, kilise hizmetkârlığı, mezar kazıcılık, potinbağı satıcılığı, kartpostal satıcılığı, çeşitli meyhanelerde bulaşıkçılık... Ne kadar çok meslek değiştirirse, aynı mesleğe o kadar çok dönüyordu. Roma’da binlerce, binlerce Abruzlu köylü onun sürdüğü hayatı sürüyorlar, başkalarının tenezzül etmedikleri işleri yapıyorlardı. Bütün ömürlerini 'ötekiler'den daha aşağı bir basamakta geçiriyorlar, bütün ömürlerince ırgat, bütün ömürlerince serseri işçi olarak kalıyorlardı. Roma’da sokağa çıkınca bunları ilk bakışta tanımak pek kolaydır. Yürüyüşleri başka, bakışları, gülüşleri, konuşmaları başka, giyinişleri ‘ötekiler’den ayrıdır. Pazar günleri ‘ötekiler’ stadyuma, yahut Parioli’ye, yahut da küçük bir meyhaneye giderlerdi. ‘Ötekiler’ Triyeste için yapılan harbin aleyhinde, lehinde nümayişlerde bulunurlarken Peppino Roma’daydı, ama Zafer Kapısı yakınlarında küçük bir lokantaya saklanmıştı. Harpten sonra ‘ötekiler’ iş dairesinin yolunu tuttular, halbuki o Testaccio’daki bir meyhanenin gedikli müşterisi idi. Bazen şehir birbirine girer, Peppino, istemediği halde bu işlere karışır, fakat bu ona pek pahalıya mal olurdu.

Mesela Peppino günün birinde Cola di Rienzo caddesinde büyük bir insan kalabalığının, ellerinde kızıl bayraklarla, dükkânları yağma ettiklerini görmüştü. O da araya karıştı, böylelikle bir kunduracı dükkânına girdi; ama tekrar dışarı çıktığı zaman, elinde birbirine uymaz ayakkabılar vardı: İki tane kadın balo iskarpini, ikisi de sol ayak için, bir tane de büyük süvari çizmesi, sağ ayak için... Bunları ne yapabilirdi? Elindekilere uyacak pabuçları almış adamı aramaya çıktı. Nihayet, her yerde sorup dururken, kibar bir beye rastladı. Bu zat, ona yardıma hazır olduğunu söyleyip evine davet etti. Fakat kibar efendi Peppino’yu evine değil, önlerine ilk çıkan karakola götürdü. Orada kendisini deliğe tıktılar, yağmacı diye mahkemeye verdi-

ler. Dava görülürken mahkemeye birçok ameleyle beraber çıktı. Bunların hepsi, dükkânlara edilen hücuma 'siyasi sebepler'le katıldıklarını söylediler. Halbuki Peppino, ayakkabıya ihtiyacı olduğu için bu işi yaptığını söyledi. Buna karşılık ötekilerin iki misli ceza yedi.

O zamanlar sokak ortasında birini öldüren bir adam, bu cinayeti 'siyasi sebepler'le yapmışsa, mükâfat görüp kurtulur, ihtiyaç yüzünden yapmışsa ağır cezalara çarptırılırdı. Böylece Peppino uzun boylu düşündükten sonra anladı ki, bütün ömrü boyunca talihsiz kalmasının sebebi, yaptığı işleri 'siyaset' için değil de açlık yüzünden yapmış olmasıdır. Bunun üzerine, artık pek genç sayılmasa bile, ileride ne yaparsa yapsın 'siyasi sebepler'le yapmaya karar verdi.

Hapisten çıkarken polis Peppino'yu çağırdı, şöyle bir teklif karşısında bıraktı:

'Ya bizim dediğimizi yaparsın, yahut da hemen bu gece Roma'dan çıkar, Fontamara'ya dönersin!' Peppino o günlerde hapisten çıkan arkadaşlarına da aynı teklifin yapıldığını biliyordu. Bunun için, 'siyasi' çalışmayı hemen kabul etti, 50 liret avansla beraber şu emri de aldı: Akşam üzeri Venedik meydanına gidip 'Yaşasın Nitti! Kahrolsun Fiume!' diye bağıracaktı."

Michele Zompa söze karıştı:

"Bir bağırmaya 50 liret mi?"

Bu sözü hepimizin şüphesini ifade ediyordu.

Yalancı peygamber:

"Sözümü kesme!" diye devam etti. "Sen 'siyaset'ten bir şey anlamıyorsun... Akşam üzeri Venedik meydanında büyük bir insan kalabalığı toplanmıştı. Bunların arasında Peppino Gorianno'nun hapishane arkadaşları da vardı. Peppino: 'Yaşasın Nitti! Kahrolsun Fiume!' diye bağırdı. Fakat, hapishane arkadaşları dört tarafa kaçışırken, birçok subayla arditi'nin* kendi üzeri-

* 1914 harbi sıralarında İtalya'da bir çeşit gönüllü asker.

ne yürüdüğünü gördü. Fakat o 'siyasi' hayatın henüz başındaydı, üstüne aldığı vazifeyi başarmak istiyordu. Bunun için polisin öğrettiği cümleyi, ne demek olduğunu bilmediği halde, bağırarak söylemekte devam etti. Subaylarla arditi'ler etrafını sardılar, ondan sonra ne olduğunu hiçbir zaman doğru dürüst anlatamadı, çünkü kendini kaybetmiş, ancak San Giakomo hastanesinde tekrar kendine gelmişti."

Asker disiplini hakkında yüksek fikirler sahibi olan Generale Baldissera:

"Demek ki subaylar polislere karşı idi ha? Buna imkân var mı?" diye sordu.

Yalancı peygamber:

"İkide birde sözümü kesme!" dedi. "Sen 'siyaset'ten bir şey anlamıyorsun... İyileştikten sonra Peppino 'siyasi' çalışmakta, yani polisin gösterdiği zamanda ve yerde dayak yemekte devam etti. Bir kere Santa Croce kapısında tramvay işçileri, bir kere San Paolo kapısında havagazı işçileri, bir kere de Zafer Kapısında tuğla ocağı işçileri kendisini dövüp kanlar içinde bıraktılar. Nereye gidip polisin öğrettiği sözleri söylerse dayak yiyordu... Böyle zamanlarda hep yalnız kalırdı, çünkü hapishane arkadaşları, tehlike görünür görünmez tüyüyorlardı."

Marietta korku içinde sordu:

"Peki Peppino? O ne diye tüymüyordu?"

Peygamber izah etti:

"Daha çok kazanmak için... Çünkü polisten günde 5 liret alıyor, hastaneye gidecek hale gelirse ayrıca 25 liret zam görüyordu. 5 liretle geçinemiyordu, herhalde sopa yemesi lazımdı. Tabii bu pek keyifli bir şey olmuyordu, ama çalışmak hiçbir zaman keyifli bir şey değildir. Şunu da ilave etmeli: Ismarlanan sözler boyuna değişiyordu. Altı ay 'Yaşasın Nitti!' diye bağırdıktan sonra, bir sene 'Kahrolsun Nitti!' diye bağırdı. Ama netice hep birdi: Hep dayak... Bir buçuk senelik 'siyasi çalışma'dan sonra Peppino Goriano'nun vücudu, çarmıh taşıyan İsa'nın

Pilatus 'Ecce Homo!'* diye bağırdığı zamanki haline benziyordu. Peppino sahiden, siyasi bir fedai haline gelmişti. Hiçbir İtalyan siyaset yüzünden ondan daha çok azap çekmemiştir. O, evlerinde kalıp başkalarını sokaklara gönderenlerden değildi. O, bunları müdafaa ediyordu. O zamanlar birçok başka İtalyan da kendi fikirleri uğruna dövüşüyorlardı, fakat onlar Peppino Goriano ile mukayese edilemezlerdi, çünkü o, herkesin fikri uğruna dövüşüyordu. Demokrasi için, milliyetçilik için, sosyalizm için, kilise için kanını döküyordu. Çünkü her fikirde iyi bir öz vardır. Peppino da, uğurlarında hizmet ederek günde 5 liret, hastahane için de zam olarak 25 liret almayı, bu fikirlerin iyi tarafı sayıyordu.

Yaşı ilerledikçe dayaklar Peppino'ya yaramaz oldu. Zihni, siyasi hayattan çekilmek arzusuyla meşgul olmaya başladı. Siyasi mücadeleler de gitgide tehlikeli bir hal almışlardı. Nümayişçiler artık taş, sopa kullanmıyorlar, ateş etmeye başlıyorlardı. 'Siyaset', öldürücü bir şey olmuştu. 'Siyaset' hayatını sopa yiyerek kazanmak san'atı olmaktan çıkmış, ciddi bir iş olmuştu ki, bu da Peppino'nun karakterine uymuyordu."

Sorcanera tekrar lafa karıştı:

"Peki ama, herifler neden ateş ediyorlardı?"

"Ben 35 sene Roma'da kaldım, neden olduğunu yine de bilmiyorum. Nasıl oluyor da senin gibi hep Fontamara'da kalmış kıt akıllı bir insan benden bunu soruyor?" diye kaçamak bir cevap verdi, sonra devam etti:

"Siyasetti bu işte... Peppino polisin sözünü dinlemekten vazgeçti. Bir zaman sonra tekrar karakola çağrıldı, kendisine yeniden şu teklif yapıldı: Ya bizim dediğimizi yaparsın, yahut da hemen bu gece Roma'dan çıkar, Fontamara'ya dönersin!.. Sonra da artık yapılacak iş dayak yemek değildi, yeni bir 'siyasi' işti:

---

* Başında dikenden tacıyla, halkın hakaretleri arasında, çarmıhı sürükleyip götüren İsa'yı görünce, Romalı Vali Pontius Pilatus, "İşte o adam!" manasına gelen bu sözleri söylemiş derler.

Günde yirmi liret, tramvaylarda paso, dayak atma vazifesi, dayak yememek hakkı...”

Michele Zompa:

“Saçmalama!” diye karşısındakinin sözünü kesti. “Ortada dayak tehlikesi olmadıktan sonra polis Peppino’ya ne diye günde yirmi liret, tramvay pasosu, bir de dayak atma hakkı versin?.. Zırvalamasana... Yirmi liret kazanmak için benim üç gün Fucino’ya gitmem lazım...”

Yalancı peygamber sustu; sözüne devam etmekte tereddüt ediyordu. Fakat biraz sonra, Michele’nin itirazına cevap vermeden, tekrar başladı.

“Hakikaten bu seferki, yeni, enfes, şimdiye kadar emsali görülmemiş bir siyasetti. Yani şu faşizm dedikleri şeydi. Peppino Goriano’nun gözünde bu faşizmin manası neydi? Mükemmel bir iş: İyi para, bir köylünün eline geçenden üç defa daha fazla... Dayak atmak, sonra dayak yememek hakkı, üstelik de hükümetin himayesi...

Bir polis Peppino’yu, Giornale d’İtalia matbaasının arkasındaki büyük bir salona götürdü. Girdiği zaman içerde daha birçok insan vardı: Subaylar, üniversiteliler, arditiler, memurlar, şık kadınlar, tüccarlar, iki üç papaz, bunların arasında Monsignor Calogero da vardı. Duvarlar bayraklarla süslenmişti. Herkes karmakarışık konuşuyordu. Peppino bu kadar kibar adamların arasında büsbütün şaşırmıştı. Fakat bir köşede tanıdık yüzler gördü, eski hapishane arkadaşları, çoğu ağır suçlular filan.. Birdenbire ses kesildi. Bir adam kürsüye çıkıp konuşmaya başladı. İlk olarak, Peppino Goriano ile arkadaşlarını, bu yeni iş aristokratlarını, kanının son damlasını vatanın selameti uğruna dökmeye hazır olan bu şuurlu işçi zümresini heyecanla selamladı. Sonra anlaşılmaz şeyler anlattı. Sözleri bitince salon boşaldı. Fakat Peppino ile arkadaşlarına orada kalmalarını söylediler, sonra da Porta Pia’nın işgaline karışmalarını istediler.

Yakındaki bir meyhanede bunlara yedirip içirdiler. Sonra bir kamyona bindirdiler. Kamyon kendilerini Porta Pia'ya, Della Breccia abidesinin yanına götürdü. Orada bir saat kadar beklediler. Candarmalarla krallık muhafızlarının bir komünist gazetesinin idarehanesine girdiklerini, biraz sonra da içeride yakaladıkları bütün adamlarla beraber çıkıp gittiklerini buradan seyrettiler. Ondan sonra Peppino Goriano'nun yanına bir polis geldi, ona ve yakınındaki adamlarına, artık ortada korkacak bir şey kalmadığını, gazete idarehanesine rahatça hücum edebileceklerini söyledi. Dediği gibi de oldu. Bütün bina işgal edildi; eşyalar sokağın ortasına atılıp, dosyalar ve başka evrakla beraber yakıldı; pencereler, kapılar, yazı makineleri, resimler, sobalar bin parça edildi; mürekkep hokkaları duvarlara fırlatıldı; kasa, mesleğin icaplarına göre açıldı, fakat boş çıktı...

Harap odalardan dışarı çıkmadan evvel, bu işi yapanların, oraya koşup gelmiş olan bir sürü gazeteci tarafından fotoğrafları çekildi; Peppino adamlarının ortasında duruyor, bir iskemle bacağını havada sallıyordu. Ertesi gün bu resim 'Piccolo' gazetesinde çıktı. Altında 'Porta Pia kahramanı' diye yazıyordu.

Peppino Goriano şimdi unutulmaz şeref ve takdir günleri yaşıyordu. Gazete idarehanelerine koşup duruyordu. Buralarda ona boyuna içki ısmarlıyorlardı.

Hatta en sonunda Markiz Parucchini kendisini davet edip dostlarına takdim etti, sonra kiliseye götürdü, daha sonra da yatak odasına. Peppino burada Porta Pia'nın zaptındakinden çok daha fazla yoruldu.

Peppino taze şöhretinden istifade etmesini bildi, Borgo Pio dedikleri bir fukara yurdunda bir bekçilik aldı. Bu sıralarda arkadaşlarının birini San Lorenzo'da ameleler öldürmüşlerdi. Bu onu düşündürmeye başladı. Bağlı olduğu faşist grubundan yeni bir talimat alınca hastalığını ileri sürdü. Bekçilikten kazancı azdı ama, kendini tehlikeye soktuğu da yoktu."

Sorcanera merak etmişti:

"Faşistler iş başına geçince Peppino neden daha iyi bir mevki almadı?" diye sordu.

"Faşistler iş başına geçince aralarındaki eski faşistlerin yıldızı söndü... Mesela Peppino'yu bir komisyonun karşısına çıkarıp sordular:

'Faşist misin?'

'Ne zamandan beri?'

'Hangi hareketlere katıldın?'

'Neyle yaşıyorsun?'

'Hiç hapse girdin mi?'

Netice şuydu: Faşist grubu, hırsızlıktan mahkûm olmuş kimseleri kucağında barındıramaz, bunun için Porta Pia kahramanı Peppino Goriano faşist partisinden çıkarılmıştır. Peppino'nun, hapishaneden çıkarken polisçe satın alınan öteki dostları da aynı akıbete uğradılar. Yalnız pek genç olanlar ayrılıp milis teşkilatına kaydedildi. Aynı zamanda Peppino'yu fukara yurdundaki bekçilikten de çıkardılar, yerine 'Monsignor Calogero'nun evladı' diye anılan bir oğlanı aldılar.

Şimdi Peppino için tekrar zahmetlerle dolu bir hayat başladı. İşsizlikler, hiç bitmeyen eski açlık günleri tekrar kendini gösterdi. Hayat zor, aydan aya daha zor bir hal aldı. Yeni rejimin yedi sene süreceğini kimse tahmin etmiyordu, ama işte yedi senedir sürüp gidiyor.

Roma artık dayanılmaz bir hale geldi. Her gün başka, her gün yeni bir kanun çıkıyor. Her yeni hükümet elbette yeni kanunlar yapmıştır, fakat şimdiki hükümet her gün bir yenisini çıkarıyor.

Yüzlerce seneden beri Papalar beş kanunla, beş kilise ahkâmıyla ortalığı idare ettiler. Garibaldi 'Binlerin Seferi'nden* neden sonra yalnız üç yeni kanun getirdi: Bıçak kanunu, kan

---

* Garibaldi bin kişilik çetesiyle 1860 yılında Cenova'dan gemiye binip Sicilya'ya çıkmış, bu adayı Borbonların elinden alıp Piyemontelilere kazandırmıştı. Bu macera "Binlerin Seferi" diye anılır.

gütme kanunu, passatello* kanunu... Bugünkü rejiminse, her şey için bir kanunu var. Bazı şeyleri konuşmağı, duvar diplerine işemeği, soldan yürümeği, gece vakti şarkı söylemeği, tramvaya önden binmeği yasak eden kanunlar var. Evlenme düşmanları için bir kanun, birtakım belli meslekler için bir kanun, toplantı yerleri için bir kanun, işçi ile işveren arasındaki anlaşmazlıklar için bir kanun var...

Kanunlar ne kadar çoğalırsa sefalet de o kadar artıyor. Sefalet ne kadar çoğalırsa kanunlar da o kadar artıyor. Roma sahiden dayanılmaz bir hale geldi. Havası zehirlendi. Roma'nın havası pis kokuyor. Bu pis kokuyu ortadan kaldırmak için birçok teşebbüsler yapıldı, fakat hepsi faydasız... Bazıları bu kokunun farelerden geldiğini söylediler. Belediye meclisi farelere harp açtı, bunları yok etmek için zehir dağıttı, binlerce, on binlerce fare yok edildi. Fakat pis koku kaldı. Başkaları bu kokunun sineklerden geldiğini söyledi. Bunun üzerine belediye meclisi sineklere harp açtı, bütün Roma halkına, bunları yok etmek için tozlar, zehirli şerbetler dağıttı, bu sineklerin bilmem artık kaç milyonu yok edildi. Ama pis koku kaldı. Günün bazı saatlerinde o kadar artıyor ki, insanın kusacağı geliyor..."

Michele Zompa sordu:

"Peki, bu koku asıl nereden geliyor acaba? Belki de pisliktendir?"

Peygamber cevap verdi:

"Roma'daki bu pis kokunun membaını, hiç kimse bulup çıkaramadı. Halk mahallelerinde, Trastervere'de Testaccio'da, San Lorenzo'da o kadar kuvvetli değil. Memur mahallesi olan Prati'de kendini belli etmeye başlıyor, ama ne de olsa dayanılacak gibi... Buna karşılık şehrin orta yerinde, nâzırlıklarla Sen Piyer civarında, kıran kokusu gibi korkunç bir hal alıyor... Bu koku nereden mi çıkıyor? Bunu bilen yok ki... Şehir çok eski olduğu için böyle koktuğunu söyleyenler de var. Ebedi bir şehir, pis kokan bir şehir olurmuş. Bugünkü hükümetin nâzırlarla,

* Şarap içerken oynanan bir çeşit Roma oyunu.

sefirlere, kapıcılara üniforma yaptırmak için müzelerden çıkardığı kumaşların, elbiselerin, tüylerin, miğferlerin, zırhların bu kokuyu yaydığını söyleyenler de var. Kanalların tıkandığını söyleyenler de bulunabilir. Daha başka birçok akla yakın sebep işitmek mümkün... Fakat münakaşa götürmez bir hakikat var: Koku kalıyor, günden güne de şiddetleniyor... Bu sırada da polis her hafta yeni fesat cemiyetleri meydana çıkarıyor. Bütün amele semtleri geceleri binlerce silahlı adamla dolup taşıyor. Evler baştan aşağı aranıyor. Yüzlerce insan hapislere atılıyor, hiç kimse bunun sebebini öğrenemiyor. Herkes başına aynı şeyin gelebileceğini biliyor. Birçokları korkuyor...

Roma'da korku bir hastalık, bir salgın halini aldı. Herkesin günlerce, haftalarca paniğe kapıldığı oluyor. Sokakta yahut gazinoda birinin yüzüne sertçe bakma, onun sapsarı kesilip oradan uzaklaşmasına yetiyor... Neden? Korkudan!.."

Berardo sordu:

"Korkudan mı? Neden korkuyorlar?"

"Korkudan korkuyorlar?"

Berardo ısrar etti:

"Peki ama, neden korkuyorlar?"

"Neden olduğunu kimse bilmiyor. Sadece korkudan... Bir milleti bir kere korku sararsa artık bunun izahı yoktur. Bu hastalık herkese geliyor, insanı tepeden tırnağa sarsıyor. Bunun için, yalnız rejim düşmanları korkmuyorlar; ötekiler, şu faşist dedikleri adamlar çok daha fazla korkuyorlar. Onlar da bu işin böyle sürüp gidemeyeceğini hem biliyorlar, hem söylüyorlar, ama bundan korkuyorlar... Ne diye düşmanlarını öldürüyorlar? Korkudan... Ne diye boyuna polisler milislerin sayısını artırıyor? Korkudan... Ne diye binlerce, on binlerce günahsız insanı küreğe mahkûm ediyorlar? Korkudan... Cinayetleri arttıkça korkuları da artıyor... Korkuları arttıkça da cinayetleri artıyor."

Michele merak etmişti:

"Hükümet kuvvetli mi?" diye sordu.

Peygamber:

“Korkusu çok kuvvetli!” diye cevap verdi.

Marietta sordu,

“Peki, Papa bunlara ne diyor?”

“Papa da korkuyor... Papa yeni hükümetten iki milyar liret aldı, otomobiller tedarik etti, bir radyo istasyonu kurdurdu, hiçbir zaman seyahat etmediği halde, kendine mahsus bir tren istasyonu yaptırdı, daha başka lüks işlere kalkıştı; şimdi bunlar onu korkutmaya başlıyor... Roma’daki kiliselerle manastırlara bir yazı göndermiş, daha fazla fukara çorbası dağıtılmasını istiyor. Bu, korku çorbasıdır. ‘Fate-bene-fratelli’ müessesesi son zamanlarda her perşembe günü çorbaya birer parça domuz yağı pastırması atıyor. Bu da korku yağıdır. Ama iki milyarı unutturmak için çok çorbalar, çok yağlar lazım!..”

“Peki, taşralılar Roma’da nasıl yaşıyorlar, şimdi nasıl yaşıyorlar?” diye sordum.

“Zengin Abruzlular iyi, fakir Abruzlular kötü yaşıyorlar, fakat hepsi birden korkuyorlar. Polis fakirler arasında bir tarama yaptı. Bu bir korku taramasıydı. Polis her hafta yüzlerce köylüyü yakalıyor, köylerine gönderiyor. Bunların arasında otuz, kırk seneden beri Roma’da yaşayanlar, köyleri 1915 zelzelesinde yıkılıp aileleri ölenler var. Polis bunları yakaladı, ‘umumi emniyet sebeplerinden’ dolayı tekrar köylerine yolladı. İşte Peppino Goriano’nun başına da aynı iş geldi. Onu da yakaladılar, eline resmî kâğıtlar verdiler, trene bindirdiler, otuz beş sene önce bırakıp gittiği Fontamara’ya dönmeye mecbur ettiler... O da böylece köyüne döndü...”

Marietta korku içinde sordu:

“Peppino Goriano sen misin?”

Generale Baldissera ise “Porta Pia kahramanı sen misin?” dedi.

EKMEK

Kendi evi, yahut akrabaları olmadığı için, Porta Pia kahramanı, Marietta Sorcanera'nın geniş yatağında kendine bir sığınak buldu.

Böylece, ömrü buraya gelip dayandı; eğer çocukluğundan beri gözlerinin önünde büyük bir zenginlik serabı dolaşmış olmasaydı, buradan başlayacaktı. Fakat şimdi Marietta, masaldaki kurt gibi postunu kaybetmiş, fakat hırsını kaybetmemiş bir kadın olduğu halde, bizim kahraman işi bitmiş bir adamdı.

Bir kertenkele gibi, saatlerce hiç kıpırdamadan güneşte bekliyordu.

Yanına sokulan herkese:

"Sanki biz neden dünyaya geldik?" diye soruyordu.

Bu sözüne ne cevap verilebilirdi? İnsanların neden dünyaya geldiğini bilen var mıydı?

Bunu Generale Baldissera bile bilmiyordu. Şehre ait bu haberler onu adamakıllı sarsmıştı. Onun hâlâ daha sımsıkı bağlı olduğu eski dünya, otuz seneden beri ölmüştü. Onun yerine, içinde çılgınca işler olup biten, yabancı, karışık bir dünya gelmişti.

Köylüler toprağı tahta sabanlarıyla sürmekte devam ederlerken, şehirliler gökleri uçaklarla yarıp parçalıyorlardı.

Köylüler, yirmisi bir liret eden bakır paraları biriktirmekte devam ederlerken, şehirliler binlik banknotlardan bahsediyorlardı.

Köylüler, sabahtan gece yarılarına kadar toprağı eşeledikleri

halde, karınlarını bile doyuramazken, şehirlerde, sokak savaşları yapılarak, çabucak zengin olunuyordu.

Gönüllü olarak Afrika'ya giden Hıristiyan Generale'yi artık Fontamara'dan başka hiçbir yerde hatırlayan bulunmuyor, şu eski şarkı artık hiçbir yerde söylenmiyordu.

"Kara derililere güvenme..."

Buna karşılık, şehirlerdeki yeni efendilerle gazeteleri; umumi yerlere, gazete idarehanelerine, hususi evlere karşı yapılan baskınlar gibi gülünç oyunları övüyorlardı.

Bir gün bizim pabuççu, kurumlu kurumlu konuşan kahramana sordu:

"Bugün şehirde ne gibi şarkılar söyleniyor?"

Peppino meydanın tam orta yerinde durarak, hemen, en yeni bir şehir havasına başladı:

"Parçala beni,
Al kalbimi benim,
Parçala beni"

İstasyonda kendisine, yeni hükümetin köylüler için hazırladığı propaganda kitapçıklarından bir tane vermişlerdi. Bu kitapçığın belki bize hükümetin niyetlerini göstereceğini umarak, kahramanın etrafında toplandık, o da bize bundan bazı şeyler okudu.

Birinci kısımda orakçılardan bahsediliyordu, bir de şiir vardı. Bir gün bana bunun manasını anlatacak birini bulurum umuduyla bu şiirin bir kopyasını çıkardım. Şiir şuydu:

"Sıcak güneşin altında
Sert adımlarla yürüyor,
Orakçı, kalbinde ümit,
Çok bol bir mahsul görüyor.
Gürültülü ovalarda
Yorulmuş insanlar gezer,
Yüksek dağ yamaçlarında
Serin serin rüzgâr eser.

Kızgın öğle güneşinde
Şirin öğle güneşinde
Şirin evler sokulmuşlar
Ağaçların gölgesine.
Koruların sessizliği
Tatlı bir yoldaş oluyor
Derenin coşkun sesine."

Kitabın öteki kısımları daha anlaşılır gibiydi, köy hayatının saadetinden bahsediyordu. Şurası hâlâ aklımda:

"Şehirliler sükûnet ve serinlik aradıkları zaman nereye giderler?"

Köylere!..

"Şehirliler sıska, sinirli, sarı benizli, kederlidir. Köylülerse kuvvetli, neşeli, sıhhatli, iyimserdir."

Yeni rejim köylüler için ne yaptıysa, hepsi parlak renklerle tasvir edilmişti:

"Yeni hükümetin sayesinde köylüler şimdi günde yalnız sekiz saat çalışıyorlar.

Köylüler kazaya, hastalığa, işsizliğe karşı sigorta edilmiştir.

Köylülerin eskiden vermeye mecbur oldukları vergiler indirilmiştir.

Bankalar kredi açmak için köylülerin emrine amadedir."

Kahraman bu parçayı okuduğu zaman birbirimizle bakıştık.

"Galiba birisi bizi alaya alıyor!" diye düşündük.

O zaman kahraman, kitapçığı Michele Zompa'ya verdi, o da aynı şeyleri okudu.

Michele Zompa, Pontius Pilatus'a verdi, o da aynı şeyleri okudu.

Pontius Pilatus, Berardo'ya verdi, o da başka türlü okuyamadı.

En son olarak Berardo kitapçığı bana verdi, ben de bir kere daha okudum:

“Yeni hükümetin sayesinde köylüler şimdi günde yalnız sekiz saat çalışıyorlar.

Köylüler kazaya, hastalığa, işsizliğe karşı sigorta edilmiştir.

Köylülerin eskiden vermeye mecbur oldukları vergiler indirilmiştir.

Bankalar kredi açmak için köylülerin emrine amadedir.”

Kitapçığın sonu şöyle bitiyordu:

“Hulasa, bütün kuvvet köylülerin elindedir. Ziraat memleketi olan İtalya nihayet kendisine uygun bir hükümete kavuşmuştur. Köylünün menfaati her şeyden evvel geliyor, çünkü köylü vatanı temsil etmektedir!”

Michele Zompa, hepimizin içinde beliren şüpheyi ortaya vurdu.

“Bu kitapçığı ya rejime düşman olan biri alay olsun diye yazmış, yahut da tımarhanede yazılmış...”

Kahraman cevap verdi:

“Olabilir, fakat bunu bana candarmalar verdi...”

Berardo Viola nihayet şunları söyledi:

“Candarmalar ne diye böyle uydurmasyon kitaplar dağıtıyorlar?.. Ne diye Prens Torlonia ile bankaların adamı olan hükümet böyle yazılara müsaade ediyor? Ne diye kendisine ‘köylü hükümeti’ süsü vermek istiyor? Ne diye köylüleri köylüler namına soyup öldürmek istiyor?..”

İlk defa o zaman farkına vardık ki, köylüleri açlığın pençelerine atan asıl kendisi olduğu halde, hükümet, bir köylü hükümeti gibi görünmek istiyor.

Porta Pia kahramanı bize anlatmaya çalıştı:

“Her hükümet fakirlerin aleyhindedir... Fakat şimdiki büsbütün başka bir hükümet... Bu da fakirlerin aleyhinde ama, başka bir şekilde... Bu yeni hükümeti kurmak için kanlarını dökenler arasında birçok fakir vardı. Kendimden, kendim gibilerden bah-

setmiyorum, gerçi bizim de zengin olduğumuzu söyleyecek bulunmaz ama, neyse... Ben ilk faşistler arasında bulunan memurlardan, tren, tramvay işçilerinden, kara ameleden bahsediyorum. Çoğu milyoner değil, fakir köylü olan milislerden bahsediyorum. Bunlar olmasa bugünkü rejim uzun zaman tutunamazdı; bunlara çok ihtiyacı var. Hükümet Prens Torlonia ile bankaların menfaatini ne kadar korursa, halkı tutmaya da o kadar mecbur olur. Kendisinin köylülerle bütün işçilerin hükümeti olduğuna halkı inandırmaya da o kadar mecbur olur."

Porta Pia kahramanının söylediği bu sözler pek açık değildi. Fakat son zamanlarda zaten hiçbir şey pek açık değildi.

Müteahhit şurayı soyuyor, burayı soyuyordu, bu apaçıktı. Fakat bunları kanun adına yapıyordu ki, bu pek açık değildi.

Milis kuvvetleri Fontamara'ya gelmiş, birçok kadının ırzına geçmişti, bu da apaçıktı. Fakat bu işleri kanun adına, polis komiserinin gözü önünde yapmıştı ki, bu pek açık değildi.

Avezzeno'da küçük ortakçıların toprak kiraları artırılmış, büyüklerin indirilmişti, bu da apaçıktı. Fakat teklifi küçüklerin mümessili yapmıştı ki, bu pek açık değildi.

Faşist dedikleri bu adamlar, sırf müteahhidi rahatsız ettikleri için, birçok temiz adamları dövmüş, yaralamış, hatta öldürmüştü. Bu da apaçıktı. Fakat bu işleri yapanlar, katiller her defasında hükümetten mükâfat görmüşlerdi ki, bu pek açık değildi.

İşi teker teker gözden geçirince, başımıza çöken bu felaketlerin hiç de yeni bir şey olmadığı, tarihte buna benzer çok şeyler görüldüğü söylenebilir. Fakat bunların üstümüze çöküş şekli hem yeni, hem de korkunçtu.

Artık hiçbir şey anlamıyorduk.

Önümüzdeki mahsulden Fontamara'da kalacak olan azıcık ekini, müteahhit Mayıs ayında, daha yeşilken satın almıştı. Her zaman o kadar ihtiyatlı olan bu adamın Mayıs ayında, fiyatları kestirmek imkânı olmayan bir zamanda, tarladaki ekini satın alması bizi çok şaşırttı. Ama bize paranın lüzumu vardı. Bunun

için sattık. Yakın köylerdeki köylüler de aynı şeyi yaptılar, mahsul zamanında işin sırrı meydana çıktı: Hükümet yerli ekini korumak için bir kanun çıkardı, yüz kilo ekinin fiyatı 120 liretten 170 lirete fırladı. Herhalde müteahhit, çıkacak olan bu kanunun daha mahsul alınmadan, ekinin yüz kilosunda açıktan elli liret kazandı.

Böylece bizim çalışmamızın kazancını kendi cebine atmış oldu. Tarla sürmenin, ekin ekmenin, tırmık geçirmenin, ayrık köklemenin, orak biçmenin, harman dövmenin bütün kazancı; iş dolu bir senenin bütün kazancı onun kesesine aktı. Köylüler sürdüler, ektiler, ot ayıkladılar, çapaladılar, biçtiler, harman ettiler, her şey tamam olunca müteahhit geldi, kazandı. Banka geldi, kazandı.

Buna karşı kendimizi korumak mümkün müydü? Hayır, bu bile mümkün değildi. Her şey kanuna uygundu, tamı tamına kanuna uygun... Yalnız bizim itirazımız kanunsuz olurdu.

Son zamanlarda zaten köylüleri soymanın her türlüsü kanuna uygundu. Eski kanunlar bu işe yetmezse yenileri çıkıyordu.

Berardo Viola, Raffaele Scarpone ile benim, Don Circostanza ile bir hesabımız vardı. Geçen sene sel baskınında yarısı harap olan, kilisenin arkasındaki eski bağına yeni çubuklar dikmiştik.

Bir pazar günü öğleden evvel, hesabımızı almak için, bu "halkın dostu"nun evine gittik.

Don Circostanza hepimizin elini sıktı, henüz sarhoş olmadığı halde hepimizi birer birer kucakladı.

"Size kaç gündelik borçluyum?" diye sordu.

Berardo Viola'nın on beş günlük alacağı vardı. Raffaele Scarpone ile benim on ikişer günlük... Don Circostanza gibi okumuş yazmış bir adam için bunu hesap etmek güç değildi.

Fakat "halkın dostu" yüzünü kararttı, birkaç dakika sustu. Çalışma odasında iki üç kere aşağı yukarı dolaştı. Pencereden dışarı baktı. Kulağını anahtar deliğine koyarak, içerisini dinleyen olmadığına emniyet getirdi. Sonra yanımıza sokuldu, heyecandan titreyen bir sesle fısıldadı:

“Müthiş bir şey... Hükümetin bizi nasıl takip ettiğini tasavvur edemezsiniz. Her gün bizim aleyhimizde yeni bir kanun icat ediyor. Ne kendimize sahip olabiliyoruz, ne de paramıza...”

Onun bu hali bize pek tesir etti. Hükümet kibarların da mı peşini kovalamaya başlamıştı ne?

Berardo:

“Siz bir kelime söyleyin, bütün köylüler bir tek insan gibi ayaklanırlar!” diye cevap verdi.

Don Circostanza dehşet içinde:

“Hayır, hayır, mesele o değil!” dedi. “Çok daha berbat bir iş bu... İşte, sizin gündeliklerinizi ayırıp koyduğum kese külahlar... Her birinizinkinde, kararlaştırdığımız kadar para var...”

Masanın üzerinde sahiden üç tane kese külah duruyordu.

“Bütün para, kararlaştırdığımız gibi, bir metelik noksansız, hazır duruyordu. Bana inanıyorsunuz, değil mi?”

Üçümüz birden cevap verdik;

“İnanıyoruz!”

Tekrar her birimizin elini sıktı, her birimizi kucakladı. (Kendisine ne diye inanmayacaktık sanki? Ona inanmayacaktık da kime inanacaktık?)

Halkın dostu tekrar söze başladı:

“Tam bu sabah, bizim vilayetin ziraat işçileri için hazırlanan iş mukavelesini aldım... Bu benim için müthiş, beklenmedik bir darbe oldu... Okuyun...”

Don Circostanza’nın uzattığı bir gazeteyi aldım, kırmızı kalemle altları çizilmiş birkaç satırı okudum:

“Birinci kategori ziraat işçilerinin (19-60 yaş arasındaki erkekler) ücretleri yüzde kırk indirilmiştir.

Böylece eksiltilen ücretten 17-18 yaşındaki gençlerden (İkinci kategori) ayrıca yüzde kırk beş daha kesilecektir.”

Halkın dostu okumamı keserek:

“Müthiş bir şey değil mi? Söyleyin, korkunç bir şey değil mi?” dedi.

Ben okumaya devam ettim:

“Ziraat’e ait toprak ıslahı ve toprak işlemi işleri; bağ, zeytinlik, meyve bahçelerindeki dikim ve aşılama işleri; gübreleme, dip doldurma, ayıklama, hendek açma işleri kök sökme ve yol yapma işleri ayrı bir talimata tabidirler. Bunlar muvakkat* işler faslına girerler ve yukarıda gösterildiği gibi daha az ücrete tabidirler. Bu tenkis** yüzde yirmi beşten fazla olamaz.”

“İnanılmayacak şey, değil mi?.. Kanunun efendi ile uşak arasına girmeye ne hakkı var? Bizim hürriyetimiz nerede kaldı?..”

“Bizim kese külahlar şurada değil mi? Onları alırız, her şey yoluna girer...”

Berardo kendininkini cebine atmak istiyordu. Fakat öteki onu geri itti;

“Nasıl?” diye bağırmaya başladı. Sesi de, hali de değişivermişti. “Benim evimde zora başvurmak ha?.. Benim evimde?..”

“Bu zor falan değil ki,” dedim, “kararlaştırdığımız bir paraya, kararlaştırdığımız bir iş yaptık. Bunun hesabını görmek güç değil herhalde...”

Halkın dostu bağırdı:

“Peki, kanun?.. Kanun ne oluyor? Böyle kanunlara aykırı davrananların başına ne geleceğini bilmiyor musunuz? Siz cahilsiniz, bilmiyorsunuz, ama ben biliyorum! Sizin yüzünüzden hapse girmek istemem... Kanun kanundur, ona hürmet edilmelidir...”

“Musa’nın on emrinden biri şudur: Hırsızlık etmeyeceksin!” dedim.

Don Circostanza:

“Bugün Musa’nın hükmü yürümüyor, Mussolini’nin hükmü yürüyor!” dedi. “Benim burada vazifem kanuna aykırı iş görmek

---

* *Muvakkat*: Tutuklu.

** *Tenkis*: Azaltma, indirim.

değildir. Eğer güzellikle yola gelmezseniz, ben de candarmaya başvururum!"

Don Circostanza adamakıllı coşmuştu. Odanın ortasında hırslı hırslı dolaşıyor, şimşekler çakan gözlerini belirtiyordu:

"Sizden bunu hiç beklemezdim!" diye homurdanıyordu. "Size yaptığım bütün iyiliklerden sonra... Bütün ömrümü halk uğruna feda ettim... Daha ne istiyorsunuz?.. Benim mahvolmamı mı?.. Neden benim yıkımımı istiyorsunuz? Açıkça söyleyin bakayım, neden istiyorsunuz?.."

Nihayet biraz yatıştı, yazı masasına gitti, Berardo'nun kese külahını aldı, içinden 85 liret çıkardı. Sonra eline bir kâğıtla bir kurşun kalem alarak hesaplamaya başladı:

"Kanuna göre hepsinden yüzde 40 çıkarmamız lazım. Bu da 34 liret eder... Kalır 51 liret... Bundan da, muvakkat iş olduğu için, kanuna göre 25 çıkaracağız... 13 liret eder... Kalır 38 liret... Canım, iki gözüm Berardo, çok müteessirim ama kabahat faşistlerde!.."

Sonra benim külahımı eline alıp içinden 78 liret çıkardı. Tekrar hesaplamaya başladı:

"Kanuna göre yüzde kırkı çıkarmaktan başlayalım... Bu 32 liret eder. Kalır 46 liret... Şimdi de muvakkat iş olduğu için yüzde 25 çıkaralım... 12 liret eder... Kalır 34 liret..."

Aynı manevra Scarpone'nin külahında da tekrarlandı.

Sonra Don Circostanza'ya bir cömertlik nöbeti geldi, hizmetçiyi çağırdı, bizim için şarap getirtti.

Biz de bunu içecek kadar salaklaşmıştık.

Aynı sabah Baldovino Sciarrappa ile karısını da Donna Zizzola şehre çağırtmıştı. Boldovino, Don Carlo Magna'dan bir tarla kiralamış, birkaç gün evvel de kirayı ödemişti. Ama Donna Zizzola, bu para ile kanaat etmiyor; çünkü geçen sene Boldovino'nun karısı kiradan başka hediye olarak 24 tane de yumurta götürmüştü. Donna Zizzola, teamül hukukuna dayana-

rak, bundan sonra her sene tarla kirası ile beraber yirmi dört yumurtanın da verilmesinin icap ettiği fikrindeydi.

Halkın dostunun kapısının hemen yanı başında Baldovino Sciarappa'ya rastladık. Sokağın ortasında karısını kan revan içinde bırakarak dövüyordu. Biraz evvel Donna Zizzola'nın yanındaymışlar, nihayet, teamül hukukuna dayanarak her sene tarla kirasına ekleyip yirmi dört yumurta hediye etmeği kabul etmişler... Bu hediye aslında Baldovino'nun işi idi, ama yumurtaları karısı götürüp vermiş, verirken de bunun bir defaya mahsus, ayrı bir hediye olduğunu açıkça söylememişti... Şu halde asıl kabahat kadındaydı. Bundan sonra Donna Zizzola, içinde bulunduğumuz sene için, önümüzdeki sene için, bütün gelecek seneler için, Boldovino hakkın rahmetine kavuşuncaya kadar, o öldükten sonra da oğlu öbür dünyayı boylayıncaya kadar, teamül hukukuna dayanarak, tarla kirasının yanında 24 yumurtayı da isteyebilecekti.

Gitgide açık olarak gördüğümüz bir şey vardı: Her gün efendiler lehine yeni yeni kanunlar çıkıyor; ama eski kanunlardan yalnız köylülerin lehine olanları kaldırılıyordu.

Bir gün teamül hukuku çiğneniveriyordu, halbuki köylülere, kararlaştırılan parayı vermek herhalde iyi bir teamüldü... Fakat başka bir gün teamül hukukunun fenası hüküm yürütüyordu, hediyeleri mecburi hale koymak herhalde fena bir teamüldü. Donna Zizzola'nın eski usule göre bir tahta halkası vardı, ortakçıların getirdiği yumurtaları bu halka ile ölçer, halkanın deliğinden geçecek kadar küçük olanları asla kabul etmezdi. Yalnız şunu da söylemeli ki, halka, tavukların çok daha büyük yumurta yumurtladıkları devirlerden kalmaydı; bunun için Donna Zizzola'nın küçük yumurtaları geri çevirdiği, bunların büyükleriyle değiştirilmesini istediği çok olurdu. Peki ama, tavuklar artık büyük yumurta yumurtlamıyorlarsa buna karşı köylülerin elinden ne gelirdi?

O günlerde Zangoç Teofilo, Don Abbacchio'yu Fontamara'ya çağırıp büyük bir ayin yaptırmak üzere aramızda para toplamıştı.

On liret kadar toplandı, fakat Don Abbacchio ayinlerin pahalıya çıktığını, kendisine on liret daha gönderirsek o zaman gelebileceğini bildirdi. Bu ikinci on liret bin zahmetle, metelik metelik toplandı. Böylece papaz, bir pazar sabahı, ayin yapmak için geldi.

Kilise pek bakımsız, her tarafı tozlu, örümcekli idi. Birçok yerlerde rutubetten duvarların sıvası dökülmüştü.

Burada güzel olan bir tek şey, mihrabtaki resimdi: İsa'nın son akşam yemeği tablosu...

İsa burada, elinde beyaz bir ekmek tutarak:

"Bu benim vücudumdur!" diyordu.

Bunun manası, bu has ekmek benim vücudumdur, Allah'ın oğludur, hakikat ve hayattır! demekti. İsa'nın burada kastettiği ne köylülerin yediği mısır ekmeği, ne de papazların ekmek yerine kullandıkları o tatsız, tuzsuz şeydi. İsa o zamanlar elinde sahici bir has ekmek tutuyor ve şöyle diyordu:

"Bu, (yani has ekmek) benim vücudumdur."

Demek Allah'ın oğlunun vücudu buydu. Yani, bu Allah hakikat ve hayattı. Bu sözleriyle şunu demek istiyordu: Kimde has ekmek varsa, ben (yani Allah) de varım. Kimde has ekmek yok da sadece mısır ekmeği varsa, Allah'ın inayetinden* uzaktır; ne Allah'ı ne hakikatı, ne de hayatı bilir. Kimde has ekmek yok da sadece mısır ekmeği varsa, onun için İsa doğmamış, ölülerden dirilmemiştir; onun için Mesih'in bundan sonra gelmesi, ölülerden dirilmesi lazım.

Binbir mihnetle yetiştirdiğimiz, fakat daha yeşilken, Mayıs ayında, bankaya sattığımız ekinlerimizi şimdi nasıl düşünmezdik? Bunları alnımızın teriyle ekmiş, fakat yiyememiştik. Bu ekinler şehre gidecek, orada herkes, kedilerle köpekler bile bundan yiyecekti. Fakat biz yiyemeyecektik. Biz... Biz her zaman mısır ekmeği yemeye mahkûmduk.

---

* *İnayet*: Kayra, atıfet, ihsan, lütuf. 'Allah versin' sözü gibi dilencileri savmak için kullanılır

Halbuki şu yukarıdaki mihrapta duran İsa efendimiz, "bu benim vücudumdur!" dediği zaman mısır ekmeğini değil, beyaz buğday ekmeğini kastediyordu.

"Bizim babamız" duasındaki şu niyaz, "bize günlük ekmeğimizi ver!" sözleri de mısır ekmeğine değil, has ekmeğe aitti.

İsa'nın, aç köylüleri doyurmak için, balıklarla beraber bin misli artırdığı ekmek, herhalde mısır ekmeği değil, buğday ekmeği idi. Şu mukaddes ilahide:

"Sen bin yaşa, ey mübarek ekmek!" diye bahsedilen ekmek de mısır ekmeği değil, buğday ekmeği idi (şu köylerde yetişip şehirlerde yenilen ekinlerin ekmeği).

Don Abbacchio İncil'i okuduktan sonra bize döndü, San Berardo hakkında küçük bir vaaz verdi. Ama biz bu evliyanın hikâyesini ondan daha iyi biliyorduk.

San Berardo bir köylü idi ve her zaman için köylülerin evliyası olarak kalmıştı. Ömrünün en büyük mucizesi, bir açlık senesinde Pescina köylülerine ekin dağıtması idi. Bunun için de kendisi, bir bakımdan, has buğday ekmeğinin evliyasıdır.

San Berardo, mahrumluklarla dolu bir ömürden sonra, çok ihtiyar yaşta ölmüş. Anlattıklarına göre Allah, tahtının önüne geldiği zaman, pek iyi tanıyıp sevdiği bu evliyayı şu sözlerle selamlamış:

"Ne istersen emrine hazırdır. Canın en çok neyi istiyorsa onu benden dileyebilirsin!"

Bu teklif San Berardo'yu pek şaşırtmış.

Sonra mahcup mahcup sormuş:

"Bir şey dileyebilir miyim?"

Allah onu cesaretlendirmiş:

"Ne istersen dile! Bu gökyüzünde emreden benim!.. Burada istediğimi yapabilirim... Sana da teveccühüm var... Ne istersen iste, yerine getirilecek!"

Bir kere daha durakladıktan sonra, San Berardo nihayet şunu dilemiş:

"Yarab! Bana büyük bir somun has ekmek ver!"

Allah sözünü tutmuş, ona kızmamış, bu köylü evliyayı kucaklayıp beraber ağlamış. Sonra, gök gürültüsü gibi sesiyle on iki melaike çağırıp, San Berardo'ya mahşer gününe kadar, sabah akşam, cennette bulunan en iyi has ekmekten vermelerini söylemiş.

Bu işler aşağı yukarı dört yüz sene kadar evvel olmuş.

O zamandan beri başka hiçbir köylü cennete girememiş. İşte, San Berardo'nun bizim köyde babadan oğula geçen asıl hikâyesi budur. Fakat kilisede bu hikâye başka türlü anlatılır... Çünkü zamane itikadına göre, artık cennette yemek yenmiyormuş. İnsan orada, yemek filan yemeden, Allah'ın cemaline bakıp sevinirmiş; orada sonsuz oruç tutulurmuş. Eğer böyle ise, dünyada adamakıllı yemek için bir sebep daha... Herhalde Don Abbacchio da böyle düşünüyordu. Çünkü biz onun müthiş obur olduğunu bilirdik; galiba sonsuz orucu düşünerek şimdiden mümkün olduğu kadar semirmeye çalışıyordu.

Don Abbacchio vaazını bitirirken, her şeye kadir Allah'ın Fontamara halkını koruması için dokuz gün hiç arasını kesmeden dua etmemizi teklif etti.

"Bir ayin iyi şeydir ama, kâfi değildir..." diyordu. "Bir ayin yarım saat sürer, sonra biter. Hanginiz, mühim bir işiniz olan bir avukatla bir defacık konuşmaya kanaat edersiniz? Allah'a karşı da aynı sebat lazımdır. Tabii Allah bizim iyiliğimizi ister, ama kendisine yalvarıldığını duymak da hoşuna gider... Dokuz günlük bir dua muhakkak Fontamara'ya büyük bereket getirecektir. Maddi olmasa bile, herhalde manevi bir bereket getirecektir. Böyle dokuz günlük bir dua için papazın Fontamara'da, köylülerin hesabına dokuz gün kalması lazımdır. Masraf elli liret kadar tutar..."

Berardo Viola:

“Para, hep para!..” diyerek onun sözünü kesti, sonra kiliseden çıkıp gitti. Bütün erkekler de, birbiri arkasına, onun peşinden çıktılar.

O zaman Don Abbacchio ayin kitabını eline aldı, acele ayini tamamladı, ayin elbisesiyle koro gömleğini çıkardı, kuyruğunu kısıp, kilisenin giyim odasından sıvıştı.

İyi günlerimizde papazın işleri de adamakıllı iyi gidiyordu. Ayin yapar, üç günlük, dokuz günlük dualar okur, vaftiz eder, takdis eder, ölüleri mukaddes yağla yağlayıp mezarlığa kadar götürür, kısacası, iyi günlerimizde her şey yolunda giderdi. Fakat memlekette açlık olduğu zaman papaz neyle yaşayacaktı?

Böyle zamanlarda köylüler için de bir tek çıkar yol vardı: Herkes herkesle kavga ederdi.

Artık Fontamara’da birbiriyle iyi geçinen iki aile bulunamazdı. En gülünç sebepler, en müthiş kavgalar doğurmaya yeterdi. Bu kavgalar gündüz kadınlar arasında, çocuklar arasında başlar; akşam üzeri erkekler köye dönünce yeni baştan alevlenirdi. Bazen ödünç alınan bir parça maya, bazen bir tuğla, yahut bir fıçı, bir demir parçası, bir ağaç parçası, bir tavuk, bir parça kuru ot yüzünden dövüşülürdü.

Böyle zamanlarda günde on tane kavga fırsatı çıkardı. Fakat bizim için sebeplerin sebebi asıl suydu.

Yol bekçileri yeni dere yatağını çabucak açmışlardı. Suyun taksim edileceği gün bütün bu işle alakalı olan köylüler yerlerini almışlar, bekliyorlardı.

Suyun bölüneceği yere iki tane tahta bent konmuştu. Bunlar, eski dere yatağına akacak su ile, müteahhidin tarlalarına ayrılacak suyu tanzim edeceklerdi. Yani, şu esrarlı dörtte üç meselesi artık halledilecekti.

Kaza merkezinden yüz kadar candarma gelmiş, yol boyunca yer almışlardı. Bunların arasından bir devriye gelip bizi dereden uzaklaştırdı, asma kütüklerine doğru sürdü. Hiçbir zaman bu kadar çok candarmayı bir arada görmediğimiz için boyun eğdik.

Biraz sonra iki grup faşist milisi, daha sonra da büyük efendiler: Müteahhit, noter, Don Circostanza, "Mütefekkir", Don Cuccavascio, Don Ciccone, Don Pomponio, Don Tarandella, başpapaz Don Abbachio, kara gömlekli Don Pelino, daha başka tanımadığımız efendiler, en arkada da Güzel Philippo ile Innocenzo la Legge göründüler.

Don Circostanza hemen bize doğru yaklaştı, hepimizin ellerini sıktı, kendi menfaatimiz için ona itimat etmemizi tavsiye etti. Sonra, su bölüştürülürken hazır bulunmak üzere, yaşlılardan bir heyet kurmamız kararlaştırıldı. Bu heyette Pontius Pilatus, Jacobo Losurdo ile ben vardık. Öteki köylülerin şose yolunda, bir sıra candarmanın arkasında beklemesine müsaade edildi.

Bunlar olduktan sonra, noter, suyun müteahhit ile Fontamara halkı arasında paylaştırılmasına dair anlaşmayı okudu.

"Anlaşma gayet açık... Suyun dörtte üçü belediyenin açtığı yeni yatağa akacak, geriye kalan dörtte üç de şimdiye kadar olduğu gibi eski yatağa gidecek..."

Pontius Pilatus hemen itiraz etti:

"Durum öyle değil... Mukavelede dörtte üç bir tarafa, dörtte üç öbür tarafa diyor. Yani yarı yarıya... Yani dörtte üç bize, dörtte üç müteahhide... İki tarafa da aynı çoklukta su düşecek."

Jakobo Losurdo bağırmaya başladı:

"Hayır, hayır, anlaşma öyle değil... Anlaşma diyor ki, biz suyun dörtte üçünü alacağız, eğer geriye bir şey kalırsa, bu kalanı da müteahhide gidecek. Ama su az olduğu için geriye bir şey kalmaması da mümkün."

"Dörtte üç bir tarafa, dörtte üç öbür tarafa... Bu şeytanın aklına gelen bir şey olacak," diye, ben söze karıştım. "Böyle delice iş şimdiye kadar yeryüzünde görülmemiştir... Ortada bir hakikat var: Su Fontamara'nındır, Fontamara'da kalacaktır."

Bizim hareketlerimizden ve bağrışlarımızdan, yolda candarmaların arkasında duran köylüler, suyun aleyhimizde taksim

edilmek istendiğini anlamışlar, gürültü etmeye başlamışlardı. Hele düşüncesiz bir sürü delikanlının kışkırttığı Raffaele Scarpone deli gibi bağırıyordu.

Müteahhit birdenbire sözü aldı:

"Fontamaralılar meydan okuyan bir tavır aldıkları ve ihtiyarlar heyetinin kendi arasında bile birlik olmadığı için, Şarbaylık salahiyetlerimi* kullanıyor ve faşist milisi yüzbaşısı Cavaliere Pelino ile Don Circostanza'yı Fontamaralılara mümessil tayin ediyorum!"

Üstümüze hemen altı candarma çullandı; bizi şose yolunda duran öteki Fontamaralıların arasına götürdüler; bu sırada Don Circostanza arkamızdan bağırıyordu:

"Bana itimat edin... Sakin olun!.."

Derede neler yaptıklarını, candarmaların arkasından pek iyi göremiyorduk. Aslını ararsan, işlerin bu yola sapması bizim için fena olmamıştı; çünkü öteki köylülere karşı artık mesuliyetten kurtulmuştuk. Müdafaamızın Don Circostanza gibi okumuş, yazmış bir adamın elinde oluşu daha iyi idi.

Evvela noter dereye yaklaştı, sonra bir mimar, sonra da ellerinde küreklerle dört yol bekçisi... Don Pelino ile Don Circostanza'nın nasıl birkaç defa mimarla münakaşaya tutuştuklarına dikkat ediyorduk. Şosenin hendeği, bir sürü candarma, sonra tahta bentlerin etrafına toplanmış olan salahiyetli kimseler, şu meşhur iki tane dörtte üçün nasıl taksim edildiğini görmemize engel oluyorlardı. Ama yüz metre kadar ötede, eski dere yatağının Giacinto Barletta ile Papasisto'nun meyve bahçeleri arasında kıvrıntı yaptığı yerde, suyumuzun ne kadar azaldığını, bize ne kadar su kaldığını görebilirdik. Bunun için hepimizin gözleri oraya dikilmişti. Hükümet adamları ile bizim mümessillerimizin hemen yanı başımızda, birkaç adım ötemizde ne kararlar verdiklerini oradan anlamaya uğraşıyorduk.

---

* *Salahiyet*: Yetki.

Suyun alçalmaya başladığını evvela Raffaele Scarpone haber verdi. Suyun aynı halde kalacağını hiçbirimiz beklemiyorduk ama, böylece suyun yüzünün aşağı indiğini görünce yine de bağrışmaya, müteahhit ile oradaki muhterem beylere ilenmeye başladık. Suyumuz yavaş yavaş hendeğin yarısına kadar indi, ama burada kalmadı.

"Hırsızlar!.. Hırsızlar!.. Hırsızlar!.." diye bağırdık.

Tam bu sırada Filomena Quaterna, La Recchiuta, ile öteki kadınlar diz üstü yere çöktüler, makamlı bir sesle lanetler yağdırmaya başladılar.

"Bizden aldıkları su kadar kanları aksın!..
Bizden aldıkları su kadar gözyaşları aksın!..
Karınlarını yenirceler sarsın!..
Bağırsaklarında kurtlar yuva yapsın!..
Hiçbirisi karısına, çocuklarına kavuşmasın!
İsa, Yusuf, Anna* Meryem!..
Bize lütfunuzu bu yolda gösterin!.."

Bu sırada öte tarafta su gitgide alçalıyordu. Nihayet gözlerimizden büsbütün kayboldu.

Papaz Don Abbacchio'nun:

"Consummatum est!"** dediğini duyduk.

Biz tekrar coşup bağırmaya başladık:

"Bütün suyu kestiler... Bütün suyu kestiler... Bütün suyumuzu aldılar..."

Raffaele Scarpone ile Venerdi Santo, başka delikanlıların da yardımı ile bizi şosede tutmak isteyen candarmaları ittiler. Askerler kendilerini deli gibi müdafaa ediyorlar, etrafa dipçik savurarak bağırıyorlardı:

"Geri git... Geri git!.."

Don Circostanza'nın sesi güç hal ile etraftaki umumi gürültüyü bastırabildi.

---

* Meryem'in anası.

** Latince "işler tamam" anlamına gelen bir söz.

"Susun!.. Susun!.." diyordu. "Ben burada sizin menfaatinizi korumak için duruyorum... Bırakın da yapacağımı yapayım... Yalnız siz düşüncesizlik etmeyin!.."

Şosenin kenarındaki hendekten yanımıza geldi, her zamanki nutuklarından birini verdi:

"Artık bana itimadınız yok... Bunun için bütün işleriniz ters gidiyor... Bağırıp çağırmakla, zora başvurmakla menfaatinizi koruyabileceğinizi mi sanıyorsunuz?.."

Sonra müteahhide döndü:

"Bu adamların memnun olmamakta hakları var... Bir anlaşma yolu bulmalı... Ben senin insanlık sevgisi ile çarpan halk dostu kalbine hitap ediyorum! Fontamaralılar hürmete layık, babacan insanlardır. Belediye derenin yeni yatağı için bu kadar masraf etti. Bir kere olan oldu. İsa bir yerde der ki: "quod factum est, factum est."*

Don Abbacchio:

"Çok doğru!" dedi. Don Circostanza bir teklifte bulundu:

"Ama belki de suyun tekrar ve büsbütün Fontamaralılara dönmesi için bir zaman tespit edilebilir. Zararlarının sürgit olmaması herhalde Fontamaralıları yatıştırır!"

Bunun üzerine teklif üstüne teklif yağdı.

Müteahhit:

"Elli sene!" dedi.

Bu edepsizliğe karşı kızgın bir bağırışla cevap verdik:

"Hepimiz bu yolda ölürüz, daha iyi... Hepimiz hapse gireriz, daha iyi... Hırsızlar... Sizi gidi hırsızlar..."

Nihayet Don Circostanza yeniden ortalığı susturabildi; müteahhide dönerek:

"Fontamaralılar adına, Şarbay'ın teklifinin kabul edilemeyeceğini bildiririm... Elli sene çok fazla... Çok daha yakın, adamakıllı yakın bir zaman söylemeli!.."

---

* Ne ki olmuş ise, olmuştur.

Başpapaz Don Abbacchio:

“Kırk sene!” diye tavsiye etti.

Don Pelino:

“Otuz beş!” dedi.

Noter:

“Yirmi beş!” buyurdu.

Fakat her yeni sayı köylüler tarafından kızgın bir feryatla karşılandı.

O zaman Don Circostanza yeniden sözü aldı:

“Müsaade edin de babacan ve çalışkan Fontamaralılar adına bir teklifte bulunayım... On lustri* desek nasıl olur? Şarbay’ın yumuşak kalbine hitap ediyorum. Bu büyük fedakârlıktan kaçınmasın!”

Don Tarandella, Don Ciccone, Don Pomponio, Don Cuccavascio ile “mütefekkir” müteahhidi sıkıştırdılar, bizim uğrumuzda bu fedakârlığı kabul etmesi için ricada bulundular...

Müteahhit uzun zaman yalvarttıktan sonra razı oldu.

Bir kâğıt getirdiler, noter Don Circostanza’nın teklifini yazdı, müteahhide, “Fontamara halkının mümessilleri” olarak da Don Pelino ile bu fikrin sahibine imzalattı.

(Doğrusunu istersen, hiçbirimiz on lustri’nin ne demek olduğunu anlamamıştık.)

---

* Latincede bir lustri, beş senelik bir zaman demektir.

AŞK

Fontamara'da herkes, on lustri'nin kaç sene olduğunu tahmin edip duruyordu.

Porta Pia kahramanı, bunun yüz yıl olduğunu söylerken, Generale Baldissera bin yıl olduğunda ısrar ediyordu.

Marietta Sorcanera:

"On ay olamaz mı?" diye milleti avutmaya çalıştı ise de, kimse buna yanaşmadı.

Ne olursa olsun, Fontamara on lustri aç kalacak demekti. Artık derenin uğramadığı tarlalar, meyve bahçeleri günden güne hazin bir manzara alıyordu. Mayıs sonundan beri hiç yağmur yağmamıştı. Sanki gökyüzündeki peder bile müteahhitten yana çıkıyordu. Don Abbachio kuraklığı fırsat bilerek dokuz günlük bir yağmur duası teklif etmişti, fakat buna, bir kilise adamı için doğrudan doğruya küfür sayılacak sözlerle ilk itiraz eden, Zangoç Teofilo olmuştu.

Yavaş yavaş ovadaki bütün mahsul kurudu. Çorak, susuz toprakta derin çatlaklar meydana geldi. Uzaktan bakınca yalnız Pontius Pilatus ile Antonio Ranocchia'nın mısır tarlaları biraz başka gibi görünüyordu; ama bu da sadece görünüşten ibaretti. Mısırların yeşilliği büyüyüp geliştiği halde, üstlerindeki birkaç koçan küçücük kalmıştı. Bunların da mini mini, cılız taneleri vardı. Olsa olsa hayvan yemi olmaya yararlardı. Michele Zompa'nın Baldovino Sciarappa'nın ve benim fasulye tarlaları-

mızın hali daha da acıklı idi. Fasulyeler yanmış it üzümlerine benziyorlardı. Giacinto Barletta'nın, Venerdi Santo'nun, Antoino Braciola'nın, Papsisto'nun meyve bahçeleri ise, tıpkı üzerlerinden bir lav nehri geçmiş gibiydi.

Bütün bunların Fontamara için bir tek manası vardı: Açlık!

Kiraladığımız yahut ortakçı olduğumuz büyükçe tarlaların geliri, tabii zamanlarda vergilerle tarla kirasına giderdi; suladığımız tarlaların mahsulleri de bizim kışlık yiyeceğimizi; mısır ekmeği ile kuru sebzeyi verirdi. Suyu elimizden çekip almak bizi ekmeksiz, çorbasız bir kış geçirmeye mahkûm ediyordu. Hiç kimse bu ihtimali gözünün önüne getirmek bile istemiyordu. Ama kime başvuracaktık?

İki tane dörtte üç muammasından sonra ortaya atılan on lustri muamması bizimle "muhterem efendiler" arasındaki her türlü itimadın kökünü kazımıştı. Bu işte de aynı adam, menfaatlerimizi müdafaa etmeği daima kendisine havale ettiğimiz adam, bizi sanatının bütün incelikleri ile tongaya bastırmıştı. Artık hiç kimseye güvenemezdik, ama kime başvuracaktık?..

Bunun bizim için ne demek olduğunu tasavvur etmek zordur. Bir köylü, bir "efendi"nin maiyetine sokulamadıkça, her zor işte başvurabileceği bir "efendi"nin himayesine giremedikçe, kendisini toprak üstündeki bir solucan gibi daima aciz, daima kimsesiz saymıştır. Başka efendilerin himayesinde bulunanlardan korunmak için, iş bulmak için, başka memleketlere çalışmaya gidebilmek için, askerdeki oğluna küçük bir izin alabilmek için, miras işlerinde akıl danışmak için, evlenme ve buna benzer işler için başvuracak biri lazımdı. Bunun için her köylü, imtiyazlı sınıftan birine, en iyisi bir avukata yaslanmaya çalışırdı. Avukat, kaymakamın yanında itibarı olan bir meslektaşına dayanır; meslektaş ise kaymakamın kendisinden himaye görürdü. Böylece iş Roma'daki hükümete kadar varırdı. Bütün bu çetelerden örülen ağ, okumuş yazmış insanların "devlet" dedikleri şeyi meydana getiriyordu. Hiçbir Fontamaralı, yanında Don Circostanza olma-

dan, mesela bir doğum kâğıdı çıkartmak için, resmî bir daireye gitmeye cesaret edemezdi. Kendisini oradan tekme ile kovarlardı. Roma Peskara demiryolu yeni yapıldığı sıralarda, Fontamaralıların trene binmek için nasıl yanlarına bilet parasından başka bir de Don Circostanza'dan tavsiye mektubu alıp öyle istasyona gittiklerini Generale Baldissera sık sık anlatırdı. Çünkü demiryolları devletindi, devletse köylülere karşı kendisini hiçbir zaman vazifeli saymamıştı. Tren yolculukları gitgide gündelik işler arasına girmiş, trenler gitgide dolmuş, nihayet, gişeye Don Circostanza'nın bir tavsiyesiyle gitmek âdeti ortadan kalkmıştı. Köylüler önceden kendisine danışmadan Roma'ya kadar gidiyorlardı. Fakat bütün başka işlerde bir köylü, "kibar" bir adamın himayesinde olmazsa, kendisini sudan çıkmış bir balık vaziyetinde görürdü.

Böyle yaşamak bize pek tabii geliyordu. Fakat ihtiyarlar bunun böyle olmadığı zamanları da hatırlıyorlardı. Eskiden bizim oralarda, piskopos da dahil olmak üzere, üç yahut dört tane büyük mülk sahibi varmış. Her şey onların malıymış, herkesin bildiği, gayet basit iki üç kanuna dayanarak her şeyi kendileri idare ederlermiş. Sonra Piyemonteliler gelmişler, her gün yeni bir kanun çıkarmışlar, her gün yeni bir daire kurmuşlar, işlerin içinden çıkabilmek için de avukatlar lazım olmuş. Söze bakılırsa mülk sahipleri bütün haklarını kaybetmişlerdi; herkes kanun karşısında müsavi* olmuştu. Ama bu kanunları kullanmak, onlardan istifade etmek, kaçamak yollarını bulmak, yahut bunları edepsizliklere alet edebilmek için avukatlara ihtiyaç vardı. Benim çocukluğumda kaza merkezinde, aynı zamanda noterlik yapan iki avukat vardı. Şimdi sekiz avukatla dört noter var. Bütün münazaalar yaratan dolandırıcıların hepsi buna dahil değil... Bu bir sürü avukat, yaşayabilmek için, her hafta yeni dalavereler icat etmeye, yeni nizalar çıkarmaya, küçük davaları uzatıp büyütmeye mecburdu. Eskiden güzellikle yatıştırılan anlaşmazlıklar, şimdi avukatların yardımı ile, senelerce sürüyor, dünyanın parasını yutuyor, arkada da sadece kin ve nefret

---

* *Müsavi*: Eşit, bir.

bırakıyordu. Aileler arasındaki münasebetler, avukatların yüzünden gitgide çirkin bir şekil almıştı. Her şeye burunlarını sokuyorlardı. Tavırları, sesleri, giyinişleri, selam verişleri, içmeleri, yemeleri hep köylüleri kafeslemek için evvelden hazırlanmıştı. Bir köylü için en büyük şeref, bir avukatı çocuğuna vaftiz babası yapmaktı. Bunun için vaftiz günlerinde kaza kilisesinde her avukatın etrafını, yabanlıklarını giymiş anneleriyle birlikte on tane kadar köylü çocuğunun sardığı görülürdü. Bu yüzden avukatlar büyük aile günlerinde, hele düğünlerde, muhakkak en şerefli davetli olarak bulunurlar, daima gelinin sağ tarafında otururlardı.

Her avukat ötekilerin aleyhinde çalışırdı. Bunların hepsi belediye reisinin yahut Şarbay'ın, hâkimin, candarma yüzbaşısının, kaymakamın, müddeiumuminin* yahut meb'usûn kendi adamlarından olmasına uğraşırlardı. Bütün rüyalarında belediyenin, yahut hayır müesseselerinin kasalarını görürlerdi. Memuriyetler kendi adamlarına dağıtılır, vergiler keyfe göre kesilir, şehir için yapılacak işler kendileri için yapılır, eğer bir intihap olacak olursa, intihap listeleri ölüler ve ortada bulunmayanlarla dolardı.

Böylece bu avukatlardan biri çok defa bütün bir köyü avucunun içine almaya muvaffak olurdu. Mesela Fontamara her zaman Don Circostanza'nın arkasından gitmişti. Callarmele köyü Don Cucavascio'nun, Ortona köyü Don Ciccone'nin, Bisegna köyü Don Tarandella'nın, San Benedetto köyü de, Don Pomponio'nun sözünü dinlerdi. Hâkimler, candarmalar, memurlar değişebilir, fakat yeni gelenler, memlekette hüküm yürüten bu gruplardan birine boyun eğmeye yahut çekip gitmeye mecbur olurlardı.

"Efendiler"in arasındaki zıtlıklar, köylülerin arasına da zıtlık sokardı. Pescina köyü ile San Benedetto köyü arasında 1913'te yapılan savaşı hatırlamak yeter... Bu "efendiler"in savaşıydı, fakat köylüler tarafından, her türlü vasıtaya müracaat edilerek yapılmıştı. Birbirlerinin sularını zehirlemişler, bağlarını harap etmişler, zahire ambarlarını ateşe vermişler, birbirlerine kurşun

---

* *Müddeiumumi*: Savcı.

atmışlardı. Bu öyle bir savaştı ki, ancak Roma'daki hükümet tarafından, büyük gayretler sarfedilerek, bir piyade alayı ile birkaç yüz süvari gönderilerek yatıştırılabilmişti. Savaş bitti ama, köylüler arasındaki kin bitmedi.

Avukatların etrafına toplanan bu adamların arasına yalnız, kaybedecek, müdafaa edilecek, kazanacak bir şeyi olmayan köylüler: Topraksız köylüler girmezdi. Daha doğrusu bu gibi köylüler arasında dolandırıcı, hırsız olmayanlar; uşak, bekçi, şimdi de faşist adı altında, herhangi bir efendinin emirlerini yerine getirmeye can atmayanlar girmezdi.

Şunu da bildireyim ki bizim taraflarda ecnebilerin usulüne göre son devirlerde kurulmuş olan siyasi partiler, yeni isimler alan bu eski gruplardan başka bir şey değildi. Bu şekilde Don Circostanza, fakir köylüler üzerindeki nüfuzunu kuvvetlendirmek için, Millet Partisi'nin başına geçmiştir. Bize, Marsika mıntıkasını yabancı müteahhitlerin eline düşmekten koruyormuş gibi görünüyor; kendi kendimizi idare etmemize, Fucino'nun köylülere verilmesine taraftar olduğunu söylüyor, fakat müteahhide karşı da mükemmel şekilde, iki yüzlü bir oyun oynayabiliyordu.

Don Carlo Magna ile öteki toprak sahipleri muhakkak ki banka yüzünden bir hayli ziyana girmişlerdi. Artık pazardaki fiyatları onlar değil, müteahhit veriyordu. Münakaşalarda (ihale) daima en çok kıran oydu. Belediye meclisinde, ancak onun aldırış etmediği bir mesele olursa, ötekiler fikirlerini söyleyebiliyorlardı. Büyük toprak sahipleri zararlarını köylülerin sırtından çıkarmaya uğraşıyorlar, fakat bir taraftan da, köylülerle eski memurları aleyhine kışkırtarak, müteahhide karşı gizli bir savaş yapıyorlardı. Don Circostanza ile meslektaşlarının hareketleri ise büsbütün başka türlü idi. Bu türediden daha becerikli, köylülerin ruhlarını anlamakta daha usta, fakirleri aldatmak sanatında pek tecrübeli oldukları için, köylülerle yeni hükümetin mümessili arasında aracılık yaparak eski nüfuzlarını muhafazaya çalışmışlardı. Ama işin aslını ararsan, müteahhidi bütün sıkışık vaziyetlerden Don Circostanza kurtarmıştı.

Muhakkak, Don Circostanza bizi aşağı yukarı yüz kere aldatmıştı. Ama bunu hep bizim hayrımızaymış gibi tatlı bir şekilde yapardı. Bu sırada hepimizin elini sıkar, eğer sarhoşsa boynumuza bile sarılırdı. Biz de onun yaptıklarını hep hoş görürdük... Çünkü himayesine muhtaçtık. Ama evvela bu iki tane dörtte üç dolabı, arkasından on lustri oyunu, nihayet gözlerimizi açtı.

Son zamanlarda herkes bize karşıydı. Eski hükümet, birbirleriyle hırlaşan bir sürü çeteleriyle birlikte ortadan kalkmış, yerine bir tek çeteden ibaret bir hükümet gelmişti.

Şu halde, kime başvuracaktık?

Baldissera, vaaz eder gibi söyleniyordu:

"Öyle bir devirde yaşıyoruz ki, köylüler yiyecek ekmek bulamıyorlardı... Papuççular yalınayak dolaşıyorlar... Terzilerin pantolonlarından kıçları görünüyor... Dülgerler sokaklarda yatıyor... Biz bankalar devrinde yaşıyoruz... Dünyanın sonu geldi... Nerdeyse deccal çıkacak..."

Hiçbirimiz, suyu kaybetmiş olmayı hazmedemiyorduk, ama hiç kimse de onu yeniden elde etmenin yolunu bilmiyordu. Pontius Pilatus ile Michele Zompa müteahhidi dava etmemizi istiyorlardı. Fakat biz böyle davaların nasıl yürüdüğünü pek iyi biliyorduk; böyle davalar yüz sene kadar sürer, daireden daireye dolaşır, istinaftan* temyize yollanır, bütün köylü nesillerinin paralarını yutardı... Sonra yine eski hamam eski tas... Marsika mıntıkasının her köyü zenginlerle fakirler arasındaki, bir muhtarlıkla öteki muhtarlık arasındaki bu davaları bilirler... Bu davalar, ancak yeniden başlamak için biterler. Sonra, bir dava açmak istesek bile, bunu kime emanet edecektik? Don Circostanza'ya mı? Bu adam herhalde iki tane dörtte üçe, yahut on lustri'ye benzeyen bir dolap daha bulurdu. Don Cuccavascio'ya mı? Don Tarandella'ya mı?.. En iyisi bunu hiç ağıza almamaktı.

---

* *İstinaf*: İlk derecedeki mahkemelerle yargıtay arasında yer alan mahkeme.

Buna rağmen, hiç kimse suyun, yani bütün mahsulün kaybına kendisini alıştıramıyordu. Hiç kimse ekmeksiz, çorbasız bir kışı gözünün önüne getiremiyordu.

Pontius Pilatus söyleniyordu:

"Eğer hırsızlara karşı hak kalmadıysa, dünyanın sonu geldi demektir..."

Bir akşam bizim pabuççu:

"Eğer devletin kanunları artık yürümez olursa, eğer bu kanunlara riayet ettirecek olanlar bu kanunları en başta kendileri bozarlarsa biz de halk töresine döneriz!" dedi. En sonunda Berardo Viola'nın acı fikirlerini benimsemiş olan Baldissera şöyle devam etti:

"Halkın töresi, nedir? Sen kendine yardımcı ol, Allah da sana yardımcı olur!.."

İşler bu hale gelmişti.

Raffaele Scarpone elinde bir kibrit kutusunu havaya kaldırarak şu sözleri ilave etti:

"İşte halkın töresi..."

Halbuki Berardo hiç sesini çıkarmıyordu. Berardo artık eski Berardo değildi. Başka şeyler düşünüyordu. Elvira ile geçirdiği ilk geceden beri başka türlü düşünüyordu. Elvira henüz kalkacak halde değildi, aksine olarak, yavaş yavaş sönüyormuş gibi görünüyordu. Böyle olduğu halde görünüşü kurtarmaya bile bakmadan, kızın ihtiyar, inmeli babasının gözü önünde Berardo her geceyi Elvira ile birlikte geçiriyordu.

Karım kendisine:

"Kızı bunaltıyorsun!" demiş, fakat o sadece omuz silkmişti.

On lustri dalaveresine hiç aldırış etmemişti. Suyu tekrar elde etmek için tasarladığımız bütün planlara aldırış etmiyordu.

"Sizin için daha kötü..." diyordu, "benim sulayacak tarlam yok... Artık genç de değilim... Sonra kendi dertlerim kendime yetiyor..."

Berardo'nun zihnine yerleşmiş bir tek düşünce vardı: Gitmek, başka memleketlere gitmek. Hayvanlar gibi, başkalarının iki misli çalışmak, altı ay, bir sene sonra geri dönmek, bir tarla alıp evlenmek...

Kendisiyle, artık başka bir şey konuşulmuyordu.

Gitmek, günde on, on iki, on dört saat çalışmak... Sonra cebinden 1000 liretle köye dönmek...

Berardo'nun Porta Pia kahramanı ile boyuna şehirde çalışmaya dair konuştuğunu duyuyorduk.

Tabii ağır işlerden bahsediyorlardı... Hizmetçi kızlarla orospulara tellallık etmekten, Monsignor Calogero'nun hizmetinden, faşistlik zanaatinden değil, sahici işlerden bahsediyorlardı.

Kahraman Roma'da birkaç yere mektup yazmış, toprak işçisine ihtiyaç olduğu yolunda cevap almıştı. Günde on liret yevmiye veriyorlarmış.

Berardo bana:

"On liret çok değil," dedi "ama bu ortalama bir gündelik olacak. Başkalarından fazla iş görünce daha çok kazanılabilir. Harcayacağım paraya gelince: Kemeri daha çok sıkarız..."

Berardo yol parası yapmak için benden 100 liret borç istedi, ben de, oğlumu da beraber götürmek şartıyla veririm, dedim. Berardo bu şarta razı oldu. 50 liret de Elvira'dan aldı.

Yola çıkmadan bir akşam evvel kendisini aradım; oğlum hakkında ona söyleyecek birkaç sözüm vardı. Her zamanki gibi, boyahanede, otların üstünde yatmakta olan Elvira'nın yanında buldum.

"Oğlumun günde on saatten fazla ağır iş yapmasını istemem!" diye anlatmaya başladım. "Kötü kadınların girip çıktığı hanlarda kalmasını da istemem..." Burada sözümü kestim, çünkü içeriye Raffaele Scarpone girmişti. Kendisiyle birlikte başkaları da gelmişti, kapının önünde bekliyorlardı.

Scarpone daha kapıdayken Berardo'ya seslendi:

“Sulmona’da ayaklanma başlamış!”

Berardo sordu:

“Ne biçim bir ayaklanma?”

“Ne biçim bir ayaklanma ne demek?”

“Bizimkiler mi ayaklanmışlar?”

Scarpone ciddi bir sesle:

“Sulmona’da köylüler ayaklanmışlar!..” dedi.

Berardo tekrar sordu:

“Sana bunu kim söyledi?”

“Baldissera!”

“Baldissera’ya kim söylemiş?”

Scarpone:

“Burası onun sırrı!” dedi.

Berardo:

“Öyleyse yalandır!” diye kesip attı.

Scarpone sokağa çıktı, dışarıda kalmış olanların arasında bulunan Venerdi Santo’ya gidip papuççuyu buraya getirmesini rica etti. Onun gelmesini beklerken hiç kimse ağzını açıp bir kelime söylemedi.

Baldissera evvela kendisine bir hayli yalvarttı; ondan sonra geldi, şunları anlattı:

“Bugün deri almak için kasabaya gitmiştim. Meydanda Donna Zizzola’ya rastladım; kiliseden geliyordu. Biliyorsunuz ya, gençliğimde onun babasının evinde çalışmıştım; bunun için birbirimizi iyi tanırız, ne zaman karşılaşsak, durur, konuşuruz. Bu defa Don Carlo Magna’nın karısı yavaş sesle:

“Seni evliya Antonio gönderdi,” dedi, “azıcık bize gel, sana söyleyeceklerim var...”

Alışverişimi bitirdikten sonra sözünü tuttum, ama hiçbir şeyden haberim yoktu. Daha kapıyı açarken:

"Büyük havadisten haberin var mı?" diye sordu. "Sulmona'da halk ayaklanmış... Burada ve civarda bulunan bütün candarmalar oraya gönderildi..."

Donna Zizzola'nın anlattığına göre, Sulmona'da da, herkesi sefalete mahkûm eden bir çeşit müteahhit varmış. Ayaklanma üç gün evvel pazar yerinde başlamış, hâlâ da devam ediyormuş.

Donna Zizzola:

"Acaba bizim hayduttan hesap sorulacak saat da geldi mi?" dedi.

Bu sözleriyle herhalde bizim müteahhidi kastediyordu... Ben kendisine cevap vermedim. O zaman kulağıma fısıldadı:

"Başına bir bela musallat olsun diye, evliya Antonio'nun tasvirinin önünde iki aydan beridir gece gündüz iki mum yakıyorum. Ama bela bir türlü gelmiyor..."

Ben susmakta devam ettiğim için kadın benimle daha açık konuşmaya başladı:

"Artık harekete geçmek zamanı geldi... Candarmalar Sulmona'ya gittiler... Müteahhide karşı hoşnutsuzluk herkesi sardı... Herkes bir işaret bekliyor... Bu işareti yalnız Fontamaralılar verebilir. Sana yukarda kilisenin önünde rastlayınca hemen bildim, seni evliya Antonia gönderdi, dedim!"

Ben şehre sadece deri almaya indiğimi söyledim. Fakat Donna Zizzola başka bir şey düşünüyordu:

"Seni buraya gönderen evliya Antonio'nun ta kendisidir," diyordu, "bu sabah duamı ederken evliya hazretleri bana dedi ki: Ben senin için bir şey yapamam, bu hayduda hak ettiği dersi yalnız Fontamaralılar verebilir... Tam kiliseden çıkarken de seni gördüm..."

Don Carlo Magna'nın karısı, eğer Fontamaralılar emniyetli bir yerden gazyağı yahut silah filan tedarik etmek isterlerse bir çaresine bakılacağını da bizim pabuççuya sezdirmiş...

Baldissera sözünü bitirince Raffaele Scarpone hemen Berardo'ya sordu:

“Sen buna ne dersin?”

Berardo da hemen kendisi sordu:

“Peki, sen? Sen ne dersin?”

Raffaele cevap verdi:

“Buraya gelmeden önce Luigi della Croce, Antonio Spaventa, Venerdi Santo, Gaspraone, Antonio Zappa ile ben toplandık.. Hepsi kapının önünde duruyorlar... Onların adına da konuşuyorum... Bizim de Sulmonalıların yolunda yürümemiz lazım. Hiç kimsenin yardımını tepmememiz lazım...”

Gece vakti kasabayı basmak için bir plan bile hazırlamıştı. Evvela müteahhidin birçok binalarını yakmaktan başlayacaklardı.

Berardo itiraz etti:

“Peki, bütün bunlar niçin?”

Bu o kadar saçma bir laftı ki, hepimiz şaşırıp birbirimize baktık.

Berardo aldırış etmeden, tekrar sordu:

“Peki, bütün bunlar niçin?”

Raffaele kızgın kızgın cevap verdi:

“Yahu, gökyüzünde mi yaşıyorsun? Müteahhidin bize reva gördüğü bütün haksızlıkları unuttun mu? Artık hakkımızı almak için başka hiçbir yol olmadığını bilmiyor musun? Kışın elimize ekmek yerine taştan, topraktan başka bir şey bulunmayacağını bilmiyor musun?”

Berardo onun sözlerini sonuna kadar dinledi. Sonra Baldissera’ya dönüp, yine o aldırış etmeyen, gamsız tavrıyla sordu:

“Peki ama, Donna Zizzola müteahhitten bu kadar nefret ediyorsa ne diye evliya Antonio’ya başvuruyor? Bu karının kocası yok mu?.. Sonra eğer evliya Antonio Donna Zizzola’nın hislerini paylaşırsa, ne diye Fontamaralılara başvuruyor? Elinin altında melakeleri yok mu?”

Hep aynı tavırla konuşarak Scarpone’ye döndü:

"Müteahhidin fabrikalarını yakarsan, sanıyor musun ki, kışın bunların külleriyle yaşayabiliriz. Çimento fabrikasının tuğla ocağının, tabakhanenin işçileri işsiz kalırlarsa, bunun Fontamaralılara bir faydası dokunacağını mı sanıyorsun?"

Nihayet tavrını değiştirdi, açıkça fikrini söyledi:

"Bütün bunlar bana vız gelir... Vaziyetimiz hakikaten berbat... Herkes kendi işleriyle uğraşsın... Ben eskiden benimle hiçbir alakası olmayan şeylere burnumu soktum. Şimdi ise, yaşım otuza geldiği halde, üstünde uyuduğum ot yataktan başka bir şeyim yok. Bugün artık delikanlı değilim, kendi işlerimle uğraşmalıyım... Bunun için beni rahat bırakın!.."

Scarpone şu cevabı yapıştırdı:

"Seni rahat bırakmayan biz değiliz; bizi rahat bırakmayan müteahhit..."

Baldissera:

"Güzel söyledi!" dedi. "Hiç kimse benden daha çok barış, düzen taraftarı olmasın... Ama şimdi ne barış kaldı, ne düzen, ne hükümet kaldı. Ne hak, ne de kanun... Şimdi kendi işlerini düşünecek sıra değil... Artık rahat filan yok... Kanunun bekçileri gece vakti gelir de karılarımızın ırzına geçerlerse, bu kadınlardan hiçbirinin benimle alakası yok diyebilir misin? Kanunun bekçileri elinden toprağınla suyunu alırlar, seni çalıştırmazlarsa, bu bana vız gelir diyebilir misin?"

Berardo başını sallayarak, dinliyordu. Bütün bu itirazları biliyordu. Bunları, Generale Baldissera ile konuşurken, binlerce defa kendisi ileri sürmüştü. Ama artık delikanlı değildi. Artık yalnız değildi. Hayatını ve kendi hürriyetini düşüncesizce tehlikeye atamazdı. Başka türlü düşünmeye mecburdu. Elvira ile birlikte geçirdiği geceden beri başka türlü düşünüyordu. Bütün köy nihayet kendisi gibi düşünmeye başladığı zaman, Berardo fikirlerini, kanaatlerini değiştirmişti.

"Dinleyin," dedi, "daha açık söyleyeyim: Sizin suyunuz için, tarlalarınız için hapse gitmeye gönlüm yok. Ben kendi işlerimi düşünmeye mecburum..."

Scarpone ile Baldissera kalkıp gittiler.

Scarpone, sokakta bekleyen delikanlılara, bize duyuracak kadar yüksek sesle:

"Berardo korkuyor!" dedi.

Fontamara gençleri için Berardo Allah gibiydi. Onun arkasından hepsi ölüme giderlerdi. O olmadıktan sonra hiçbir şey yapılamayacağı meydandaydı.

Bütün bu konuşmalar sırasında Elvira ot yatağında yatmıştı. Yüzü her zamankinden daha soluk görünüyordu. Gözlerini Berardo'dan ayırmadan, evvela onun ciddi söylediğine inanmıyormuş gibi merakla; sonra hayretle; iş artık şüphe edilemeyecek hale gelince de korku ve üzüntü ile münakaşayı takip etmiş, Berardo'nun sözünü kesmeye, yahut başkalarının yanında ona itiraz etmeye cesaret edememişti. Ama Scarpone ile Baldissera gittikten sonra kendisini daha fazla tutamadı, sitemli bir sesle:

"Benim yüzümden böyle yapıyorsan, düşün ki, daha birkaç sene evvel, hem de o zamanlar bugünkünün aksine düşündüğün için senden hoşlanmaya başlamıştım!" dedi.

Elvira'nın bile kendisine karşı olduğunu fark edince Berardo artık hiddetini saklayamadı. Kaba bir şey söylemek üzereyken, selamsız sabahsız çıkıp gitmeği tercih etti.

Tekrar eve geldiğim zaman, gece yarısı olmuştu. Oğluma "ne olacaksa olsun!" dedim, "hiç olmazsa biraz uyumaya çalış, yarın şafakla beraber yola çıkacaksın!.."

Hepimiz uyumaya çalıştık, yahut uyur gibi yaptık. Ama hiçbirimiz uyuyamadık. Böylece üçümüz de uyanıkken, gece yarısından sonra saat ikiye doğru, kilisenin çanı çaldı. Birinci ile ikinci vuruş kuvvetli idi, daha sonrakiler evvelkilerin yankısı gibiydi:

Karım korkuyla doğrularak sordu:

"Duydun mu?"

"Meryem Ana olacak!" dedim, "hadi uyuyalım!"

Buna rağmen her üçümüz nefesimizi kesip kulak verdik, fakat hiçbir şey işitmedik.

Yarım saat kadar sonraydı, yeniden iki, yahut üç vuruş duyduk. Bunlar ilk defakilerden daha hafifti.

Karım, korku içinde, yine sordu:

"Duydun mu?"

"Rüzgâr olacak!" dedim, "hadi uyuyalım!"

Ama hava sakindi, rüzgâr olamazdı. Dağlardan gelen rüzgâr şimdiye kadar bizim çanlardan hiçbir zaman ses çıkaramamıştı.

Biraz sonra çan bir kere daha, pek hafif çaldı.

Bir şey söylemiş olmak için:

"Bir baykuş olacak!" dedim.

"Bir baykuş çanı çalabilir mi?"

"Baykuş değilse bir sansardır!" diye cevap verdim.

"Sansar çan kulesine neden çıkacak?"

"Sansar değilse cadıdır," diye, son bir keramet savurdum.

Bu gece pek az Fontamaralıyı uyku tuttu. Herkes, bu garip çan sesleri yüzünden uyanık durarak, herhalde bizim gibi konuştular, aynı tahminlerde bulundular. Ama herkes kendi işlerini düşünmek istiyor, hiç kimse, kilise kulesinde neler olduğuna gidip bakmak için, yatağından kalkmıyordu.

Bundan sonrasını oğlum anlatacak.

İŞ

Sabahın saat dördünde Berardo ile ben Fontamara'dan çıktık, kasabanın yolunu tuttuk. Orada, Roma'ya giden trene binecektik.

Berardo'nun adamakıllı keyfi kaçkındı. Selamıma bile cevap vermedi. Daha yola çıkmadan kavgaya başlamayalım diye ben bunu fark etmemiş göründüm.

"Bu gece çan seslerini duydun mu?" diye sordum. Sanki sağır birine söz söylemiştim. "Madonna dell'inondazinone" dedikleri yere gelmeden az önce bir deneme daha yaptım:

"Ne dersin, acaba Roma'da yağmur yağıyor mu?"

Ama o yine cevap vermedi.

Dev gibi adımlar atarak yürüyordu. Arkasından zor yetişiyordum.

Şehre girerken birdenbire trenin düdüğünü duyduk. Kalkmadan yetişelim diye koşmaya başladık. Ama bu bir yük treniydi, bizimkine daha epeyce vakit vardı.

Yarım saattir bekleme salonundaydık; kapıda Raffaele Scarpone göründü.

Berardo, Scarpone'nin geldiğini görmemiş gibi yaptı. Sırtını dönerek, duvardaki bir ilanı tetkik etmeye başladı. Ama Scarpone doğrudan doğruya ona doğru yürüdü:

"Teofilo kendisini astı!" dedi.

Fakat Berardo gözlerini ilandan ayırmıyordu.

Scarpone sözüne devam etti:

“Bu sabah Generale Baldissera onu çan kulesinin merdiveninde bulmuş. Çanın ipini boynuna dolamış... Vücudu daha soğumamışmış... Bütün gece çanın ipinde sallanmış olacak...”

Berardo arkası dönük olarak:

“Allah rahmet etsin!..” dedi.

Scarpone, Berardo’nun bu alakasızlığına inanmıyormuş gibi devam etti:

“Papaz Don Abbachio’ya gittim, şimdi onun evinden geliyorum. Evvela, kendisini böyle erkenden uyandırdığım için, bana küfürü bastı. Sonra da cenaze duası okuyup ölüyü günahlarından kurtarmayı reddetti... 'Bütün ömrünce kiliseye hizmet etmiş olan bir zangoç için dua etmeyi nasıl reddedersiniz?' diye sordum. 'Kendini asan doğru cehenneme gider!' diye cevap verdi. 'Eğer kendini asan bir zangoç ise, cehennemin en dibine gider!..'”

Berardo, dimdik:

“Allah rahmet etsin!” diye tekrarladı.

Scarpone sözüne devam etti:

“Teofiolo’nun cenazesini kiliseye koyacağız... Papaz gelmezse, onsuz yapacağız. Eğer candarma yollarsa karşı koyacağız... Teofilo’nun cenazesini kilisenin tam ortasına koyup yirmi dört saat bırakacağız ki, İsa, Meryem, San Rocco, Saint Antonio, Yusuf, San Berardo ile bütün öteki evliyalar gelip onu görmeye vakit bulsunlar... Artık ne hallere geldiğimizi görsünler...”

Berardo:

“Allah rahmet etsin!” diye tekrarladı.

Bizim bineceğimiz tren istasyona girdi.

Scarpone birdenbire:

“Gitmeyin!” diye yalvardı.

Berardo hayretle sordu:

"Neden?"

Scarpone tekrarladı:

"Gitmeyin!"

Berardo trene doğru yürüdü. Ben arkasından... Scarpone de benim arkamdan geliyor, şaşkın şaşkın başını sallıyordu.

"Hemen bugün Fontamara'ya candarmalar gelecek..." diyordu. "Gitmeyin, Berardo, Teofilo'nun hatırı için kalın!.."

Berardo trene atladı, ben de arkasından.

Bütün yolculuk sırasında bir kelime bile konuşmadık. Berardo tam karşımda oturuyor, ama boyuna pencereden dışarı bakıyordu. Kendisini tetkik ediyordum. Birdenbire, onun her şeyi yapabilecek bir halde olduğunu anladım. Artık onun için çekinilecek hiçbir şey yoktu. Kendisine faydası olacağını bilse, beni pencereden dışarı atmakta bile tereddüt etmezdi. Bir kerecik çenelerini görmek, insanı korkutmaya yetiyordu. Eğer aç kalırsa beni bile yer, diye düşündüm.

Roma'da, Porta Pia kahramanının tavsiye ettiği "İyi Haydut" hanında kaldık. Kapının üzerinde, Golgata'daki üç çarmıhın resmi bulunan bir levha vardı. Hanın isminin İsa'nın sağ tarafında çarmıha gerilen, en sonra onun Allah olduğunu anlayıp bu sayede: "Hakikaten sana derim ki, bugün benimle beraber cennette olacaksın!" diye İsa'dan söz alan meşhur hayduttan geldiği sanılabilirdi. Halbuki han, doğrudan doğruya sahibinin ismini taşıyordu. Porta Pia kahramanı ile birçok defalar hırsızlıktan hapiste yatan bu adam, hayatının sonlarına doğru, kendini siyasete vermişti. Devlet düşmanlarına karşı yapılan birçok baskınlara katılarak, sendikalar ve millet evlerinin zararına, vatanperver hırsızlıkta ihtisas sahibi olmuştu. Hizmetleri o kadar büyüktü ki, polis müdürü kendisi ona "İyi Haydut" ünvanını takmıştı.

Geldiğimizin ertesi günü, sabahın erkeninde "Yirmi Eylül" caddesindeki iş dairesine gittik. Orada muvakkat bir iş bulacağımızı umuyorduk.

Kapıcı bizi üçüncü kata yolladı. Yukarı çıktığımız zaman, ağız ağıza insanlarla dolu bir koridora geldik. Biz de sıraya girdik. Öğleye doğru sıramız gelince, üçüncü kat yerine dördüncü kata çıkmış olduğumuzu fark ettik.

Ertesi gün doğru üçüncü kata geldik. Bir sıranın üstüne oturup üç saat bekledik. Yalnız ikimizdik. Önümüzden birçokları geçip gidiyordu. Ama hiç kimsenin bize aldırış ettiği yoktu. Nihayet bizi beşinci kata yolladılar. Beşinci katta da iki saat bekledikten sonra, Corso Vittorio'da bir adres verdiler.

Üçüncü gün de böyle geçti.

Corso Vittorio'daki dairede sordular:

"Vesikanız var mı?"

"Ne vesikası?" diye hayretle sorduk. Hep bu vesika...

Bizi bir gişeye götürdüler. Bir memur burada vesikalarımızı hazırladı; her ay için birer taneden, üzerine on iki tane pul yapıştırdı, sonra:

"Otuz beş liret vereceksiniz!" dedi.

Berardo:

"Para... Hep para!" diye söylendi. Otuz beş yerimizden bıçak yesek bu kadar içimize işlemezdi. 35 lireti ödedik.

Sonra yine ilk kısma döndük. "İşte vesikalar!" dedik.

"Pekâlâ!" diye cevap verdiler. "Yarın İş Dairesine gidin, kendinizi muvakkat iş arayan işsizler arasına yazdırın..."

Dördüncü gün de böyle geçti.

Şunu söyliyeyim ki, Berardo böyle vakit kaybetmemizi sükûnetle karşılıyor, bütün bunları gayet tabii buluyordu.

Bana ikide birde:

"İş bulmak ne kadar güç olursa, bu işin kazancı da o kadar çok olur..." diyordu.

Öğleden sonraları daireler kapanınca beni rastgele şehirde dolaştırıyordu.

Üzerinde “Banka” yazılı bir levha bulunan bir binaya ilk rastladığımızda büyük bir heyecanla:

“Bak yahu, bak!” diye bağırdı. Birkaç dakika önünde durup bu levhaya hayran hayran baktı. Sonra kulağıma fısıldadı:

“Müteahhit parayı buradan alıyor işte!..”

Ama biraz sonra başka bir banka, daha sonra üçüncü ve dördüncü bir banka gördük, nihayet saymaktan vazgeçtik. Acaba hangisi müteahhidindi? Tahmin etmesi güç... Roma’nın tam ortasında, Sen Piyer kilisesinin bulunacağını sandığımız bir yerde yalnız bankalar vardı.

Yeni bir bankaya her rastlayışımızda Berardo:

“Bak yahu, bak!” diyordu. Her biri öbüründen büyüktü. Etrafları efendilerle, otomobillerle doluydu.

Berardo bunlara hayran kalmaktan yorulmuyordu.

Bir akşam, bizim kaldığımız hanın önünde büyük bir insan kalabalığı gördük. Bir askerî erzak arabası duvara çarpıp devrilmişti; birçok insan boş yere onu kaldırmaya uğraşıyordu. Bu sırada, şehirlerde âdet olduğu üzere, gayretten ziyade gürültü ediyorlardı. Berardo ileri sokuldu, ceketi ile şapkasını çıkardı, sürünerek arabanın altına girdi. Dizlerinin üzerine doğruldu, arabanın yere dokunan kısmını omuzlarıyla ağır ağır kaldırdı, orada bulunanların hepsini hayret içinde bırakarak arabayı yeniden tekerlekleri üstüne oturttu.

Bu hadise Berardo’nun eski konuşkanlığını geri getirdi.

O akşam bana:

“Donna Zizzola bankalara karşı evliya Antonio’nun tasvirinin önünde iki tane mum yakmış. Ne gülünç şey, değil mi?” diye sordu.

Sonra:

“Çılgınlıklar yapmak, yalnız gençlikte doğru bir şeydir... Kestane patlatmanın bir manası vardır ama, müteahhidin köşkünü ateşe vermek ne işe yarar sanki?..” dedi.

Konuşmak istediğini gördüğüm için, hiç sözünü kesmedim.

“Bu iş cesaret meselesi değil, anlıyor musun? Scarpone varsın benim korktuğumu sansın; ama iş öyle değil... Başkalarından daha çok kazanmak için insanın canını tehlikeye atması lazım gelse, ben de atarım... İçimde, şimdiye kadar hiçbir insanın yapamadığı işleri yapacak bir kudret hissediyorum, anlıyor musun? Yarın bize iş verecekler... Bir başlayalım, sen de şaşacaksın, başkaları da şaşacak, mühendisler de şaşacak...”

Daha çok palavra atmaması için sordum:

“Acaba Teofilo’nun cenazesi nasıl kaldırıldı?”

Bu, onun canını sıktı. Hiddetle bağırdı:

“Ama ben sana diyorum ki, bu cesaret meselesi değil... Kuvvet meselesi de değil... Müteahhit bize karşı kuvvet kullandı mı? Hiçbir zaman... Müteahhit bize karşı ne cesaret, ne de kuvvet, sadece kurnazlık gösterdi. Dereyi elimizden hile ile aldı. Hatta almadı bile, Fontamaralılar onu kendileri verdiler... Evvela hükümete gidip bir mazbata imzaladılar, sonra iki tane dörtte üç dalaveresini kabul ettiler, sonra da on lustri dalaveresini... Müteahhit ne yapabilirdi? Kanuna göre hareket etti, menfaati böyle istiyordu.”

Berardo bu hallere gelmiş, kanaatlerini bu kadar değiştirmişti.

“Herhalde toprak yine çok ucuzlayacaktır...” diyor, bu sırada en gizli düşüncelerini meydana vuruyordu. “Dere olmayınca çok ucuzlayacaktı... Hem sonra ekimin cinsini de değiştirmek lazım gelecek...”

Berardo köye dönünce hangi tarlaya el atacağını biliyordu. Ötekilerin felaketi sayesinde yükselmeyi, tekrar toprak sahibi olmayı umuyordu.

Beşinci günün sabahı, iş almak için, iş dairesine gittik.

“Hangi vilayettensiniz?” diye sordular.

“Aquila vilayetinden!”

“Şu halde Aquila iş dairesine müracaat etmelisiniz...”

“Aquila iş dairesi nerede?”

Memur bir kahkaha kopardı. Bizim sualimizi öteki memurlara da söyledi, kahkahalar bütün daireyi kapladı.

Herkes susup da memur gülmekten yaşaran gözlerini silince şu cevabı verdi:

“Aquila iş dairesi Aquila’dadır...”

Ama bizim bir İtalya seyahati yapmaya niyetimiz yoktu.

Berardo sert bir tavırla:

“Gezip dolaştığımız daireler yeter!” dedi, “Biz Roma’ya Hazreti İsa’nın azaplı yolculuğunu tekrarlamaya değil, muvakkat işlerde çalıştırılmaya geldik...”

Buna rağmen azaplı yolculuk devam etti.

“İyi Haydut” hanında Cavaliere Don Achille Pazienza adında Abruzlu bir avukat oturuyordu. Hemen kendisine müracaat ettik, o da ertesi günü, yani Roma’ya geldiğimizin altıncı günü, danışmak için, bizi odasına, bizimkinin yanı başında ve bizimki kadar karanlık, dar, intizamsız ve pis olan yazıhanesine çağırdı. Don Achille Pazienza yatağının üstüne uzanmıştı: İhtiyar, ufak tefek bir adamdı. Suratında en aşağı on günlük bir sakal, sırtında sarı bir elbise, ayağında beyaz keten iskarpinler, başında bir hasır şapka, göğsünde bronz bir madalya, ağzında tahta bir kürdan vardı. Bu vaziyette, bizi karşılamak için yatağına uzanmıştı. Yatağın altında, ağzına kadar sidikle dolu bir oturak duruyordu.

Don Pazienza:

“Danışma on lirettir!” diye söze başladı.

Hemen:

“Kabul” dedim.

Cavaliere:

“On liret peşin!” dedi.

Kendisine on liret verdik. Cavaliere daha da istedi:

“Adam başına on liret...”

Kendisine on liret daha verdik.

Bunun üzerine Cavaliere yataktan kalktı, hiçbir şey söylemeden odadan çıktı. Koridorda öksürdüğünü duyduk. Sonra bu öksürüğün ağır ağır merdivenden indiğini, "İyi Hayut"un pusuda beklediği alt katta birkaç dakika durduğunu, sokağa çıktığını, nihayet karşı sıradaki meyhaneye girip kesildiğini işittik.

Öksürüğün yeniden meydana çıkması için bir saat kadar bekledik. Yeniden sokağı aştı, yeniden ağır ve yorgun adımlarla merdiveni çıktı, bizim kapıda biraz duraladı, içeri girdi. Yanında bir somun ekmek, yarım sucuk, yarı dolu bir şişe kırmızı şarap vardı.

Cavaliere Pazienza, yataktaki eski vaziyetini aldıktan sonra, bize:

"Sizin iş biraz karanlık!" dedi. Halbuki bizim işin ne olduğunu daha kendisine söylememiştik bile..."

Uzun zaman düşündükten sonra nihayet:

"Daha ne kadar paranız var?" diye sordu.

Elimizde kalanın hepsini Berardo'nun şapkasına boşalttık, bunların arasında bakır metelikler de vardı. Hepsi 14 liret kadar tutuyordu.

Ümitleri boşa çıkan Cavaliere bunun üzerine:

"Sizin iş ehemmiyetsiz!" diye keramet savurdu.

İkinci defa uzun bir düşündükten sonra sordu:

"Fontamara'dan para getirtebilir misiniz?"

Berardo, buna imkân olmadığını bildiği halde, hemen cevap verdi:

"Elbette!"

Cavaliere şunları da ilave etti:

"Sonra birkaç tavuk? Beş on piliç? Biraz peynir? Öksürük için biraz bal?.."

Berardo:

“Muhakkak!” diye yapıştırdı. Kendisi ömründe bir kere bile bal nedir görmemişti.

Cavaliere Pazienza kırk tane kadar yeşil dişini meydanda bırakan tepeden bir gülüşle:

“Sizin işte biraz ümit belirmeye başlıyor...” dedi.

Ancak şimdi Berardo bizim işin ne olduğunu anlatabildi.

Cavaliere kalktı, şemsiye sapına pek benzeyen bastonunu arayıp buldu, onu havada sallayarak:

“Arkamdan gelin!” dedi.

Arkasından gittik. İlk uğrak postahane idi. Cavailere şöyle bir telgraf yazdı:

“200 liret, 10 kilo peynir, 2 kilo bal, birçok tavuk istiyoruz!”

Sonra bize sordu:

“Telgrafı kimin adresine çekeyim? Hanginizin ailesi daha zengindir?”

Berardo:

“Benim babama, Vincenzo Viola’ya çek!” dedi. Babasını daha çocukken kaybetmişti.

Don Pazienza gişeye yaklaştığı sırada Berardo sordu:

“Cavaliere, şeftali sever misiniz?”

“Hem de nasıl!” diye cevap verdi, “öksürüğe de iyi gelir...”

Böylece telgrafa, 10 kilo da şeftali ısmarlandığı ilave edildi. Cavaliere telgrafı yeni baştan yazdı, sonra:

“Parayı verin de arkamdan gelin!” diye emretti.

Parayı verip arkasından gittik. İkinci uğrak, Faşist Sendikalar İş Gösterme Dairesi’ydi. İlk geldiğimiz gün bizi buradan savmışlardı. Don Pazienza ikimizi koridorda bıraktı, ama biz açık duran bir gişeden, onun daire şefi ile, elini kolunu sallaya sallaya, heyecanlı heyecanlı gevezelik ettiğini görüyorduk. Fontamara’ya çekilen telgrafın müsveddesini bu adama gösteriyor, en mühim kelimeleri parmağıyla işaret ediyordu. Daire şefi

bizim avukata mühim itirazlarda bulunuyor gibiydi... Çünkü, avukat evvela sarardı, sonra koşup bize gelerek sordu:

"Fontamara'nın peyniri rendelemek için midir, yoksa öyle yemek için midir?"

Berardo:

"Taze iken öyle yenir, kuruduğu zaman rendelenir!" diyerek Cavaliere'yi pek sevindirdi. Öteki tekrar koşup, daire şefine bu memnun edici haberi vermeye gitti. Başka mühim itirazlar yapılmamış olmalı ki, Cavaliere bize şu haberi verdi:

"İşler yolunda gidiyor. Daire icap eden kâğıtları isteyecek. Bunlar, nüfus kâğıdı, ceza görüp görmediğinize dair kâğıt, iyi hal kâğıdı, bunlar tamam olur olmaz, sizi işsizler listesine yazacaklar... ondan sonra da bir şey bulunacak herhalde... Sizi daireye çağıracaklar..."

Roma'ya geldiğimizin yedinci gününde elimizde yalnız 4 liret kalmıştı. İki kilo ekmek satın aldık, ondan sonra da meteliğimiz kalmadı.

Berardo bana boyuna:

"İş dairesinden gelecek haber uzun zaman bekletmez..." diyip duruyordu, çünkü kendisine de cesaret vermek istiyordu.

Gelecek haberin hemen arkasından gidebilmek için artık handan dışarı çıkmaz olduk. Zaten açlıktan nasıl olsa dolaşmaya hevesimiz yoktu. Her gürültüde kapıya atılıyor; postacıyı görür görmez, "İyi Haydut"un pusuda yattığı alt kata koşuyorduk.

Cavaliere Pazienza da aynı dert içinde yaşıyordu. Yalnız bir tek fark vardı: Biz iş bekliyorduk, o telgrafla gelecek parayı; bir de Berardo'nun babasının yollayacağı yiyecekleri bekliyordu. Üçümüz de günümüzü yatakta geçiriyor, her gürültüde üçümüz birden merdivene koşuyorduk. Tekrar yukarı çıkarken, karşılıklı sitemler günden güne şiddetleniyordu. Cavaliere Pazienza, Berardo'ya:

"Çok kalpsiz bir baban varmış!" diyordu, "İki yüz liret göndermek için bu kadar beklenir mi?"

Berardo:

“İş var mı, yok mu?” diye cevap veriyordu. “Varsa, ne diye bizi çağırmıyorlar? Yoksa, ne diye bu kadar uzatıyorlar.”

Cavaliere devam ediyordu:

“Paketleri biraz beklemek lazım... Paketlerin geç geldiği malum, hele içlerinde kolay bozulacak şeyler varsa... Ama telgraf havalesi bir günde gelir... Senin baban cimri domuzun biri!”

Berardo:

“Nüfus kâğıdının işle ne alakası var?” diyordu. “İnsan iş aradığına göre, demek ki dünya yüzünde var... Dünyada olmayan adam iş aramaz herhalde...”

Üç gün perhiz ettikten, boş yere bekledikten sonra Berardo ile ben, her posta gelişinde alt kata koşmaktan vazgeçtik. Sabahtan akşama kadar yatakta uzanıyor, yalnız ara sıra, apteshanenin musluğundan biraz su içmek için, kalkıyorduk.

Cavaliere Pazienza çok daha ümitli ve sabırlı olduğunu ispat etti. Günde üç defa postacının her gelişinde, öksürerek yataktan kalktığını, odadan çıktığını, merdivenlerden ağır ağır alt kata indiğini, biraz sonra da yorgun yorgun tekrar yukarı çıktığını, bizim kapımızın önünde biraz durakladığını, buradan Fontamaralılara her gün yeni lanetler savurduğunu duyuyorduk.

Zavallı ihtiyar:

“Berardo Viola!” diyordu. “Senin baban aşağılık bir adam!”

Sonra bağırıyordu:

“Senin baban beni mahvetti, Berardo Viola... Senin baban benim ölümüme sebep olacak. Üç günden beri bir şey yemedim. Kabahat hep senin babanda!..”

Berardo hiç cevap vermiyordu. Tekrar sessizleşmişti. Saatlerce, bir kelime söylemeden, tavana bakıyordu.

“Ne yapacağız?” diye sordum. “Hep böyle aç bekleyemeyiz...”

Ama Berardo ses çıkarmadı.

Perhizimizin dördüncü günü büyük bir sevince kapıldık. Saat beş sıralarıydı. Cavaliere Pazienza ile "İyi Haydut"un şaşkın bağırışlarını duyduk.

Cavailere, "Viktoria, Viktoria!" diye şarkı söylüyordu.

"Nerede Viktoria?
Kâhküllerini döküp saçsın,
Şehrimizin ebedi cariyesi olsun
Allah bunu böyle istiyor..."

İkisi birden kapımıza geldiler, vurmadan açtılar, içeri girdiler. "İyi Haydut" Berardo'un adına gelmiş bir telgrafı elinde sallıyor, Cavaliere Pazienza da iki şarap şişesini boğazlarından yakalamış tutuyordu.

Cavaliere:

"Berardo Viola!" diye bağırdı, "Senin baban bir asilzade... Telgraf havalesi geldi..."

Berardo hayretle, fakat aynı zamanda sevincinden kabına sığamayarak sordu:

"Sahi mi?"

Yirmi sene evvel ölmüş olan babasının kendisine telgraf havalesiyle para göndereceğini nasıl kabul edebilirdi? Ama dört gün perhiz ettikten sonra herkes mucizeye inanmaya hazırdır... Cavaliere bardaklara şarap doldururken, Berardo telgrafı aldı açtı, okudu, bir daha okudu, bizim yüzlerimize baktı, tekrar katladı, hiçbir şey söylemeden cebine koydu.

"Ne var?" diye sordum.

Berardo cevap vermedi. Yüzü taş gibiydi. Gözlerinin akı birdenbire buğulanmıştı. Bunların onda, büyük heyecanların tek işareti olduğunu daha Fontamara'dan biliyordum.

"Ne var?" diye, mümkün olduğu kadar tatlı bir sesle, bir kere daha sordum.

Berardo hiçbir şey söylemeden yatağına uzandı. "İyi Haydut"la Cavaliere Pazienza harap bir halde uzaklaştılar, iki

şarap şişesini de beraber aldılar. Ben Berardo'nun yatağına, onun yanına uzandım, onu yumuşatmak için evvela sustum, sonra, yavaş sesle, tekrar sormaya başladım:

"Ne var? Başına bir iş mi geldi? Bir kimsen mi öldü?"

Ama o cevap vermedi. O zaman onun Fontamara'da bir kimsesi öldüğünü anladım.

Akşam saat sekizde, evvelce söylediğim gibi Cavaliere Pazienza'nın oturduğu yanımızdaki odada birdenbire müthiş bir gürültü koptu. Kulağımıza gelen birkaç sözden, yeni bir felakete hazırlanmamız gerektiğini anladım. Hakikaten biraz sonra bizim odanın kapısı açıldı. Zavallı Don Pazienza'nın uzun, sıska yüzü göründü. İçeri girmeden:

"Faşist Sendikalar İş Gösterme Dairesi'nin şefi bana uğradı. Sizin vesikalarınız gelmiş. Şarbayın imzaladığı iyi hal kâğıdında 'Milli bakımdan asla güvenilemez' yazıyormuş. Böyle bir vesika ile size iş bulmak imkânsızdır. Hiçbir iş bulamazsınız... Ayrıca polise de haber verildi..."

Kapıyı vurup gitti.

Beş dakika sonra kapı yeniden açıldı. "İyi Haydut": "Odanızı başkasına kiraya verdim..." dedi, "yarım saat vaktiniz var, hemen boşaltın!"

Handan çıktığımız zaman ortalık kararmıştı. Berardo'ya sordum:

"Şimdi ne yapacağız?" Ama o bana ne cevap verebilirdi? Hiç...

Bacaklarımda büyük bir dermansızlık hissettim. Açlıktan başım ağrıyordu. Ara sıra düşecek gibi oluyordum. Yoldaki insanlar bize bakıyorlardı. Efendiler, korkuyorlarmış gibi, bir kenara çekiliyorlardı. Berardo'nun hali sahiden insanı korkutacak gibiydi.

Böylece, istemeden, istasyonun yanına kadar gelmişiz... Meydanda birçok candarmalar, milis askerleri, polisler vardı. Gelip geçenleri durdurup yokluyorlardı. Otomobilleri de durdu-

rup arıyorlardı. Bu sırada bir delikanlı, hayretle bize baktıktan sonra, önümüze geçip durdu.

Berardo'ya:

"Akşamlar hayrolsun!" dedi.

Berardo ona şüpheli gözlerle baktı, cevap vermedi.

Genç adam:

"Biraz evvel seni düşünüyordum!" diye ilave etti. "Bugün sana rastlamasaydım, yarın senin için Fontamara'ya gelecektim..."

Berardo:

"Meteliğim bile yok!" diye cevap verdi. "Bir şey çarpmak istiyorsan başka birine yanaşmalısın!"

Yarı talebe, yarı amele gibi görünen delikanlı gülmeye başladı. Uzun boylu, zayıf biriydi. İyi giyinmişti; ama şık değildi. Sesi ile bakışları bize itimat veriyordu. Berardo'ya sordu:

"Son defa Avezzano'da idin, biliyor musun? Kırmızı saçlı taharri memurunun sizi, yani hem seni, hem de öteki Fontamaralıları kaldırıp götürdüğü meyhaneyi hatırlıyor musun?.. Hatırladın mı?.. O zaman size dikkat etmenizi söyleyenin kim olduğunu unuttun mu yoksa?.."

Zihni kuvvetli olan Berardo, delikanlıyı hemen tanıdı.

Berardo'nun fırsatı kaçırmak üzere olduğunu görünce hemen delikanlıya rica ettim:

"Bize yiyecek bir şey ısmarla!.."

Avezzanolu delikanlı bizi yakındaki bir meyhaneye götürdü, pastırmalı yumurta ısmarladı.

Berardo:

"Bu bizim için mi?" diye şüpheyle sordu. "Paraları kim verecek?"

Berardo'yu yatıştırmak için delikanlı kasaya gidip yemeğin parasını peşin verdi. Bu sırada Berardo benim yüzüme "bu herif kaçık mı?" demek isteyen bir göz attı.

Yemeğini yedikten sonra Berardo delikanlıya sordu:

"Bu candarmalarla kara gömlekliler ne diye bu kadar telaşlı?"

"Bilinmeyen büyük adamı arıyorlar!" diye cevap verdi. Ama bu cevap pek açık değildi. Delikanlı:

"Bir zamandan beri, bilinmeyen bir adam, bilinmeyen büyük adam, umumi emniyeti tehlikeye düşürecek şeyler yapmaya başladı!" diye izah etti. "Hususi mahkemede görülen bütün davalarda, gizli beyannameler basıp dağıtan bir bilinmeyen adamdan bahsediliyor... Ellerinde gizli eserlerle yakalanan herkes, bunu bilmedikleri bir adamdan aldıklarını söylüyorlar. Başlangıçta daha çok bazı büyük fabrikalarda kalıyordu, sonra şehrin civarına, kışlalara sokuldu, nihayet üniversitede göründü. Aynı günde başka başka vilayetlerden, hatta hudut boylarından haberi geliyor. En iyi polisler peşine düştüler, ama şimdiye kadar asla yakalanmadı. Şimdiye kadar altı bine yakın insanı tevkif ettiler; hükümet çok defa onun mevkuflar* arasında bulunduğunu sandı. Ama kısa bir zaman sonra gizli basın yeniden çalışmaya başlıyor, hususi mahkemeler bilinmeyen büyük adamın yeni faaliyetini tespit ediyordu... Son zamanlar Abruzlarda dolaştığı anlaşılıyor..."

Berardo ateşli ateşli sordu:

"Abruzlarda mı?"

"Sulmona'da, Prezza'da, Avezzano'da daha başka yerlerde... Nerede kendini gösterirse, köylüler ayaklanıyorlar... Nerede köylüler ayaklanırsa, o da orada..."

Berardo:

"Ama kim bu?.. Yoksa şeytan mı?" diye sordu.

Avezzanolu gülerek cevap verdi:

"Belki!"

Berardo içini çekti:

"Ona bir Fontamara'nın yolunu gösteren olsa..."

---

* *Mevkuf*: Tutuklu.

Öteki, yavaş sesle:

"Kendisi biliyor!" dedi.

Tam bu anda bir polis, arkasında birçok kara gömlekli milis ile birlikte meyhaneye girdi, bize doğru yürüdü.

"Nüfus kâğıtlarınız... Vesikalarınız!" diye emretti.

Polis faşist sendikasından aldığımız vesikaları, ayrıca yanımızdaki Avezzanolunun hüviyetini, nüfus tezkeresini, daha birçok kâğıtlarını tetkik ederken, kara gömlekliler lokantayı araştırıyorlardı. Kâğıtlarımızın tam olduğunu söylediler. Polis artık gitmek üzereydi ki, milisler ona elbise asacağının dibinde buldukları muşambaya sarılı bir paketi gösterdiler. Paketin içinden çıkan şey polislerle kara gömleklileri çılgına döndürdü. Bağırarak üstümüze atıldılar:

"Bu paket kimin?.. Onu kim oraya koydu?"

Cevabımızı beklemeden bizi ortalarına aldılar, karakola götürdüler.

Pakette hırsızlık mal bulunduğunu, bizi de hırsız yerine koyduklarını sanan Berardo bütün yol boyunca bağırıyordu:

"Biz hırsız ha!.. Utanın be!.. Biz soyuluyoruz... Ama hırsız değiliz. Hırsız, bizim 35 liretimizi çalan Faşist Sendikalar... Hırsız, 20 liretimizi çalan Cavaliere Pazienza... Biz hırsız ha?.. Hırsız, bizim müteahhit..."

Karakola şehrin birçok semtlerinden, hiç arkası kesilmeden mevkuflar geliyordu.

Avezzanolu, yavaş sesle:

"Bilinmeyen büyük adamın takibi devam ediyor..." dedi. Bunun üzerine Berardo hırsızlık zannı altında bulunmadığını anladı, yatıştı.

Pek fazla arayıp sormadan bizi, içinde iki mevkuf daha bulunan bir hücreye tıktıkları zaman, Berardo ile ikimiz birbirimize memnun bir göz attık. Yarına kadar yatacak yerimizle yiyeceğimiz var demekti. Önümüzdeki günleri düşünecek zaman da caba...

Hücrenin yarısını, sokaktaki yaya kaldırımlarından biraz yüksek, çimento bir sedir kaplıyordu. Bir köşede, ne işe yaradığı meydanda olan, bir delik vardı. Hücrede bulunduğumuz iki mevkuf, öbür köşeye uzanmışlar, ceketlerini katlayıp başlarının altına koymuşlardı. Ben de hemen onlar gibi yaptım. Çimentonun üstüne uzandım, ceketimi çıkarıp başımın altına yerleştirdim. Halbuki Berardo ile Avezzanolu birbirleriyle heyecanlı bir münakaşaya tutuşmuşlar, hücrede bir aşağı bir yukarı gidip geliyorlardı. Avezzanolu, herhalde bu tanımadığımız iki kişiyi düşünerek, yavaş konuşuyor, fakat böyle konuşmak bizim Berardo'nun elinden gelmiyordu. Bunun için bütün münakaşadan, yalnız Berardo'nun söylediklerini anlayabiliyordum:

"Bu bilinmeyen büyük adam hikâyesi beni kandırmıyor... Bir kere bu bilinmeyen adam şehirli mi, köylü mü? Eğer şehirli olduğu halde Abruzlara gittiyse, herhalde kendine göre bir maksadı var..."

Sonra şöyle diyordu:

"Ama, şehirlilerin vaziyetleri iyi... Vaziyetleri iyi, çünkü köylüleri sömürüyorlar... Biliyorum canım, şehirlerde de fakirler var. Mesela bizim Peppino Goriano'nun çekmediği kalmamış, Cavaliere Pazienza da bolluk içinde yüzmüyor. Ama bunlar da aslında şehirli değil... Şehire gelip yerleşmiş köylü..."

Bazen, Berardo yavaş konuşmaya gayret edince, lafın ucunu kaçırıyordum, ama hem onun, hem Avezzanolunun hareketlerinden bir türlü anlaşamadıklarını fark ediyordum. Yavaş sesle konuşmanın asıl lazım olduğu yerlerde Berardo dolaşmayı bırakıp lüzumsuz yerde duruyordu. O zaman sözlerini yalnız tanımadığımız hücre arkadaşlarımız değil, eğer varsa, bitişik hücrelerde bulunanlar bile anlayabilirlerdi.

"Meyhanede buldukları pakette herhalde gazeteler vardı, değil mi? Böyle bir yığın basılı kâğıt parçası için bu kadar insanı mı yakalıyorlar? Böyle bir paket kâğıdın kıymeti nedir ki?.."

Avezzanolu yalnız sevimli değil, aynı zamanda sabırlı bir adamdı. Berardo'dan, yavaş konuşmasını rica ediyor, bu da söz veriyor, fakat sözünü tutamıyordu:

“Şehirlilerle köylüleri birleştirmek mi?.. Ama şehirlilerin vaziyetleri iyi, köylülerin vaziyetleri fena... Şehirliler iyi yiyorlar, iyi içiyorlar, üstelik vergi de vermiyorlar. Şehirliler az çalışıyor, çok kazanıyorlar... Sadece dayak yemeden dayak atmak için, günde yirmi liret... Kumaş, demir, şapka, ayakkabı köselesi için bizden ne para aldıklarına bir bakmak yeter... Biz köylüler solucan gibiyiz... Herkes bizi sömürüyor... Herkes bizi çiğniyor... Herkes bize kötü muamele ediyor... Hatta Don Circostanza bile aleyhimize döndü... O bile...”

Avezzanolu gözlerini açmış, onu dinliyordu. Kendi kendine:

“Müthiş!..” diye mırıldandı. “Söylediklerine sahiden inanıyor musun?.. Bütün öteki köylüler de senin gibi mi düşünüyorlar?”

Biraz sonra Berardo yeniden başladı:

“Anlamıyorum... Şehirliler ne diye, köylülere bedava dağıtmak için, bir gazete basmışlar, anlamıyorum... Bu bilinmeyen büyük adamın da ne diye kendi işleriyle uğraşmadığını anlamıyorum... Acaba kâğıtçı mı? Gazete bastırıp kâğıtlarını elinden çıkartmak mı istiyor?..”

Berardo’nun daha başka sualler sorduğunu duyuyordum:

“Bütün bu anlattığın adamlar kaçık mı ki, böyle kürek cezasına mahkûm oluyorlar? Eğer kaçık değillerse, ne diye böyle yapıyorlar?.. Sonra o anlattıkların, hükümetin kurşuna dizdirdikleri, onlar ne iş yaparlardı? Kendini kurşuna dizdirmek, kazançlı iş görmenin bir çeşidi mi?”

Berardo’nun, bütün bu itirazları kendi kendisine karşı yaptığını Avezzanolu herhalde anlamıştı. Fontamara’dan ayrılırken içini dolduran ümit yıkılmıştı. Bahtını kendi avucunun içine almak, iş bulmak, bir tarla edinmek imkânları kaybolmuştu. Bütün yollar kapalıydı. Şarbay böyle istemişti. “Milli bakımdan asla güvenilemez!” diye yazmış, böylece bütün yolları kapanmıştı. Bunun için, Berardo, herhalde eski düşüncelerinin içinde yeniden kabardığını hissediyordu. Avezzanoluya karşı ileri sürdüğü itirazlar, onun son bir dayanmasıydı.

Konuşmaları herhalde başka memleketlere, Rusya'ya falan geçmiş olacaktı; çünkü Berardo'nun şu cümlesi kulağıma çarptı:

"Rusya mı?.. Doğrusunu söyle: Bu kadar çok lafı edilen bu Rusya sahiden var mı? Herkes ondan konuşuyor, ama hiçbiri oraya gitmemiş... Daha doğrusu hiçbir köylü oraya gitmemiş... Köylüler her yere, Amerika'ya, Afrika'ya, Fransa'ya gidip durdukları halde, hiçbiri Rusya'ya gitmemiş..."

Birkaç noktada Berardo'nun sarsılmaz kanaatleri vardı. Mesela konuşma hürriyeti meselesine gelince:

"Serbestçe konuşmak hürriyeti mi?" diye soruyordu. "Biz avukat değiliz ki... Basın hürriyeti mi?" Biz muharrir de değiliz... Niçin iş hürriyetinden bahsetmiyorsun? Toprak sahibi olmamıza müsaade etmelerinden bahsetmiyorsun?"

Ben tam burada, farkına varmadan, uyuyuvermişim... Berardo beni uyandırdığı zaman herhalde birkaç saat uyumuştum. Ayak ucumda oturuyordu, Avezzanolu da yanındaydı.

Hâlâ uyanık durdukları, münakaşa ettikleri için şaştım.

"Kusura bakma," dedi, "hemen bırakırım, yine uyursun... Şu Prens Torlonia'nın hikâyesini biliyor musun?"

"Beni alakadar etmez!" diye cevap verdim. "Bütün prenslerin hikâyeleri birbirine benzer. Bırak da uyuyayım!.."

"Ama şunu bil ki, Prens Torlonia dedikleri adam ne prensmiş, ne de Torlonialıymış."

"Rüya mı görüyorsun?" dedim.

Berardo tekrar başladı:

"Şunu da bil ki Prens Torlonia dedikleri, köylülerin Allah gibi taptıkları bu adam, yüz sene kadar önce, bir Fransız alayı ile birlikte işportacı olarak İtalya'ya gelmiş. Prens değilmiş, hatta şu bizim Don Pazienza gibi bir Cavaliere bile değilmiş... Askerlere şarapla sucuk satarmış... Adı da Torlonia değil, Torlogne imiş. Dalavereci bir Fransızmış... Harpte işler çevirmiş, tuz üzerinde işler çevirmiş, papazlardan kazanmış, Piyemontelilerden kazan-

mış, sağdan çalmış soldan çalmış, nihayet kontluğa, sonra da prensliğe yükseltilmiş...”

“Rüya mı görüyorsun?” diye Berardo’ya bir daha sordum.

Ama Berardo bana arkasını döndü, tekrar Avezzanolu ile konuşmaya başladı. Artık fikirleri birbirine aykırı değildi. Konuşmasına, hareketlerine bakınca, Berardo’nun artık her türlü mukavemetten vazgeçtiği görülüyordu. Tekrar eski Berardo olmuştu. Bana Torlonia hakkında anlattıkları tıpkı bir masala benziyordu, ama eski Berardo da böyle masallara pek bayılırdı.

Onlar münakaşa ederken ben yine uykuya daldım. Tekrar uyandığım zaman ortalık aydınlanmıştı. Berardo, kafesteki bir arslan gibi, iri adımlarla hücrede bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Avezzanolu yanımda yatıyor, ama uyumuyordu. Beni uyandırmak ister gibi yanıma sokulmuştu.

Bana yavaşça sordu:

“Berardo’ya güveniyor musun?”

“Evet!” dedim.

“Bütün köylüler ona güvenmeli...” diye ilave etti. “Fontamara’da bu işi sen yoluna koymalısın: Bütün köylüler ona güvenmeli... O pek yaman bir adam... Bu yaşadıklarını yaşaması lazımdı. Belki bugün İtalya’da onun gibi bir köylü daha yok... Bunu Fontamara’da başkalarına da söylemelisin!.. Berardo size ne derse onu yapın! Herhalde bugün serbest bırakılıp köye gönderileceksiniz. Benim kısmetim belki başka türlüdür. Kusura bakma, bunu şimdi sana anlatamam... Fontamara’ya gidince Berardo anlatır... Her şeyden evvel Berardo ile Raffaele Scarpone barışmalı. Üst tarafını kendisi biliyor.”

Saat sekizde bize bir çanak içerisinde kahve getirdiler. Berardo dolaşmayı bıraktı, gardiyana:

“Hemen komiserle konuşmak istiyorum!” dedi:

Gardiyan:

“Sıranın gelmesini bekle!” deyip gitti.

Bu sözleri Avezzanolunun kulağından kaçmamıştı; dehşet içinde kalarak Berardo'ya baktı. Ondan izahat istemekten çekiniyordu, ama ele verilmek korkusu gözlerinde duruyordu.

Saat dokuzda üçümüz de komiserin karşısına çıktık...

Berardo biraz ilerleyip:

"Komiser bey, bütün hakikati söylemeye hazırım!" dedi.

Kanun adamı:

"Söyle!" diye emretti.

"İstasyon yanındaki meyhanede bulunan, yasak kâğıtlarla dolu paket benimdi... Beyannameleri, köylülere dağıtmak için, ben bastırdım... Bilinmeyen büyük adam benim!.."

ŞİMDİ NE OLACAK?

Bilinmeyen adam, bilinmeyen büyük adam bulunmuştu, meydandaydı.

Bilinmeyen adamın, bilinmeyen büyük adamın yakayı ele verdiği havadisini duyunca gazeteciler, faşist şefleri, büyük devlet adamları bizim mahpus olduğumuz polis karakoluna akın ettiler. Bilinmeyen büyük adam... Bir köylüydü...

Polis onu hep şehirde aramıştı, ama şehirde oturanlar arasında bir tane bile bilinmeyen var mıydı? Herkes deftere geçmiş, damgalanmıştı; gözaltında bulunduruluyor, biliniyordu. İnkılapçı olan şehirliler (hele bunlar bilhassa) deftere geçmişler damgalanmışlardı, gözaltında bulunduruluyorlar, biliniyorlardı. Ama bir köylü? Köylüleri bilen kim? Şimdiye kadar İtalya'da köylüleri bilen bir tek hükümet bile iş başına geldi mi? Kim kalkıp da köylüleri deftere geçirecek, damgalayacak, gözaltında tutacak, bilecekti? Köylü dediğin sinek gibi boldur...

Şu halde: Bilinmeyen adam, bilinmeyen büyük adam bir köylü idi. Berardo ikide birde hücreden çağırılıp, bu köylüyü, bu bilinmeyen büyük adamı sorguya çekmek, yahut sadece görmek isteyen yeni bir faşist şefine gösteriliyordu. Geceleri, ihtiyata riayet olsun diye, bizi birbirimizden ayırıyorlar, başka başka üç hücrede yatırıyorlardı, ama gündüzleri, sorguya çekilmek için, tekrar bir araya tıkılıyorduk.

Komiserin Berardo'dan öğrenmek istedikleri çoktu. Gizli matbaanın nerede olduğunu, kimin bastığını, cürüm ortakları

olup olmadığını öğrenmek istiyordu. Ama Berardo cevap vermiyordu. Berardo dudaklarını dişleri arasına alıyor kanatıncaya kadar ısırıyor; sanki hiç sarsılmadan susacağını göstermek istiyordu. Her sorgudan sonra daha kötülüyordu. Birincide yalnız sağ gözünün altında mor bir çürük vardı, ama sonrakilerde artık tanınmayacak hale geldi: Dudakları, burnu, kulakları, kaşları, yediği dayakların izini taşıyordu. Buna rağmen susuyor, komiserin suallerine cevap vermiyordu. Parçalanmış dudaklarını artık ısıramadığı için, dişlerini birbirine bastırarak, sarsılmaz iradesini komisere göstermek istiyordu.

Bir akşam beni de ayrı bir sorguya çektiler. Evvela bir mahzene götürdüler, bir tahta sıranın üstüne attılar, kollarımı arkama getirdikten sonra kayışlarla oraya bağladılar. Ondan sonra sanki bir ateş yağmuru yağmaya başladı, sanki sırtımı yarıp içine ateş doldurdular, sanki uçsuz bucaksız bir uçuruma yuvarlandım. Tekrar kendime geldiğim zaman ağzımdan kan geldiğini, üzerinde yattığım sıranın önüne ağır ağır damladığını gördüm. Kanları dilimin ucu ile yalayıp yuttum; o kadar bağrım yanıyordu.

Ertesi günü Avezzanoluyu serbest bıraktılar. Berardo ile ikimizi tekrar aynı hücreye koydular. Yanımızda bilmediğimiz biri daha vardı, adamakıllı hafiyeye benziyordu. Bunu Berardo'nun kulağına fısıldadım, ama o şu cevabı verdi:

"Bana vız geliyor... Söyleyecek neyim varsa zaten söyledim!"

Ama Avezzanolunun serbest bırakıldığını haber verince çok sevindi:

"Hele şükür!.." dedi. "Bu delikanlının biz köylüler için ne kadar kıymetli olduğunun farkında değilsin!.. Onu polisin elinden kurtarmış olmak büyük bir bahtiyarlık... Ama şimdi biz buradan çıkmaya bakmalıyız... Bu kadar uzun sürünce bu oyunun tadı kaçmaya başlıyor..."

Bu oyuna başlamak kolaydı, ama bitirmesi pek güç olacaktı.

Berardo komisere, ilk ifadesinin sadece bir şaka olduğunu söyleyince komiser gülmeye başladı, onu şu sözlerle hücresine gönderdi:

“Ya bildiklerinin hepsini söylersin yahut sonu fena olur!”

Aynı akşam Berardo yeniden ayrı bir sorguya çekildi. Bu sorgular müthiş bir şey oluyordu, çünkü Berardo kendini müdafaa ediyordu. Bir tane de kendisi yapıştırmadan hiçbir tokada katlanmıyordu. Ellerini, ayaklarını bağlamak için sekiz dokuz tane polis lazım geliyordu. Bir akşam, bu defa hiç karşı koymadan kendisine işkence ettirecekmiş gibi yaptı. Adamın biri dizlerine bir ip geçirmek isterken, Berardo üstüne çullandı; dişlerini gırtlağına öyle sıkı geçirdi ki, adamı bıraktırmak için polisler Berardo’nun çenelerine vurmaya mecbur oldular... Nihayet kendisini hücreye getirdiler; koltuk altlarından, bacaklarından yakalamışlardı, çarmıhtan indirilen İsa gibi sürüklüyorlardı.

Ertesi gün Berardo:

“O dışarda, halbuki ben içerdeyim...” dedi “aslına bakarsan o da bir şehirli... Şimdi hayatından memnun... Halbuki ben buradayım... Ben burada kalıyor, kendimi onun uğruna öldürtüyorum... Ne diye hepsini anlatamıyorum sanki, hepsini, senin bildiklerini, senin sezdiklerini, üstelik de hiç bilmediğin, hiç sezmediğin şeyleri!..”

Kendisini hafiye sandığımız mevkuf bizi büyük bir alaka ile dinliyordu.

Komiserin karşısına yeniden çıkarılacağımız zaman düşünüyor, bir karar veremiyordum: Acaba Berardo Avezzonoludan duyduklarının hepsini anlatırsa iyi mi yapardı, yoksa işi büsbütün berbat mı ederdi?..

Komiser:

“Her şeyi itirafa hazır mısınız?” diye sordu.

Berardo:

“Evet” dedi.

Komiser ona bir beyanname uzattı. Bunun üzerine, büyük harflerle:

YAŞASIN BERARDO VİOLA

diye yazıyordu.

Komiser:

"Bu gazete" dedi, "bu gizli basılmış gazetede, tevkifinizden bugüne kadar polisin size pek haklı olarak ettiği muamele hakkında birçok tafsilat* var... Her şeyi itirafa hazır olduğunuza göre, evvela bu haberleri hücrenizden gazeteye nasıl gönderdiğinizi anlatmaktan başlayın!"

Berardo cevap vermedi.

Komiser devam etti:

"Bu gazetede Fontamara'nın da adı geçiyor...

Bir derenin yatağının değiştirildiğinden bahsediyorlar... Bir otlaktan... Fucino meselesinden... Teofilo dedikleri bir adamın kendini öldürmesinden... Elvira dedikleri bir kadının ölümünden... Buna benzeyen şeylerden bahsediyorlar... Ancak bir Fontamaralının böyle makaleler yazabileceği meydanda... Anlatın bakalım bu makaleyi hücrenizden gazeteye nasıl ulaştırdınız?.."

Berardo cevap vermedi. Komiserin önüne sürdüğü gazeteye, dili tutulmuş gibi bakıyordu. Bu kâğıtta kendi ismi, Elvira'nın ismi vardı. Bu kâğıtta büyük harflerle:

YAŞASIN BERARDO VİOLA

yazıyordu.

Komiser sıkıştırdı:

"Hadi, artık söyle bakalım!"

Berardo hiç istifini bozmadan:

"İmkânı yok komiser bey!.." dedi, "Şimdi, söylemektense ölürüm daha iyi..."

Komiser ona cesaret vermek için konuşmaya devam etti. Fakat Berardo gözlerini kapadı; artık ruhu başka yerlerdeydi. Vasiyetini yazmış biri gibi hücreye döndü. Halbuki mücadele daha bitmemişti.

---

* *Tafsilat*: Ayrıntı.

Gece ikimiz de gözümüzü kapamadık. Berardo başını sanki parçalanıp dağılacakmış gibi, yumrukları arasına almıştı. Her şeyi itiraf etmeye karar verdi, sonra vazgeçti, tekrar itiraf etmeye karar verdi, tekrar vazgeçti... İkide birde, parçalanıp dağılmasın diye, başını yakalıyordu. Ne diye hapishanede kalıyordu sanki? Ne diye daha otuz yaşında hapishanelerde ölecekti? Namus yüzünden mi? İnandığı şeyler yüzünden mi? Ama siyasetle hiç uğraşmış değildi ki!.. Böylece saatler geçti... Berardo Viola böylece kâh benimle, kâh kendi kendisi ile konuştu. Bu sırada hafiye sanki her kelimeyi onun dudaklarından okumaya çalışıyordu. Mücadele devam etti:

"Onu ele verirsem her şey mahvolur..." diyordu. "Onu ele verirsem Fontamara dünyanın sonuna kadar lanete uğrar... Onu ele verirsem, bir daha böyle bir fırsatın ele geçmesi için yüz sene ister... Ben, kendi uğrunda değil, başkaları uğrunda ölen ilk köylü olacağım!.. Marsika oldu olalı, ben, başkaları için can veren bir köylü olacağım... Başka köylüler için... Başka köylülerin birleşmesi için... Köylülerin birliği için..."

Bu onun için büyük bir keşifti. Bu kelime, hücrede bir şimşek çakmış gibi, onun gözlerini açmıştı.

"Birlik mi? Ne?.. Birlik?!.. Bu sözü hiç duymuş muydun? Ben bu sözü hiç duymamıştım... Yeni bir söz!.. Birlik... Bu, dayanışma, kuvvet, hürriyet demek... Toprak, kirasız toprak demek... Birlik... Ne sade bir iş... Bu sözü Fontamara'ya götürmeli..."

Bana döndü:

"Ben ölürsem," dedi, "ben ölürsem bu kelimeyi Fontamara'ya sen götürmelisin: Birlik... Bu sözü herkese dağıtmalısın... Evvela Raffaele'ye, Scarpone'ye, sonra başkalarına; Michele Zompa'ya, Generale Baldissera'ya, Pontius Pilatus'a, Antonio Ranocchio'ya, herkese: Birlik... Köylüler arasındaki çekişmeler yeter... Ortada bir tek eksik var: Birlik... Üst tarafı kendiliğinden gelecek..."

Bunlar, Berardo'nun ağzından dinlediğim son sözlerdi.

Ertesi sabah bizi birbirimizden büsbütün ayırdılar.

İki gün sonra beni komiserin yanına çağırdılar. Adam bana alışmadığım derecede iyi davranıyordu.

"Berardo Viola bu gece kendini öldürdü..." dedi, "ümitsizliğe düşüp kendini pencerenin demirine asmış... Bu tespit edildi... Yalnız, yanında kimse bulunmadığı için, ortada şahit ifadesi yok... Şahit ifadesi olmadan da olmaz... Berardo'nun kendini astığını tasdik eden bir zabıt varakasını imzalamaya razı olursan, hemen bugün serbestsin..."

Berardo Viola'yı öldürdüklerini duyunca ağlamaya başladım...

Komiser şahit ifadesini bir kâğıda yazdı, ben de körü körüne imzaladım.

Sonra beni polis müdürünün odasına götürdüler.

Adam bana sordu:

"Ölen Berardo Viola'nın arkadaşı mıydın?"

"Evet efendim!"

"Ölenin her zaman kendini öldürmeyi düşündüğünü tasdik eder misin?"

"Evet efendim!"

"Ölenin son zamanlarda aşk yüzünden büyük bir kederi olduğunu tasdik eder misin?"

"Evet efendim!"

"Ölenin seninle aynı hücrede yattığını ve senin uyumandan istifade ederek kendini pencere demirine astığını tasdik eder misin?"

"Evet efendim!"

O da bana zabıt varakasını imzalattı, sonra "git!" dedi.

Bunun arkasından beni Adliye Sarayına, hâkimin odasına götürdüler.

"Ölen Berardo Viola'nın arkadaşı mıydın?"

"Evet efendim!"

"Ölenin her zaman kendini öldürmeyi düşündüğünü tasdik eder misin?"

"Evet efendim!"

"Ölenin seninle aynı hücrede yattığını ve senin uyumandan istifade ederek kendini pencere demirine astığını tasdik eder misin?"

"Evet efendim!"

O da bana zabıt varakasını imzalattı, sonra "git!" dedi

Öğleyin serbest bırakıldım. Beni istasyona götürdüler, doğru Fontamara'ya gitmek üzere trene bindirdiler.

Üst tarafını babam anlatacak:

İhtiyar Maria Rosa oğlunun ölüm haberini alınca yıkıldı. Nasıl yıkılmasın? Ağıtları bütün gece Fontamara'da yankılandı.

"Zavallı oğlum benim" diye ağlıyordu. "Seni doğurduğum, bu kahpe dünyaya getirdiğim için affet beni. Zavallı gelinim, senin o güzel karın da affetsin. Sözüne sadık kaldı. Dönmeni bekliyordu ama gücü tükenmişti biçarenin. Senden önce göçüp gitti."

Köyün kadınları avutmaya çalıştılar ama nafile.

"Dedesi gibi oldu sonu. Demedim miydi ben size? Çocukluğundan belliydi böyle olacağı. Gözü karaydı, yiğit çocuktu. Bizim Violalar diğer Hıristiyanlar gibi evde, sıcak döşeklerinde ölmezler. Nedendir bilinmez, hastalıktan, soğuktan olmaz onların ölümleri. Öksüre öksüre can vermezler. Yerlerinde duramaz, sıcak evlerinde oturamazlar."

Elvira'nın hasta yatağından kalkıp Aziz Venouzio geçidine neden gittiğini kimse anlamadı ilkin. Sonradan öğrendik ki, kutsal tasvirin önüne diz çöküp şöyle yalvarmış: "Azize Bakire Meryem, senden tek bir dileğim var. Berardomun ruhunu kurtar. Karşılığında sana sahip olduğum tek şeyi, şu değersiz canımı sunuyorum. Yakınmadan, sızlanmadan, hiç çekinmeden veriyorum canımı." Sonra yığılıvermiş olduğu yere. Zorlukla doğrulup ateşler içinde tekrar yalvarmış. "Kutsal Bakire, canımı seve seve veriyorum,

ama izin ver evimde öleyim." Duası kabul olmuş kızcağızın. Eve dönmüş, hasta babasını teyzesine emanet ettikten sonra yatağına uzanıp uykusunda ruhunu teslim etmiş.

"Tanrı Berardo'nun ruhunu kurtarmış mıdır?" diye mırıltıyla sordu kadının biri.

"Belki de," diye yanıtladı Maria Rosa. "Bunu kimse bilemez."

"Hapiste ölmüş birinin kurtulduğu duyulmuş şey mi?" diye fısıldadı bir başkası.

"Kimse bunu bilemez," diye tekrarladı Berardo'nun anası. "Zavallı oğlumun malda mülkte gözü yoktu. Arkadaşları için gözünü budaktan sakınmazdı. Kendisi için başını sokacak bir ev, bir yuva istedi, o kadar. Ben onun anasıyım. Evden ayrılmadan önce bana söylediklerini size anlatamam. Roma'ya giderken her şeyi göze almıştı. Sevdiği kız için her şeyi yapmaya hazırdı. Kızcağızın ölümü belki de onun ruhunu kurtarmıştır. Kim bilir?"

"Hapiste ölen kurtulur mu?" diye mırıldandı aynı dudaklar.

"Bunu kimse bilemez" dedi Berardo'nun anası. Öfkeliydi sesi: "Belki de bu dünyadaki kara yazısı onun kurtuluşu oldu. Violaların kurtuluşu başka Hıristiyanlarınkine benzemez. Yataklarında ölecek adamlar değiller onlar. Hastalıktan, soğuktan olmaz onların ölümleri. Sizin ihtiyarlar, dedesinin nasıl öldüğünü anlatmadılar mı size? Babasının nasıl öldüğünü bilmiyor musunuz?"

Oğlum Fontamara'ya geldiği zaman biz onun anlatacaklarının çoğunu, bilinmeyen büyük adamdan öğrenmiş bulunuyorduk.

Tam oğlumun geldiği anda biz bir köylü gazetesi çıkarmak için (bu ilk köylü gazetesi olacaktı) o adamın bize vermiş olduğu "taş"la öteki aletlerin etrafına toplanmıştık. On beş kişi kadar vardık. "Taş", tahta bir sandıktaydı. Sandık kapağının iç tarafında beyaz bir levha, (şu litografya tablası dedikleri şey) bir de, içinde türlü eczalar, hususi mürekkepler bulunan bir çekmece vardı. Bu mürekkeple yazılan her kâğıt, beyaz levha üzerinde, istediğin kadar basılabiliyordu.

Bir taşı Scarnera'nın masasına yerleştirmiş, masayı da sokağın ortasına koymuştuk. Etrafında duruyor, çıkaracağımız gazete üzerinde konuşuyorduk. Söylediğim gibi on beş kişi kadardık...

Porta Pia kahramanı oradaydı, en okunaklı yazı onunki olduğu için gazeteyi kâğıda o yazacaktı... Generale Baldissera da oradaydı, kendisi gramer, imla işlerinden iyi anlardı. Sonra Raffaele Scarpone de oradaydı, bilinmeyen büyük adam bütün bu aletleri kullanmayı ona öğretmişti. Bunlardan başka Antonio Bracciola, Pasquale Cippola, Ciro Zironda, Vincenzo Scorza, Giacinto Barletta, Giovanni Testone, Jacobo Losurdo, Quintilianus, Gasparone, Venerdi Santo, Terti Anacleto, Alberto Saccone, Michele Zompa, bir de benimle Sorcanera, hep oradaydık.

İlk münakaşa, gazetesinin ismi üzerindeydi. Porta Pia kahramanı şehir gazetelerinde görülen isimlerden birini istiyordu: II Mesaggero, La Tribuna, yahut bunun gibi bir şey. Fakat Berardo'nun hallerini kapan Raffaele Scarpone onun ağzını kapadı:

"Bizim gazetemiz bir köylü gazetesidir... Köylülerin ilk gazetesi... Hiç kimseyi taklit edecek değiliz... Bizim ilk gazetemizden önce bir gazete çıkmamıştır..." diye hükmünü bildirdi.

Michele Zompa iyi, birçok şeyler ifade eden bir isim buldu: "Hakikat"

Ama Scarpone yüzünü buruşturdu:

"Hakikat mi? Hakikati bilen kim?" dedi.

Michele:

"Bilmiyoruz ama, arayacağız!" diye cevap verdi.

Scarpone alay etti:

"Peki, bulursan ne olacak? Çorbanı onunla mı pişireceksin?.."

O şimdi hep böyle konuşuyordu.

Generale Baldissera da güzel bir fikir ileri sürdü: "Adalet". Scarpone bağırdı:

“Sen çıldırmışsın!.. Adalet her zaman bizim aleyhimizedir...”

Bu itirazı anlamak için şunu bilmek lazımdır: Biz köylüler için adalet ile candarma aynı şeydir. Adalete işi düşmek, bizde candarmalarla uğraşmak demektir. Adaletin pençesine düşmek, candarmanın avucuna düşmek demektir. Adaletin hizmetinde bulunmak, hafiye olmak, yahut candarmalara yardımcılık etmek demektir...

İhtiyar papuççu, canı sıkılarak:

“Ama ben sahici adaleti demek istiyorum!..” dedi, “herkes için olan adaleti...”

Raffaele:

“O adaleti cennette bulursun!” diye kesti attı.

Bu söze ne denirdi?

Sorcanera şu ismi teklif etti:

“Köylülerin borazanı!”

Ama kimse bu teklife yanaşmadı.

Scarpone:

“Ne yapmalı?” dedi.

Kahraman cevap verdi:

“Bir isim bulalım... Sen bir teklif yap!..”

Scarpone:

“Ben teklifimi yaptım ya” dedi “ne yapmalı?..”

Bir sürü sual cevaptan sonra nihayet Scarpone’nin, gazeteye isim olarak, “Ne yapmalı?” sualini teklif ettiğini anladık. Birbirimize şaşkın şaşkın baktık.

Kahraman hemen itiraz etti:

“Ama bu isim değil ki!.. Böyle isim olmaz... Bize bir isim lazım... Şöyle gazetenin üst tarafına yazılacak bir isim, anlıyor musun? Güzel bir yazı ile anlıyor musun?..”

Scarpone cevap verdi:

“Şimdi de o güzel yazınla gazetenin üst tarafına: Ne yapmalı? diye yazarsın, o zaman güzel bir isim olur...”

“Ama gülünç bir isim!” diye, kahraman bir itirazda daha bulundu, “bizim gazetenin bir nüshası eğer Roma’ya gidecek olursa, her gören gülmeye başlayacaktır...”

Raffaele Scarpone kızdı, bu gazetenin bir köylü gazetesi, köylüler tarafından, köylüler için hazırlanan ilk gazete olacağını, Roma’dakilerin buna ne diyeceklerinin kendisine vız geldiğini söyledi.

Baldissera, Scarpone’ye hak verdi. Böylece onun teklifi kabul edildi.

Kahraman istemeye istemeye isim yazmaya başladığı sırada, münakaşa ilk makaleye döküldü. Michele Zompa şu teklifi yaptı:

“İlk makalenin adı, 'Berardo Viola’yı öldürdüler' olmalı. Herhalde kabul edersiniz!..”

Scarpone kabul etti, yalnız bir ilave yapılmasını istedi:

“Berardo Viola’yı öldürdüler!.. Ne yapmalı?..”

Michele itiraz etti:

“(Ne yapmalı) zaten gazetenin ismi olarak aldık!”

Scarpone sözüne devam etti:

“Bu yetmez... Hep tekrarlanmalı... Tekrarlanmazsa bir işe yaramaz... Adamakıllı belirtmeli... Ne yapmalı?.. Her makalede bunu tekrarlamalı... Suyumuzu elimizden aldılar, ne yapmalı?.. Anlıyor musunuz? Papaz ölülerimizi kaldırmak istemiyor, ne yapmalı?.. Kanun namına karılarımızın ırzına geçiyorlar, ne yapmalı? Don Circostanza aşağılık bir adamdır, ne yapmalı?..”

Scarpone’nin teklifinin ne olduğunu anladık, kabul ettik.

Küçük bir münakaşa da Berardo’nun ismi üzerine çıktı.

Baldissera iki “1” ile Viola yazılması lazım geldiğini söylüyor, Michele Zompa da ille bir “1” olacak diye tutturuyordu.

Nihayet Kahraman, “O şekilde yazarım ki, bir '1' ile mi, iki '1' ile mi pek anlaşılmaz,” dedi, bu münakaşa da böylece kapandı.

Artık konuşulacak bir şey kalmadığını görünce onları bırakıp eve döndüm. Oğlumla beraber şöyle biraz güneşte oturmak istiyordum... Onu kaybettiğimi sanmış, sonra yeniden bulmuştum...

Akşam geç vakit Scarpone elinde otuz nüsha gazete ile bana geldi. Yarın bunları alıp, birçok dostum bulunan San Benedetto köyüne gidecek, orada dağıtacaktım. Başka köylüler de öteki komşu köylere gidip aynı şeyi yapacaklardı. Hepsi beş yüz gazete basılmıştı...

San Benedetto’da bir dostumun ailesi vardı. Her üçümüz oraya gidip oğlumun kurtuluşu için bayram etmeye karar verdik. Bizi kurtaran da bu oldu.

Ertesi gün öğeleden sonra yola çıktık. Gazeteyi yarım saatte dağıttım. Akşam yemeğini San Benedetto’da yedik, akşam saat dokuza doğru köyün yolunu tuttuk. Yarı yolda uzaktan silah sesleri duyduk.

Bu seslerin hangi köyden geldiğini anlamak için karıma sordum.

“Bugün ne yortusu var?”

Hangi yortu, olduğunu söylemek zordu. San Luigi yortusu geçmiş, Sant’ Anna yortusu daha gelmemişti.

Yaklaşınca silah sesleri çoğaldı.

“Silah sesleri Fontamara’dan geliyor gibi!” dedim.

Bu sırada Manaforno köyünden bir araba yanımızdan geçti. Kasaba tarafından geliyordu. Arabacı atları durdurmadan bağırdı:

“Hey, Fontamaralılar... Fontamara’da harp var...”

“Harp mi?.. Ne harbi?” diye birbirimize sorduk.

“Fontamaralılar arasında harp mi var?.. İmkânsız,” diye söylendik...

“Acaba müteahhit Fontamara’ya karşı harp mi yapıyor?.. Ama neden?..”

Ara sıra silah sesleri duruyor, fakat biraz sonra daha çok, daha şiddetli olarak başlıyordu. İlerledikçe, seslerin Fontamara'dan geldiğini, mavzer sesleri olduğunu açıkça anladık.

"Ne yapmalı?" diye birbirimize sorduk.

Bu Scarpone'nin suali idi: "Ne yapmalı?" Ama sormak, cevap vermekten çok daha kolaydı. Yine yolumuza devam ettik.

Pescina yoluyla Fontamara yolunun kavuştuğu yerde Pasquale Cippola'ya rastladık.

"Nereye gidiyorsunuz?.. Fontamara'ya mı?.. Çıldırdınız mı?.." diye bağırdı, Pescina'ya doğru yoluna devam etti.

Arkasından koştuk:

"Peki ama Fontamara'da ne oluyor?" diye sordum. "Bu bir sürü silah sesleri ne oluyor?"

Cippola:

"Harp var, harp!.." dedi, "Köylülere karşı... Gazeteye karşı harp var!.."

"Ötekiler ne yapıyorlar?" dedim.

Cippola, yoluna devam ederek:

"Canını kurtarabilen kurtardı... Kaçabilen kaçtı..." dedi.

Oğlum sordu:

"Scarpone kurtuldu mu?"

Cippola:

"Allah rahmet etsin!" diyerek istavroz çıkardı.

"Venerdi Santo kurtuldu mu?"

"Allah rahmet etsin!"

Yine istavroz çıkardı. Bu sefer ben sordum:

"Pontius Pilatus ne oldu?"

"Dağlara kaçtı!"

"Michele Zompa?"

“Ortana’ya doğru kaçtı!”

“Generale Baldissera?”

“Allah rahmet etsin!”

“Daha başka ölen kimler var?”

Uzaktan bize doğru yaklaşan nal sesleri duyduk.

Bunlar Fontamara’ya doğru at süren Pescina candarmaları olacaktı... Tarlaların arasına daldık. Pasqale Cippola’yı karanlıkta gözden kaybettik.

Artık ondan hiçbir haber alamadık.

Başkalarından da hiçbir haber almadık... Ne ölenlerden, ne kurtulanlardan, ne evimizden, ne yurdumuzdan, hiçbir haber almadık...

Şimdi buradayız...

Bilinmeyen büyük adamın yardımıyla buraya, yabancı illere geldik. Ama burada kalamayacağımız besbelli...

Ne yapmalı?

Bu kadar sıkıntıdan, bu kadar dövüşten, bu kadar gözyaşından, bu kadar yaralardan, bu kadar kinden, bu kadar ümitsizlikten sonra:

Ne yapmalı?

SON